

Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος

Αριστοτέλους «Ηθικά Νικομάχεια»

- ✓ Ερωτήσεις εισαγωγής
 - ✓ Κείμενο-Μεταφράσεις
 - ✓ Ερμηνευτικά σχόλια
 - ✓ Ερωτήσεις από πανελλήνιες εξετάσεις
 - ✓ Ερωτήσεις του ΚΕΕ
- με βάση την ύλη του σχολικού εγχειριδίου

Γ' Λυκείου – Θεωρητική Κατεύθυνση
Επιμέλεια ύλης : Πετρά Χριστίνα

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.....	2
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.....	3
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ – ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ.....	10
Ενότητα 1η:.....	10
Ενότητα 2η.....	14
Ενότητα 3η.....	19
Ενότητα 4η.....	24
Ενότητα 5η.....	28
Ενότητα 6η.....	31
Ενότητα 7η.....	34
Ενότητα 8η.....	39
Ενότητα 9η.....	45
Ενότητα 10η.....	49

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Εισαγωγή: Βίος και Έργα

- Να δώσετε σε ένα σύντομο σημείωμα τις βασικές βιογραφικές πληροφορίες για τον Αριστοτέλη μέχρι την πρώτη άφιξή του στην Αθήνα.**

Ο Αριστοτέλης γεννήθηκε το 384 π.Χ. στα Στάγειρα, μια μικρή πόλη της Χαλκιδικής. Ο πατέρας του λεγόταν Νικόμαχος και ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα του Γ'. Από μικρός είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τον κόσμο της ιατρικής. Τα βιβλία που διάβασε άσκησαν επίδραση στο νεαρό Αριστοτέλη, ο οποίος δεκαεφτά χρονών, ορφανός από πατέρα από χρόνια, πήγε την Αθήνα(367 π.Χ.) για να σπουδάσει στην Ακαδημία, τη σχολή του Πλάτωνα. Πέθανε το 322 π.Χ. στη Χαλκίδα, σε ηλικία εξηντατριών ετών, σύμφωνα με υπολογισμούς.

2. Γιατί ο Αριστοτέλης διάλεξε την Αθήνα και ειδική την πλατωνική Ακαδημία για τις σπουδές του;

Ο Αριστοτέλης διάλεξε την Αθήνα για τις σπουδές του, γιατί η Αθήνα ήταν τότε το μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο όλης της Ελλάδας και του γνωστού κόσμου. Διάλεξε την Ακαδημία, για τι ήταν από τις καλύτερες σχολές στην Αθήνα ή και η καλύτερη. Ο Πλάτωνας επίσης ήταν γνωστός από το φιλοσοφικό του έργο, ο πλατωνικός λόγος ασκούσε μεγάλη γοητεία και οι ιδέες του συζητούνταν πολύ.

3. Ποια σημασία είχε η απουσία του Πλάτωνα από την Ακαδημία, την εποχή που έφτασε εκεί ο Αριστοτέλης;

Όταν έφτασε για πρώτη φορά στην Αθήνα ο Αριστοτέλης δε συνάντησε τον Πλάτωνα. Ο μεγάλος δάσκαλος είχε αναχωρήσει για το δεύτερο από τα τρία ταξίδια του στη Σικελία, προσπαθώντας να εφαρμόσει τις πολιτικές του ιδέες. Το γεγονός αυτό φαίνεται πως είχε αποφασιστική σημασία στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού τότε Αριστοτέλη. Η Ακαδημία ήταν μια σχολή στην οποία πολλοί επιστήμονες της εποχής, διατηρώντας τα επιστημονικά τους «πιστεύω», προωθούσαν την επιστημονική έρευνα, επιδρώντας ο ένας στον άλλον. Ένας τέτοιος λόγιος ήταν και ο Εύδοξος από την Κνίδα, μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος, στον οποίο ο Πλάτωνας εμπιστεύτηκε τη διεύθυνση της σχολής του όσο έλειπε. Ο Αριστοτέλης βρέθηκε τον πιο κατάλληλο καιρό στον πιο κατάλληλο τόπο και δέχτηκε από τον Εύδοξο κι άλλους επιστήμονες την επίδραση που ανταποκρινόταν πολύ περισσότερο στη δική του ιδιοσυγκρασία, την απόλυτα σχεδόν θετική κι επιστημονική και ελάχιστα οπωσδήποτε ποιητική.

4. Πώς η παρουσία του Εύδοξου του Κνίδιου στην Ακαδημία επέδρασε στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη; (πανελλήνιες 2009)

Μία από τις προσωπικότητες που επέδρασαν θετικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη ήταν σίγουρα ο Εύδοξος από την Κνίδα. Ο νεαρός, τότε, αυτός επιστήμονας ήταν μια από τις πιο προικισμένες προσωπικότητες της αρχαιότητας. Ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος, και ο Πλάτωνας δε δίστασε καθόλου να του εμπιστευθεί, κατά τη διάρκεια της απουσίας του, τη διεύθυνση της σχολής του. Δεν ήταν λοιπόν μόνο τυχερός ο νεαρός Σταγειρίτης που «βρέθηκε», όπως είπε ένας αριστοτελιστής των ημερών μας, «την πιο κατάλληλη στιγμή στον πιο σωστό τόπο, εκεί δηλαδή όπου υπήρχαν οι κατάλληλοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με έναν εντελώς ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του βοηθώντας την να απλώσει μέσα σε

σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά»· πιο σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεί το γεγονός ότι με την απουσία του Πλάτωνα ο Αριστοτέλης είχε, από την πρώτη στιγμή, την ευκαιρία να δεχτεί εκείνη ακριβώς την επίδραση που πρέπει να ανταποκρινόταν πολύ αμεσώτερα στη δική του ψυχοσύνθεση, την απόλυτα σχεδόν θετική κι επιστημονική, την ελάχιστη οπωσδήποτε ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).

5. **Πόσα χρόνια έμεινε ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία και με ποιους φιλοσόφους γνωρίστηκε; Τι εννοούσε ο Πλάτων, όταν αποκαλούσε τον Αριστοτέλη «Νου» ή «Αναγνώστη»;**

Είκοσι χρόνια έμεινε ο Αριστοτέλης στην Αθήνα, στην Ακαδημία. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, ασχολήθηκε με την έρευνα και τη διδασκαλία. Στην Ακαδημία, εκτός από τον Εύδοξο και τον Πλάτωνα, γνωρίστηκε με τον Ηρακλείδη, τον Σπεύσιππο και τον Ξενοκράτη. Πολλές φορές μάλιστα ερχόταν σε σύγκρουση με αυτούς, γιατί ασκούσε σε βάρος του κριτική αλύπητη και αμειλικτή. Ο Πλάτωνας θαύμαζε την οξύνοιά του και λέγεται ότι του είχε δώσει το παρανόμι "ο Νους". "Αναγνώστης" ήταν το δεύτερο παρατσούκλι που του είχε δώσει πάλι ο Πλάτωνας, επειδή πολλές φορές διάβαζε στο σπίτι του και δεν πήγαινε στο μάθημα.

6. **«Όσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν ... καὶ τὰ οἰκέϊα ἀναιρεῖν»: α) Ποιο είναι το νόημα των λόγων αυτών του Αριστοτέλη; β) Ποιες ήταν πιθανόν οι συνέπειες για τη ζωή του στην Ακαδημία από την τήρηση αυτής της αρχής;**

Όταν ήταν να διαλέξει ο Αριστοτέλης ανάμεσα στους φίλους και στην αλήθεια, θεωρούσε καλύτερο να προτιμά την αλήθεια. Πίστευε ακόμα πως για χάρη της αλήθειας αξίζει να θυσιάζει κανείς ακόμα και τις προσωπικές του απόψεις. Ασκούσε λοιπόν εναντίον όλων αυστηρή κριτική· ακόμα και οι απόψεις του Πλάτωνα δεν ξέφυγαν από τον κριτικό του έλεγχο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ο Αριστοτέλης να έχει λίγους μόνο φίλους και πολλούς εχθρούς.

7. **Ποια ήταν η διδακτική δραστηριότητα του Αριστοτέλη στην αυλή του βασιλιά Φιλίππου της Μακεδονίας?**

Εγκατεστημένος στη Μακεδονία (342/3 π.Χ.) ο Αριστοτέλης ανέλαβε, με πρόσκληση του βασιλιά Φιλίππου, την αγωγή του Αλέξανδρου, του νεαρού (δεκατριών χρονών τότε) διαδόχου του θρόνου. Η εκπαίδευση γινόταν συνήθως στη Μίεζα, μια μικρή κωμόπολη κοντά στην Πέλλα. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη (με την ευκαιρία μάλιστα αυτή ο φιλόσοφος επιμελήθηκε μια καινούργια έκδοση των ομηρικών επών).

8. **Πότε επέστρεψε στην Αθήνα ο Αριστοτέλης, πόσο έμεινε και ποια δραστηριότητα επέδειξε;**

Το κλίμα στην Αθήνα έγινε ευνοϊκό για τον Αριστοτέλη το 335π.Χ. και τότε έφυγε από τη Μακεδονία. Μαζί με το Θεόφραστο ξαναγυρίζει στην Αθήνα. Δε δίδαξε στην Ακαδημία του Πλάτωνα, που τώρα διευθυντής ήταν ο Ξενοκράτης, αλλά στο Λύκειο, δημόσιο γυμναστήριο στο Λυκαβηττό, χώρος που δίδασκαν ρήτορες και σοφιστές. Αργότερα ο Θεόφραστος ίδρυσε μια σχολή που διαφύλασσε και πρόβαλλε τις ιδέες του Αριστοτέλη, την Περίπατο, που ίσως πήρε το όνομα

τον περίπατον, τη στεγασμένη στοά του Λυκείου. Στην Αθήνα έμεινε δώδεκα χρόνια κατά τα οποία δουλεύει απερίσπαστα. Συνθέτει το μεγαλύτερο μέρος των *Πολιτικών* του, αφού μελέτησε τα στοιχεία 158 Πολιτειών που είχε συγκεντρώσει από διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Γράφει επίσης σημαντικό μέρος από τα *Μετά τα Φυσικά* του, το έργο *Περί ζώων γενέσεως*, καθώς και τα *Ηθικά Νικομάχεια*.

9. Ποια φιλοσοφική δραστηριότητα ανέπτυξε ο Αριστοτέλης κατά την περίοδο στην οποία ανήκουν τα Ηθικά Νικομάχεια; (πανελλήνιες 2001)

Τη δεύτερη φορά ο Αριστοτέλης έμεινε στην Αθήνα δώδεκα χρόνια κατά τα οποία δουλεύει απερίσπαστα. Συνθέτει το μεγαλύτερο μέρος των *Πολιτικών* του, αφού μελέτησε τα στοιχεία 158 Πολιτειών που είχε συγκεντρώσει από διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Γράφει επίσης σημαντικό μέρος από τα *Μετά τα Φυσικά* του, το έργο *Περί ζώων γενέσεως*, καθώς και τα *Ηθικά Νικομάχεια*.

10. Γιατί έφυγε για δεύτερη φορά ο Αριστοτέλης από την Αθήνα; Που βασίστηκε η κατηγορία εναντίον του;

Τα χρόνια περνούν και ο Αριστοτέλης γίνεται όλο και ώριμος και ήρεμος στοχαστής, αφού οι εξωτερικές συνθήκες τον βοηθούν να αφοσιωθεί στο έργο του. Η ζωή για ένα Μακεδόνα δεν είναι δύσκολη στην Αθήνα, μέχρι το 323 π.Χ. που φτάνει η είδηση του θανάτου του Αλεξάνδρου. Ο Αριστοτέλης αισθάνθηκε πως η ζωή του βρισκόταν πάλι μπροστά σε κίνδυνο. Στην Αθήνα ήταν άλλωστε εύκολο να βρεθεί κάποια κατηγορία για ασέβεια εναντίον κάποιου ανεπιθύμητου προσώπου και το ίδιο έγινε και στην περίπτωση του Σταγειρίτη φιλοσόφου· την αφορμή πρόσφερε ένα ποίημα που ο φιλόσοφος είχε γράψει για τον αξέχαστο φίλο του Ερμία, που είχε βρει στο μεταξύ μαρτυρικό θάνατο. Η κατηγορία βασίστηκε στο γεγονός ότι το ποίημα αυτό είχε τη μορφή ενός παιάνα, του παραδοσιακού ύμνου στο θεό Απόλλωνα. Ακριβώς το "έγκλημα" ήταν ότι χρησιμοποιήθηκε αυτό το ποιητικό σχήμα για να υμνηθεί ένας κοινός θνητός, και μάλιστα ένας θνητός που ήταν δηλωμένος φίλος του Φιλίππου, του βασιλιά της Μακεδονίας. Ο Αριστοτέλης λοιπόν φεύγει για δεύτερη φορά από την Αθήνα και αυτή τη φορά πήγε να ζήσει στην απέναντι Χαλκίδα, στο σπίτι που είχε εκεί από τη μητέρα του. Εκεί και πέθανε την επόμενη χρονιά.

11. Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη των Αθηνών και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα; (πανελλήνιες 2010)

Η παράδοση λέει πως όταν έφευγε ο Αριστοτέλης από την Αθήνα, τον ρώτησαν «Τις έστιν ή τῶν Ἀθηναίων πόλις;». Εκείνος χαρακτήρισε την πόλη που τον φιλοξένησε τριάντα τόσα χρόνια με ένα αληθινά εντυπωσιακό επίθετο· την ονόμασε πάγκαλη, πανέμορφη· παραπονέθηκε όμως πως πίσω από την ασύγκριτη ομορφιά της κρύβει μίαν ασχήμια από τις πιο σιχαμερές και τις πιο ανυπόφορες· χρησιμοποιώντας στίχους από την Οδύσσεια έκανε έναν δριμύ υπαινιγμό στους συκοφάντες, που δεν ήταν μόνο πολλοί στην Αθήνα· ήταν κι ένα είδος που δεν έλειπε δυστυχώς ποτέ, αφού βρίσκονταν οι πρόθυμοι να διαδεχτούν τους προηγούμενους! Σύμφωνα με μια δεύτερη διήγηση τον ρώτησαν επίσης τις κρίσιμες εκείνες μέρες γιατί εγκατέλειπε την Αθήνα, κι εκείνος απάντησε ότι δεν ήθελε να δώσει στους Αθηναίους την ευκαιρία να σφάλουν για δεύτερη φορά σε βάρος της φιλοσοφίας, κάνοντας σαφή υπαινιγμό στη θανατική καταδίκη και στο τέλος του Σωκράτη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ – ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ**1. α) Πού οφείλουν το όνομά τους τα “Ηθικά Νικομάχεια” του Αριστοτέλη;
β) Να δώσετε με λίγα λόγια το περιεχόμενο του έργου.**

α. Οφείλουν το όνομά τους στον Νικόμαχο, πατέρα ή γιο του Αριστοτέλη που πέθανε έφηβος.

β. Ο Αριστοτέλης με την πραγματεία του αυτή, που έγραψε στα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., προσπαθεί να ορίσει το περιεχόμενο και τους στόχους δυο επιστημών, που έκαναν τότε για πρώτη φορά την εμφάνισή τους, την ηθική και την αγωγή. Όπως η αρχιτεκτονική, η ιατρική και οι άλλες τέχνες (=επιστήμες) ήταν σε θέση να δηλώνουν ποια ήταν ακριβώς η συμβολή τους, είχαν την υποχρέωση και οι καινούργιες τέχνες να δηλώσουν τους δικούς τους στόχους κι επιδιώξεις, τι μπορούν δηλαδή να διδάξουν στους ανθρώπους. Άρχισαν έτσι να κάνουν την εμφάνισή τους διάφορες λέξεις-όροι με τις οποίες απαντούσαν στα ερωτήματα αυτά οι στοχαστές που τις εισηγούνταν. Ο σοφιστής Πρωταγόρας π.χ. υποστήριζε πως ήταν σε θέση να διδάσκει στους μαθητές του την “*ευβουλίαν*”, να τους μεταδίδει δηλ. την ικανότητα να σκέφτονται σωστά α) για τις υποθέσεις του σπιτιού τους (πώς να ρυθμίζουν τα του οίκου τους) και β) για τις υποθέσεις τις πολιτείας (πώς να γίνουν καλοί πολιτικοί στα λόγια και στα έργα).

Ένας σωκρατικός πάλι φιλόσοφος, ξεκινώντας από άλλη βάση και πολεμώντας αυτού του είδους τους όρους και τις αντιλήψεις, πρόβαλε τον όρο ευτυχία, διακηρύσσοντας προφανώς ότι δεν έχει καμιά σημασία ποιες ικανότητες έχει ο άνθρωπος, αφού στο τέλος τα πάντα εξαρτώνται από την τύχη του (καλή ή κακή). Τις απόψεις τους για το θέμα αυτό πρόβαλαν κι άλλοι φιλόσοφοι.

2. Ποια ερωτήματα απασχόλησαν τους στοχαστές της πνευματικής παράδοσης στην οποία εντάσσεται ο Αριστοτέλης με την πραγματεία του “Ηθικά Νικομάχεια”;

Η πραγματεία του Αριστοτέλη “Ηθικών Νικομαχεία” εντάσσεται στα έργα εκείνα που προσπάθησαν να ορίσουν το περιεχόμενο και τους στόχους δυο επιστημών, που έκαναν τότε για πρώτη φορά την εμφάνισή τους, την ηθική και την αγωγή. Όπως η αρχιτεκτονική, η ιατρική και οι άλλες τέχνες (=επιστήμες) ήταν σε θέση να δηλώνουν ποια ήταν ακριβώς η συμβολή τους, είχαν την υποχρέωση και οι καινούργιες τέχνες να δηλώσουν τους δικούς τους στόχους κι επιδιώξεις, τι μπορούν δηλαδή να διδάξουν στους ανθρώπους. Άρχισαν έτσι να κάνουν την εμφάνισή τους διάφορες λέξεις-όροι με τις οποίες απαντούσαν στα ερωτήματα αυτά οι στοχαστές που τις εισηγούνταν.

3. Να δώσετε τους νέους όρους, που χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στις συζητήσεις και τις πνευματικές αναζητήσεις αυτής της εποχής, και να εξηγήσετε το περιεχόμενο καθενός ανάλογα με τον εισηγητή του. (όχι τον όρο ευδαιμονία)

Ο σοφιστής Πρωταγόρας π.χ. υποστήριζε πως ήταν σε θέση να διδάσκει στους μαθητές του την “*ευβουλίαν*”, να τους μεταδίδει δηλ. την ικανότητα να σκέφτονται σωστά α) για τις

υποθέσεις του σπιτιού τους (πώς να ρυθμίζουν τα του οίκου τους) και β) για τις υποθέσεις τις πολιτείας (πώς να γίνουν καλοί πολιτικοί στα λόγια και στα έργα). Ένας σωκρατικός πάλι φιλόσοφος, ξεκινώντας από άλλη βάση και πολεμώντας αυτού του είδους τους όρους και τις αντιλήψεις, πρόβαλε τον όρο ευτυχία, διακηρύσσοντας προφανώς ότι δεν έχει καμιά σημασία ποιες ικανότητες έχει ο άνθρωπος, αφού στο τέλος τα πάντα εξαρτώνται από την τύχη του (καλή ή κακή). Τις απόψεις τους για το θέμα αυτό πρόβαλαν κι άλλοι φιλόσοφοι.

4. Να εξηγήσετε τη πορεία της σημασίας του όρου ευδαιμονία.

Ένας από αυτούς τους όρους που συζητήθηκαν στις πνευματικές αναζητήσεις της εποχής του Αριστοτέλη ήταν και ο όρος ευδαιμονία. Το βασικό ερώτημα ήταν ποιο ήταν το περιεχόμενο του όρου ευδαιμονία. Η λέξη αρχικά σήμαινε την εύνοια του δαίμονος, του θείου. Είναι συγγενική λέξη με την ευτυχία. Για να φτάσει κάποιος στην ευδαιμονία, απαιτείται η δική του προσπάθεια, αλλά και η συμμετοχή του θείου. Αυτή τη συμμετοχή την εξασφαλίζει ο άνθρωπος με την προσευχή. Ο Ηράκλειτος (γύρω στο 500 π.Χ.) είχε πει: « ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων» (= ο δαίμων για τον άνθρωπο είναι ο χαρακτήρας του). Ο Δημόκριτος, ο μεγάλος ατομικός φιλόσοφος, επίσης είχε πει σ' ένα απόσπασμά του: «Εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδιαμονίη» (= είναι υπόθεση της ψυχής η ευδαιμονία και η κακοδαιμονία) και σε άλλο: «Εὐδαιμονίη οὐκ ἐν βροσκήμασι οἰκεῖ, οὐδὲ ἐν χρυσῷ· ψυχὴ οἰκητήριον δαίμονος» (= η ευδαιμονία δεν κατοικεί στα πλούσια κοπάδια, ούτε στο χρυσάφι· η ψυχή είναι η κατοικία του δαίμονος). Όλα αυτά θέλουν να πουν πως αυτό που περιμένουν οι άνθρωποι από το θεό το έχουν μέσα τους, στην ψυχή τους. Η ευδαιμονία τους εξαρτάται μόνο από τις δικές τους πράξεις.

5. Πώς επηρεάστηκε ο Αριστοτέλης από τους ορισμούς της ευδαιμονίας του Ηράκλειτου και του Δημόκριτου; Ποιος είναι τελικά ο δικός του ορισμός;

Από τους ορισμούς του Δημόκριτου και του Ηράκλειτου, οι οποίοι έδωσαν διαφορετική σημασία στον όρο "ευδαιμονία", γιατί αυτά θέλουν να πουν πως αυτό που περιμένουν οι άνθρωποι από το θεό το έχουν μέσα τους, στην ψυχή τους. Η ευδαιμονία τους εξαρτάται μόνο από τις δικές τους πράξεις. Ο Αριστοτέλης επηρεάστηκε βαθύτατα από αυτές τις απόψεις και έδωσε το δικό του ορισμό: « ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν». Είναι δηλαδή ενέργεια η ευδαιμονία και όχι κατάσταση, ενέργεια της ψυχής με τους κανόνες της τέλει αρετής. Γι' αυτό κι ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια αναζήτησε με επιμονή και ρεαλισμό τον ορισμό της αρετής.

6. Να γράψετε αναλυτικά τη συλλογιστική διαδικασία που ακολούθησε ο Αριστοτέλης για να καταλήξει στη διάκριση των αρετών σε διανοητικές και ηθικές.

Η ψυχή του ανθρώπου, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αποτελείται από δύο μέρη, από το "λόγον ἔχον μέρος" και από το "ἄλογον", δηλαδή ο άνθρωπος ως ζωντανός οργανισμός λειτουργεί με δύο τρόπους: α) με τη λογική του και β) με τρόπους άσχετους από το λογικό του. Αυτή η διμερής αρχικά διαίρεση είναι στην ουσία τριμερής, αφού ο Αριστοτέλης διέκρινε α) ένα καθαρά ἄλογον μέρος της ψυχής, β) ένα καθαρά λόγον ἔχον μέρος της και γ) ένα μέρος που μετέχει και του ἀλόγου και του λόγου ἔχοντος μέρους της ψυχής και το

ονόμασε επιθυμητικόν. Το πρώτο μέρος έχει σχέση με τη διατροφή και την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού κι άρα δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την αρετή. Το τρίτο σχετίζεται με τις αρετές που περιγράφουν το χαρακτήρα του ανθρώπου (επιθυμητικόν), ενώ το δεύτερο σχετίζεται με τις διανοητικές αρετές (π.χ. σοφία, φρόνηση κ.λ.π.) και αφορά απόλυτα και καθαρά το λογικό μας. Με αυτόν τον τρόπο ο Αριστοτέλης διέκρινε τις ανθρώπινες αρετές σε ηθικές και διανοητικές.

7. Ποιο θέμα εξετάζει ο φιλόσοφος στο Α' και Β' βιβλίο των "Ηθικών Νικομαχείων" του;

Στο Α' βιβλίο των "Ηθικών Νικομαχείων" του ο Αριστοτέλης μίλησε διεξοδικά για το πιο μεγάλο αγαθό που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι (το ακρότατον πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν). Έδωσε στο αγαθό αυτό την ονομασία εὐδαιμονία και προσπάθησε να καθορίσει τη φύση του και το περιεχόμενό του. Η ευδαιμονία όμως ορίζεται ως «ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν», το οποίο σημαίνει ότι για να καταλάβουμε τον όρο ευδαιμονία πρέπει να κατανοήσουμε την έννοια της αρετής. Η αρετή διακρίνεται σε ηθική και διανοητική . Στο β' βιβλίο ξεκινά η εξέταση της ηθικής αρετής. Διερευνάται η σχέση ηθικής αρετής και ηθικής πράξης. Ορίζεται η ηθική αρετή ως μεσότητα ανάμεσα στα δύο άκρα. Τέλος, ορίζεται η αρετή γενικά.

Ενότητα 1^η:

Διπτῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὕσης,
 τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ
 ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ
 πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ
 τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξησιν,
 διόπερ ἐμπειρίας δεῖται
 καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἔξ
 ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ
 τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν
 παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. ἔξ
 οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν
 ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν
 ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν
 φύσει ὄντων
 ἄλλως ἐθίζεται,
 οἷον ὁ λίθος φύσει
 κάτω φερόμενος οὐκ
 ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι,
 οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν
 ἐθίζη τις
 ἄνω ριπτῶν, οὐδὲ
 τὸ πῦρ κάτω,
 οὐδ' ἄλλο οὐδὲν
 τῶν ἄλλως
 πεφυκότων
 ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ.
 οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ
 φύσιν
 ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί,
 ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν
 δεῖξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις
 δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Επειδή, λοιπόν, η αρετή είναι δύο ειδών,
 διανοητική και
 ηθική, από τη μια η διανοητική
 χρωστάει στη διδασκαλία κατά κύριο λόγο
 και τη γένεση και την ανάπτυξη της,
 γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται πείρα και
 χρόνο, από την άλλη η ηθική είναι
 αποτέλεσμα εθισμού, απ' όπου έχει πάρει
 και το όνομα, το οποίο παρουσιάζει μικρή
 διαφορά από τη λέξη *έθος*. Από αυτό
 ακριβώς γίνεται φανερό ότι καμία από τις
 ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ
 φύσεως· όντως, κανένα πράγμα που έχει από
 τη φύση μια ορισμένη ιδιότητα δεν μπορεί να
 αποκτήσει με εθισμό μια άλλη ιδιότητα,
 όπως για παράδειγμα η πέτρα, που από τη
 φύση της πηγαίνει προς τα κάτω, δεν είναι
 δυνατόν να συνηθίσει να πηγαίνει προς τα
 πάνω, ακόμα κι αν κάποιος προσπαθήσει να τη
 συνηθίσει (σ' αυτό),
 ρίχνοντάς την προς τα πάνω χιλιάδες φορές,
 ούτε η φωτιά (είναι δυνατόν να συνηθίσει να
 πηγαίνει) προς τα κάτω, ούτε τίποτα άλλο από
 τα πράγματα που από τη φύση τους
 γεννιούνται με μια συγκεκριμένη ιδιότητα είναι
 δυνατόν να συνηθίσει σε κάτι διαφορετικό.
 Επομένως, ούτε εκ φύσεως, αλλά ούτε και
 αντίθετα προς τη φύση μας υπάρχουν οι
 αρετές μέσα μας, που όμως
 έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις
 δεχτούμε, αλλά γινόμαστε τέλειοι με τον
 εθισμό.

Σχόλια:

Θέμα : η διάκριση των αρετών σε διανοητικές και ηθικές και η θέση ότι τις ηθικές αρετές δεν τις έχουμε εκ φύσεως, αλλά τις κατακτούμε με τη διαδικασία του εθισμού.

Δομή : Διανοητική αρετή : γένεση, επαύξηση, όροι

Συσχετισμός με το έθος

Διαχωρισμός από το φύσει

Ενίσχυση της θέσης με παραδείγματα (με την πέτρα, με τη φωτιά)

Γενίκευση παραδειγμάτων

Γενικό συμπέρασμα : Από τη φύση του ο άνθρωπος είναι επιδεκτικός στην ηθική αρετή.

- ❖ Ποια ανάγκη υπηρετεί η μελέτη της αρετής; Την ανάγκη να φτάσουμε στο ύψιστο αγαθό, την ευδαιμονία.
 - ❖ Αρχικά διακρίνει τις αρετές σε δύο είδη, διανοητική και ηθική.
 - ❖ Η διανοητική αρετή: αντιστοιχεί στο έλλογο μέρος της ψυχής και τελεί υπό την ισχύ και την αξία του λόγου. Ο λόγος παρέχει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του με βάση προκαθορισμένες λογικές συλλήψεις. Γενικώς, στο έργο του Αριστοτέλη, στις διανοητικές αρετές ανήκουν η επιστήμη, η τέχνη, η φρόνηση, ο νους και η σοφία.
 - ❖ Η διανοητική αρετή στηρίζεται κατά κύριο λόγο τη γέννησή της και την επαύξησή της στη διδασκαλία.
 - ❖ Η ηθική αρετή: αντιστοιχεί στο έλλογο και συνάμα στο ά-λογο μέρος της ψυχής. Από πλευράς περιεχομένου κατανοεί κι εφαρμόζει τις προτάσεις, τις συλλήψεις ή τις επιταγές του λόγου.
 - ❖ Η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα εθισμού και δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως.
 - ❖ Τίποτε από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει με εθισμό μια άλλη ιδιότητα (π.χ. πέτρα, φωτιά)
 - ❖ Οι ηθικές αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν.
 - ❖ Οι άνθρωποι έχουμε από τη φύση μας την ιδιότητα να δεχτούμε τις ηθικές αρετές, ενώ τελειοποιούμαστε σε αυτές με τον εθισμό. Άρα την ευθύνη για την απόκτηση ή μη των ηθικών αρετών την έχει το ίδιο το άτομο, ενώ για τις διανοητικές είδαμε παραπάνω ότι την ευθύνη την έχει ο δάσκαλος.
 - ❖ Ο Αριστοτέλης, κατά τη συνήθεια των αρχαίων Ελλήνων να ετυμολογούν τις λέξεις για να κατανοήσουν τη σημασία τους, συνδέει ετυμολογικά το ήθος με το έθος. Η ετυμολογία αυτή είναι σωστή, αν και πολλές απόπειρες ετυμολόγησης των λέξεων δεν ήταν έυστοχες, αφού την εποχή εκείνη δεν είχε αναπτυχθεί η επιστήμη της γλωσσολογίας. Γενικά ο φιλόσοφος πίστευε ότι οι λέξεις συνδέονται στενά με αυτά στα οποία αναφέρονται. Κατ'επέκταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με αυτό που δηλώνουν : το λέγεσθαι ταυτίζεται με το είναι.
 - ❖ Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη (παραγωγικός συλλογισμός) εδώ είναι συνοπτικά ο εξής:
 Π1: Τα εκ φύσεως (όπως η πέτρα και η φωτιά) δεν αλλάζουν συμπεριφορά με τη συνήθεια (το έθος). (« οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται »)
 Π2: Η αρετή είναι εξ έθους (« ἢ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται »)
- Άρα: Η αρετή δεν είναι εκ φύσεως – ούτε βέβαια είναι παρά φύσιν (« οὐτ' ἄρα φύσει οὐτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί »).**
- ❖ Η αρετή δεν εξαντλείται στην σφαίρα του λόγου. Η γνώση δεν είναι αρετή. Η γνώση είναι το καθ'όλου (το καθολικό, έχει σχέση με το γενικό, όταν μπορεί κάτι να εξηγηθεί με γενικούς νόμους). Η αρετή είναι το καθ'έκαστον, έχει σχέση με το συγκεκριμένο.
 - ❖ Αντίθεση με τον Σωκράτη «ουδείς εκών κακός» (= κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του) Εδώ όλα είναι σύμφωνα με τη λογική.
 - ❖ Και στον Πλάτωνα συναντούμε την ίδια διδασκαλία, ότι η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα συνήθειας. Λέει μάλιστα ο Πλάτωνας ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει κάποια χαρακτηριστικά από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του.
 - ❖ Η αρετή είναι για άλλους φύσει (δεν εξαρτάται από εμάς, για άλλους έθει (με τον εθισμό, όπως εδώ ο Αριστοτέλης) και για άλλους διδαχή (δεν είναι δηλαδή για όλους). Αριστοτέλης εδώ απορρίπτει την αριστοκρατική αντίληψη ότι τις αρετές ο άνθρωπος τις έχει από τη φύση του ή

όχι, άρα ότι δεν μπορούμε να τις αποκτήσουμε στην πορεία της ζωής μας· ο Αριστοτέλης προσπαθεί να αποδείξει το ακριβώς αντίθετο.

- ❖ Η θέση του Αριστοτέλη ότι η αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά είναι αποτέλεσμα συνήθειας, έρχεται σε αντίθεση με την παλιά αριστοκρατική αντίληψη. Σύμφωνα μ' αυτή, η αρετή είναι δώρο της φύσης ή των θεών, το οποίο τελεσιδικά δίνεται ή δεν δίνεται στον άνθρωπο τη στιγμή της γέννησής του και είναι προνόμιο των ευγενών («τῶν ἀρίστων»). Φυσικά, κληροδοτείται και στους απογόνους τους, αλλά δεν δίνεται στους πολλούς. Την άποψη αυτή τη συναντάμε σε πολλούς ποιητές (στον Όμηρο, τον Τυρταίο, τον Θεόγνη, τον Πίνδαρο). Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια της Αντιγόνης προς την Ισμήνη στο έργο *Αντιγόνη* του Σοφοκλή: «δείξεις τάχα είτε εύγενής **πέφυκας**, εἴτ' έσθλῶν κακή». Επίσης, ο Ξενοφώντας στο έργο του *Άγησίλαος* αποδίδει την αρετή του Άγησιλάου στην ευγενική του καταγωγή.
- ❖ Ο Αριστοτέλης, όπως θα δούμε να κάνει και παρακάτω, χρησιμοποιεί παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, εδώ την πέτρα και τη φωτιά, για να ενισχύσει το συλλογισμό του και να γίνει πιο κατανοητός.
- ❖ Πρωταγόρας : ο άνθρωπος είναι εν δυνάμει πολιτικό ον. Ο άνθρωπος δε γεννιέται ενάρτετος, γεννιέται με τη δυνατότητα να αποκτήσει τις αρετές και τις αποκτά με τον εθισμό και την άσκηση.

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

1. άρετή < ρίζα *άρ-*, από την οποία και τα ρήματα *άρέσκω* και *άραρίσκω* και τα παράγωγα τους. ANT. α.ε.: *κακία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: αρετή / ενάρτετος, αρθρίτιδα, αρθριτικός, αρθριτικά (τα), άρθρο, άρθρωση, αρμός, αρμόζω, αρμονία, αριθμός (αριθμητική, αριθμητής...), άρτιος, άριστος, αρέσω · αρθροπάθεια, αρθρογραφία (ανα)διαρθρώνω, διάρθρωση, έναρθρος, εξαρθρώνω, συνάρθρωση, αυτάρεσκος, δυσάρεστος, ευάρεστος
2. είμι- ρίζα *έσ-* + κατάληξη *-μι* > *έσμ(*' με αφομοίωση του σ σε μ > *έμμι*(με απλοποίηση των δύο μ και με αντέκταση > *εμί*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του *εμί*: *γίγνομαι, ζω, υπάρχω*. ANT. σ.ε.: *θνήσκω, τελεστώ, έκλείπω, απολείπω, απόλλυμαι* ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: όντως, ουσία, ουσιαστικός · ανούσιος, απουσία, απών, εξουσία, επουσιώδης, παρουσία, παρουσιάσιμος, παρόν (το), παρών, περιουσία · αυτούσιος, αυτεξούσιος
3. διανοητικός (παρασύνθετο) < *διανοούμαι* < *δια* + *νοέω -ῶ* < *νοῦς (νόος)*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: νους, νοερός, νόημα, νόηση, νοητός, νοημοσύνη, νοιάζομαι «νουθετώ, νουνεχής · (αδι)ανόητος, ακατανόητος, ανοησία, απρονοησία, διάνοια, διάνοηση, διανοούμενος, δυσνόητος, έννοια, ένγνοια, επινοώ, ευνοώ, ευνόητος, κατανοώ, κατανοητός, μετανοώ, μετάνοια, ομόνοια, παρανόηση, προνοώ, συνεννοούμαι, αγχίνοια, αυτονόητος, διχόνοια, δυσκολονόητος, ευκολονόητος
4. ήθικός < *έθος* < ρίζα *σφεθ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: εθίζω, έθιμο, εθισμός, ηθική, ηθικός, ηθικότητα, ήθος · εθιμοτυπικός, ηθικολογώ, ηθικοποιώ, ηθογραφία, ηθοπλαστικός, ηθοποιός · ανήθικος, ασυνήθιστος, ευήθης, συνηθίζω, συνήθεια · κακοήθης, καλοήθης
5. πλείον, συγκριτ. του πολύς· < θέμα *πολ-* του *πίμπλημι*· θέματα του *πίμπλημι*: α) ισχυρό *πλη-*, β) ασθενές *πλά-*, γ) *πλε-*, με μετάπτωση, δ) *πολ-* με μετάπτωση και ετεροίωση του ε σε ο. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: 1) πολύς, πολλαπλασιάζω, πολλαπλός, πολυαγαπημένος, πολυάριθμος, πολυκαιρία, πολυκατοικία, πολυμαθής, πολυλογάς, πολύπλευρος, πολύπλοκος, πολυτελής, πολύχρωμος κ .ά .π. 2) πλέον, πλεονάζω, πλεονασμός, πλεονέκτημα, πλεονέκτης -πλειοδότης, πλειο(νο)ψηφία... 3) πλείστος, πλειστηριασμός, πλειστόκαινος... 4) (από το *πίμπλημι*:) πλήθος, πληθυντικός, πληθυσμός, πληθωρικός, πλημμυρίζω, πλήρης, πλήρωμα, πληρώνω, πλούτος, πληροφορώ · απλήρωτος, άπληστος, άπλετος (= αυτός που ξεπερνά το μέτρο), αναπληρώνω, εκπληρώνω, ξεπληρώνω, συμπληρώνω · ακριβοπληρώνω, κακοπληρωτής, χρυσοπληρώνω

6. διδασκαλία < *διδάσκω* < ενεστωτικός αναδιπλασιασμός *δι-* + ρίζα *δακ-* + πρόσφυμα *σκ* + κατάληξη *-ω* > *δι-δάκ-σκ-ω*· με αποβολή του *κ* > *δι-δά-σκ-ω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. (του *διδάσκω*): *συμβουλευώ, παραινών, νουθετώ, παρακελεύομαι, δείκνυμι, είσηγοῦμαι, σωφρονίζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *διδάσκω, διδάγμα, διδασκαλία, διδακτήριο, διδακτικός, διδάκτορας, διδάκτρα - δάσκαλος (< διδάσκαλος), δασκάλα, δασκάλεμα, δασκαλιστικός· δασκαλοπαίδι, αδιδακτος, αυτοδίδακτος*
7. ἔχω < θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του *σ* σε δασεία) > *έχ-* (με ανομοίωση της δασείας : έγινε φιλή, επειδή ακολουθεί το δασύ *χ*) > *σχ-* (και: *σεχ-* > *σεχ-* > *σχη-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *έχω, έξη - σχετικός, (ακατ)άσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση - σχήμα, σχηματίζω -σχολή, σχολαστικός, σχολείο· ανέχομαι, ανεξίκακος, ανακωχή, αντέχω, αποχή, εξέχω, εξοχή, ενοχή, εποχή, επίσχεση, κατέχω, κατάσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, αντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συνεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος· εχέμυθος, ενέχυρο, εκχειρία, οχυρός· απροσεξία, ευεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, ευωχία· (αη)ασχολούμαι, απασχόληση· κακουχία, νουνεχής· αδειούχος, αξιωματούχος, αριστούχος, γηπεδούχος, διπλωματούχος, εκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οικοπεδούχος, πιτυρούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος κ.ά. .π.*
8. γένεσις < θ. *γεν-* του *γίγνομαι*· θέματα του *γίγνομαι*: *γεν-*, *γν-* (με αποκοπή του *ε*), *γον-* (με μετάπτωση του *ε* σε *ο*), *γένη-* (από τη ρίζα *γεν-* με το πρόσφυμα *ε*, που εκτείνεται σε *η*). Προσοχή: *γένεσις < γίγνομαι, ενώ γέννησις < γεννάω -ῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε. -*γίνομαι, γενέθλια (τα), γενεά, γενέτειρα, γενικός, γέννα, γενναίος, γενναιότητα, γένος, γνήσιος, γονέας / γονιός, γονίδιο, γόνιμος, γόνος, γυναίκα, γάμος, γαμπρός· αγενής, αγέννητος, άγονος, απόγονος, εγγονός, μεταγενέστερος, πρόγονος, συγγενής, υπογεννητικότητα· γενάρχη, γονιμοποιώ· γηγενής, εξωγενής, ευγενής, ζωογόνος, ιθαγενής, νεογνό, οικογένεια, ομογενής, πρωτογενής, πρωτόγονος, ρυπογόνος, υστερογενής*
9. έμπειρία (παρασύνθετο) < *έμπειρος <έν + πείρα < περάω < ρίζα περ-*. ΑΝΤ. α.ε.: *απειρία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *πείρα, πείραμα, πειραματίζομαι, πειραματικός, πειράζω, πείραγμα, πειρασμός, πειρατής, (αερο)πειρατεία· πειραματόζωο· απειρία, απειροελάχιστος, άπειρος, απείραχτος, απόπειρα, εμπειρία, έμπειρος, εμπειρογνώμονας, εμπειροπόλεμος*
10. δέω (= έχω ανάγκη, στερούμαι) < ρίζα *δεF* συγγενική με τη ρίζα του *δέω, δῶ* (= δένω). ΣΥΝΩΝ. α.ε. του απρόσωπου *δεῖ*: *πρέπει, χρή, προσήκει*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *δέηση, δέομαι, ενδεής, ένδεια, σιτοδεία*.
11. χρόνος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *χρονίζω, χρονικός, χρόνιος· χρονοβόρος, χρονογράφος, χρονογράφημα, χρονολόγιο, χρονολογία, χρονολογικός, χρονολόγηση, χρονομετρώ, χρονομέτρηση, χρονόμετρο, χρονοτριβή· άχρονος, αντιχρονισμός, διαχρονικός, εκσυγχρονίζω, ημίχρονο, σύγχρονος, συγχρονισμός· βραχύχρονος, δίχρονος, εκατόχρονος, λιγόχρονος, μακρόχρονος, πολύχρονος, χιλιόχρονος*
12. όνομα < ίσως αρχική ρίζα *γνο-* (*νο*) του *γινώσκω* (πρβ. λατ. *nomen*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *όνομα, ονομάζω, ονομασία, ονομαστική, ονομαστός· ονοματεπώνυμο· αντωνυμία, ανώνυμος, επώνυμος, επώνυμο (το), κατονομάζω, μετωνυμία, ομώνυμος, παρονομαστής, συνωνυμία· ετερώνυμος, πατρώνυμο, πολυώνυμο (το), τοπωνύμιο, ψευδώνυμο*
13. μικρός ή σμικρός, ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *παῦρος, ολίγος*. ΑΝΤ. α.ε.: *πολύς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *μικρός, μικρότητα· μικροαστός, μικροατύχημα, μικρόβιο (μικροβιοκτόνος, μικροβιολογία...), μικρογραφία, μικροκαμωμένος, μικροκύματα, μικρομεσαίος, μικροπράγματα, μικροπρέπεια, μικροπωλητής, μικροσκόπιο, μικρόφωνο, μικρόψυχος*.
14. παρεκκλίνω (διπλοσύνθετο) < *παρά + έκκλίνω < έκ + κλίνω < ρίζα κλιν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *κλίνω, κλίμα, κλίμακα, κλιματισμός, κλιμάκιο, κλίνη, κλινικός, κλινική, κλινήρης, κλίση· ανάκλιτρο, απόκλιση, επικλινής, κατάκλιση, παρέκκλιση, σύγκλιση, υπόκλιση...* (Για τα διπλοσύνθετα βλ. στη μεγάλη Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής, Μιχ. Οικονόμου, παράγρ. 377, σημ.).
15. δήλος < ρίζα *δηF-* του *δῖος* (= θεϊκός). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *φανερός, έμφανής, σαφής, έναργής...* ΑΝΤ. *ά..ε.*: *άδηλος, άφανής, άδιόρατος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *δήλωση, δηλώνω, δηλωτικός, δηλαδή (δήλα + δη)· αδήλωτος, διαδήλωση, αντιδιαδήλωση, εκδηλώνω, εκδηλωτικότητα, υποδηλώνω, υποδήλωση*

16. φύσις < *φύω* <ρίζα *φυ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: φύση, φυσικός, φυσικότητα -φύλο, φυλή, φυλετικός - φύλλο, φύλλωμα - φυσώ, φύσημα - φυτό, φυτεύω, φύτεμα, φυτικός, φυτρώνω, φυτώριο · φυλλοβόλος, φυσιογνωμία, φυσιοδίφης, φυσιοθεραπεία, φυσιολάτρης, φυσιολογικός, φυτοζώω, φυτολογία, φυτοφάγος, φυτοφάρμακο · αφύσικος, εκφυλισμός, εμφύλιος, έμφυτος, ευφυΐα, κατάφυτος, μεταφυσικός, μεταφυτεύω, παραφυάδα, υπερφυσικός... · αυτοφυής, πλατύφυλλος, τριαντάφυλλο

17. ἄλλως < ρίζα ἄλλ- (από την οποία και τα αλλά, *ἄλλοῖος, ἄλλότριος, ἀλλήλων, ἀλλάσσω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. v.ε.: αλλά, αλλιώς, αλλού, άλλοτε, άλλωστε - αλλάζω, αλλαγή, αλλιώτικος, άλλοθι - αλλοιώνω, αλλοτριώνω · αλλαξοπιστία, αλλεπάλληλοι, αλλεργία, αλληγορία, αλλήθωρος, αλληλεγγύη, αλληλεπίδραση, αλληλογραφία, αλληλοεκτίμηση, αλληλοθαυμασμός κ.ά., αλληλουχία, αλλοδαπός, αλλοεθνής, αλλόκοτος, αλλοπρόσαλλος, αλλοφροσύνη · ανταλλάσσω, απαλλάσσω, διαλλακτικός, εναλλακτικός, ἔξαλλος, παραλλαγή, συναλλάσσομαι, συνάλλαγμα

18. λίθος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: λιθάρι, λίθινος · λιθάνθρακας, λιθοβολώ, λιθογραφία, λιθοξόος, λιθόστρωτος, λιθόχτιστος · απολιθωμένος, μονολιθικός, ογκόλιθος, σφραγιδόλιθος

19. φέρω-θέματα: *φερ-, φορ-, φωρ-, φαρ-, οῖσ-, ἔνεχ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: φέρνω, φέρσιμο, φέρετρο-φορά, φόρα, φορέας, φορείο, φόρος, φορώ, φόρεμα, φορητός, φορτίο, φόρτος -φαρέτρα -φωριαμός · φερέφωνο, οισοφάγος · αφόρητος, αμφορέας (*ἄμφιφορεῖς*), (επ)άναφέρω, αποφέρω, αποφορά, διαφέρω, αδιάφορος, διαφορετικός, διένεξη, εισφέρω, εκφέρω, ενδιαφέρω, ενδιαφέρον, εύφορος, καταφέρομαι, καταφέρνω, μεταφέρω, παραφέρομαι, περιφέρομαι, περιφέρεια, προσφέρω, προφέρω, συμπεριφέρομαι, συμφέρω, συμφορά, συμφέρον, συμφεροντολόγος, υποφέρω, ανυπόφορος · αιμοφόρος, ανήφορος, αχθοφόρος, γενειοφόρος, δορυφόρος, ελπιδοφόρος, καρποφόρος, κατήφορος, κερδοφόρος, κωνοφόρος, λεωφόρος, οπλοφόρος, πετρελαιοφόρος, σημαιοφόρος, ψηφοφόρος - ισοφαρίζω -αυτόφωρος, κατάφωρος

20. *ρίπτω* < ρίζα *ρίπ-* + πρόσφυμα *τ* + κατάληξη *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: ριπή, ριπίζω, ρίχνω, ρίξιμο, ριχτός, ρίψη · ρίψασπις, ριψοκινδυνεύω, ριψοκίνδυνος · απορρίπτω, απόρριψη, απορρίμματα, επιρρίπτω, καταρρίπτω

21. πῦρ < θέμα *πυρ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: πυρά (η), πυρά (τα), πύρα (η), πυρετός, πυρετώδης, πύρινος, πυρίτιδα, πυρκαγιά, πυρσός · πυρακτώνω, πυρασφάλεια, πύραυλος, πυριγενής, πυρίμαχος, πυριτιδαποθήκη, πυροβατώ, πυροβασία, πυροβολώ, πυροβολικό, πυροβολισμός, πυρογραφία, πυροδοτώ, πυροκροτητής, πυρομανής, πυρομαχικά, πυροσβέστης, πυροσβεστήρας, πυροτέχνημα, πυροτεχνουργός, πυρότουβλο, πυροφάνι, πυρπολώ, πυρπολητής, πυρόχωμα, πυρφόρος · απύρετος, αντιπυρετικός, αντιπυρικός, εκπυροσκορω, εμπύρετος, λιοπύρι

22. δέχομαι < ρίζα *δεκ-*, που γίνεται *δοκ-* με μετάπτωση. ΣΥΝΩΝ. *α.ε. λαμβάνω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: δέχομαι, δέκτης, δεκτός, δοχείο, δοκάρι, δόκιμος, δεξαμενή (δεξαμενόπλοιο...), δεξιός (δεξιόστροφος...) · ανάδοχος, αποδέχομαι, διαδέχομαι, διάδοχος, εκδοχή, ενδέχεται, επιδέχομαι, επιδεκτικός, ευπρόσδεκτος, καταδέχομαι, ακατάδεχτος, παραδέχομαι, παραδεκτός, προσδοκώ, υποδέχομαι · δωροδοκώ, ξενοδόχος

23. τελειώ < *τέλειος* < *τέλος* < ρίζα *τελ-*, συγγενική με τη ρίζα *τερ-* (τέρμα). ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: τέλος, τελώ, τέλειος, τελειότητα, τελετή, τελευταίος, τελικός - τελειώνω, τελειωτικός, τελεσφορώ, τελεσφόρος, ατελειώτος, ατελέσφορος, αποτελώ, αποτέλεσμα, αποτελειώνω, εκτελώ, εντέλεια, εντελώς, επιτελώ, επιτελείο, συντελώ, συντέλεια · αυτοτελής

• Επισημαίνεται η διαφορά με τη λέξη *τέλος* (= φόρος) < ρίζα *ταλ-* (*τλάω* = υπομένω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ v.ε.: τέλος, τελώνης · ατέλεια, ατελής, ευτελής, (εξ)ευτελίζω, υποτελής · ιδιοτελής, πολυτελής

Ενότητα 2^η

ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν
 παραγίνεται, τὰς δυνάμεις
 τούτων πρότερον κομιζόμεθα,
 ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας
 ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν
 αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ
 τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις
 ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις
 ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν
 ἔχοντες ἐχρησάμεθα οὐ
 χρησάμενοι ἔσχομεν χρησάμενοι
 ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς
 λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες
 πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν
 ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ
 μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα
 ποιοῦντες μαθάνομεν, οἷον
 οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι
 γίνονται καὶ κιθαρίζοντες
 κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν
 δίκαια πράττοντες δίκαιοι
 γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα
 σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα
 ἀνδρεῖοι.

Ακόμα, ὅσες ιδιότητες ἔχουμε ἀπὸ τῆ φύση,
 πρῶτα αποκτούμε τὶς δυνατότητες
 αὐτῶν
 καὶ ὕστερα προχωροῦμε στὶς ἀντίστοιχες
 ἐνεργεῖες (πράγμα που φαίνεται
 στὶς αἰσθήσεις μας· γιατί δεν ἀποκτήσαμε τὶς
 αἰσθήσεις (τῆς ὄρασης καὶ τῆς ἀκοῆς), ἐπειδὴ
 εἶδαμε πολλές φορές ἢ ἀκούσαμε πολλές
 φορές, ἀλλὰ ἀντίθετα τὶς χρησιμοποίησαμε,
 ἐπειδὴ τὶς ἔχουμε ἤδη, καὶ
 δεν τὶς ἀποκτήσαμε ἔχοντας κάνει καὶ
 ξανακάνει χρῆση τους)· τὶς (ἠθικὲς) ἀρετὲς
 ὁμως τὶς αποκτούμε, ἀφοῦ πρῶτα προβήκαμε
 σε ἐνεργεῖες ἀσκήσης, ὅπως ἀκριβῶς
 συμβαίνει καὶ στὶς ἄλλες τέχνες· γιατί ὅσα
 πρέπει νὰ κάνουμε, ἀφοῦ τὰ μάθουμε, αὐτὰ τὰ
 μαθαίνουμε κάνοντάς τα· γιὰ παράδειγμα,
 οἰκοδόμοι γίνονται με τὸ νὰ χτίζουν σπίτια
 καὶ κιθαριστὲς με τὸ νὰ παίζουν κιθάρα· με τὸν
 ἴδιο τρόπο λοιπὸν γινόμαστε καὶ δίκαιοι
 κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας
 σώφρονες πράξεις,
 ἀνδρεῖοι κάνοντας ἀνδρεῖες πράξεις.

Σχόλια:

Θέμα : ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο καλλιεργεῖται καὶ πραγματώνεται ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ.

Δομὴ : Ἀναφορὰ στὰ φύσει με παραδείγματα (αἰσθήσεις ὄρασης καὶ ἀκοῆς)

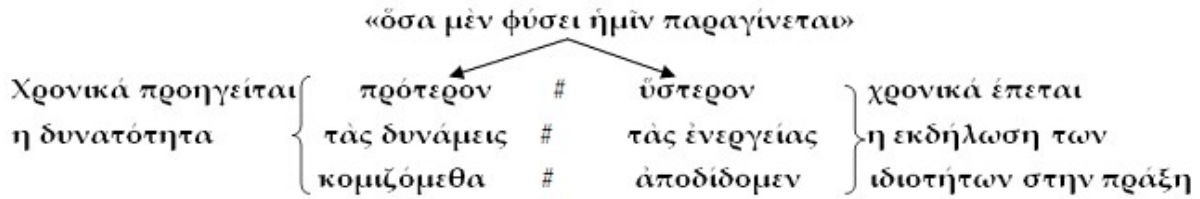
Θέση ὅτι στὶς ἠθικὲς ἀρετὲς προηγεῖται ἡ ἐνέργεια τῆς δυνάμης

Ενίσχυση ἐπιχειρήματος με παραδείγματα οἰκοδόμου καὶ κιθαριστῆ

Συμπέρασμα

- Στὴν ἐνότητα αὐτὴ ἐπιχειρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης νὰ ἀποδείξει με ἓναν ἀκόμη συλλογισμό ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ δεν ὑπάρχει μέσα μας ἐκ' φύσεως, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα συνήθειας.
- Με τὴ λέξη **ἔτι** ὁ Ἀριστοτέλης δηλώνει ἢ ὅτι εἰσάγει νέο ἐπιχείρημα (που ἐρχεται νὰ προστεθεῖ στὰ προηγούμενα) ἢ ὅτι προχωρεῖ σε βαθύτερη ἐξέταση τοῦ θέματός του.
- Στὸ νέο τοῦ ἐπιχείρημα θα στηριχθεῖ στὴ, θεμελιώδη στὴ φιλοσοφία του, διάκριση τῶν ἐννοιῶν δυνάμεις - ἐνέργεια. Δυνάμεις εἶναι ἡ δυνατότητα που ἔχει ἓνα πράγμα ἢ ἓνα ὄν νὰ γίνῃ ἢ νὰ κάνει κάτι, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια εἶναι ἡ πραγμάτωση αὐτῆς τῆς δυνατότητας. Γενικά ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὅτι ἡ δευτέρη ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὴν πρώτη. Εἰς συνδέει τὰς δυνάμεις με τὸ πρότερον καὶ τὰς ἐνεργείας με τὸ ὕστερον, ἐννοώντας ὅτι οἱ δυνάμεις ἔχουν χρονικὴ μόνον προτεραιότητα ἐναντὶ τῶν ἐνεργειῶν.

•

- ❖ Σχετικά με ὅσα ἔχουμε μέσα μας ἀπὸ τὴ φύση, (π.χ. αἴσθησις ὄρασις καὶ ἀκοή) προηγείται ἡ ὑπαρξὴ τους καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐνέργεια, ἡ χρῆσις τους.
- ❖ Δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ με τὶς ἀρετὲς, ποὺ ἡ ἠθικὴ πράξις προηγείται τῆς ἀπόκτησις τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. Δὲν τὶς ἔχουμε ἐκ φύσεως τὶς ἠθικὰς ἀρετὲς, ἀλλὰ τὶς ἀποκτούμε με τὴν πράξι, τὴν ἐπανάληψη.
- ❖ Επιχείρημα Ἀριστοτέλη :
 Π1: Στὰ φύσει προηγείται ἡ δυνατότητα τῆς ἐνεργείας (« ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνετα, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα»).
 Π2: Στὶς ἀρετὲς προηγείται ἡ ἐνέργεια τῆς δυνατότητας (« τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον »).
 Ἄρα : οἱ ἀρετὲς δὲν εἶναι φύσει - οὔτε βέβαια καὶ παρὰ φύσιν.

❖ **φύσει** (αἰσθήσεις)
πρότερον δυνάμει → **ὑστερον** ἐνεργείᾳ

ἐξ ἔθους (τέχνες)
πρότερον ἐνεργείες πρὸς κατάκτηση τῆς τεχνικῆς δυνάμεις → **ὑστερον** ἐνεργείες ἀπὸ τὴν κατακτημένη τεχνικὴ δεξιότητα

ἐξ ἔθους (ἀρετὲς)
πρότερον ἐνεργείες πρὸς κατάκτηση τῆς ἠθικῆς δυνάμεις → **ὑστερον** ἐνεργείες ἀπὸ τὴν κατακτημένη ἠθικὴ ιδιότητα

- ❖ Τὸ ἐρώτημα ποὺ διατρέχει τὴ σκέψη τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι τὸ πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ « μάθει » τὴν ἀρετὴ; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀσκῶντας τὴν .
- ❖ Ὅσα πρέπει νὰ μάθουμε νὰ τὰ κάνουμε, τὰ μαθαίνουμε κάνοντάς τα. (π.χ. γινόμεσθε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις κτλ.)
- ❖ Τὴν ἴδια ἀποψη, ὅτι ἡ τέχνη κατακτάται με τὴν ἐξάσκησις, συνατάμε καὶ στὸν Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος μάλιστα λέει ὅτι καὶ τὸ ὀμαδικὸ παιχνίδι εἶναι μὴ μορφή ἐξάσκησις γιὰ τὴν τέχνη ποὺ τὸ παιδί προορίζεται νὰ ἀσκήσει στὸ μέλλον.

Ἐτυμολογικά Σχόλια-Λεξιλογικὲς παρατηρήσεις

1. φύσις < φύω < ρίζα φυ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: φύσις, φυσικός, φυσικότητα - φύλο, φυλή , φυλετικός - φύλλο, φύλλωμα - φυσῶ, φύσημα - φυτὸ, φυτεύω, φύτεμα, φυτικός , φυτρώνω, φυτῶριο · φυλλοβόλος, φυσιογνωμία, φυσιοδίφης, φυσιοθεραπεία, φυσιολάτρης, φυσιολογικός, φυτοζωῶ, φυτολογία, φυτοφάγος, φυτοφάρμακο · ἀφύσικος , ἐκφυλισμός, ἐμφύλιος, ἐμφυτός,

ευφυΐα, κατάφυτος, μεταφυσικός, μεταφυτεύω, παραφυάδα, υπερφυσικός· αυτοφυής, πλατύφυλλος, τριαντάφυλλο

2. παραγι(γ)νομαι < παρά + γιγ)νομαι· θέματα: γεν-, γν- (με αποκοπή του ε), γον-(με μετάπτωση του ε σε ο), γένη- (από τη ρίζα γεν- με το πρόσφυμα ε, που εκτείνεται σε η). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: γίνομαι, γενέθλια (τα), γενεά, γενέτειρα, γενικός, γενναίος, γενναιότητα, γένος, γνήσιος, γονέας / γονιός, γονίδιο, γόνιμος, γόνος, γυναίκα, γάμος, γαμπρός, αγενής, αγέννητος, άγονος, απόγονος, εγγονός, μεταγενέστερος, πρόγονος, συγγενής, υπογεννητικότητα · γενάρχη, γονιμοποιώ · γηγενής, εξωγενής, ευγενής, ζωογόνος, ιθαγενής, νεογνό, οικογένεια, ομογενής, πρωτογενής, πρωτόγονος, ρυπογόνος, υστερογενής

3. δύναμις < δύναμαι (σκοτεινής ετυμολογίας)· θέματα: δύνα- και δυνασ-. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ίσχύς*. ANT. α.ε.: *άδυναμία, άσθένεια*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δύναμη, δυνατότητα, δυνατός —δυναμικότητα, δυναμικός -δυναστεύω, δυνάστης -δυνατικός · δυναμογράφος, δυναμόμετρο · αδυναμία, αδυνατώ, αδυνατίζω, (απο)δυναμώνω, ενδυναμώνω, καταδυναστεύω, υπερδύναμη · αυτοδύναμος, ισοδύναμος, χεροδύναμος

4. κομίζω < ρίζα κομ-· θέμα κομιδ- + πρόσφυμα j+ κατάληξη -ω· ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: κομιστής, κόμιστρα, κομψός · ανακομιδή, αποκομιδή, διακομίζω, μετακομίζω, προσκομίζω, συγκομιδή

5. ένεργεια (παρασύνθετο) < *ένεργός* < έν + έργον < ρίζα *Φεργ-* του *έργω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: έργο, εργάζομαι, εργασία, εργάτης, εργατικότητα, εργαστήρι(ο), εργαλείο · αργία, άεργος, ακατέργαστος, ανεργία, απεργία, ενεργώ, επενεργώ, επεξεργάζομαι, ευεργετώ, κατεργάζομαι, πάρεργο, περιεργάζομαι, περιέργεια, προεργασία, συνεργάζομαι, συνεργός · εργαλειοθήκη, εργασιομανής, εργοδότης, εργολάβος, εργοστάσιο, εργοτάξιο, εργόχειρο, όργανο, οργανισμός · αγαθοεργία, αμπελουργός, αριστούργημα, αυτενεργία, αυτουργός, γεωργός, δημιουργώ, δραματοουργός, ελαιουργός, θαματοουργώ, καινούριος, κακούργος, καλλιεργώ, κατεργασία, κωλυσιεργώ, λειτουργώ, λειτούργημα, μεγαλουργώ, μεταξουργείο, μηχανουργείο, ξυλουργός, πανούργος, παρενεργία, περίεργος, ραδιενεργός, ραδιουργώ, σιδηρουργός, στιχουργός, συνεργώ, συνεργείο, σύνεργο, ταχυδακτυλουργός, τεχνουργός, (πρωθ)υπουργός, υφαντουργείο, χαλκουργός, χαλυβουργείο, χειρουργείο

6. άποδίδωμι < *άπό* + *δίδωμι* < ενεστωτικός αναδιπλασιασμός *δι-* + θέμα *δω-* + κατάληξη -μι· θέματα: ισχυρό *δω-* και ασθενές *δο-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. (του *δίδωμι*): *δωροῦμαι, έπιτρέπω (τινί τι), έφίημι, παρέχω, προσφέρω*. ANT. α.ε. (του *δίδωμι*): *δέχομαι, λαμβάνω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: δίνω, δόση, δωρεά, δωρίζω, δώρο · αναδίδω, αναμετάδοση, ανέκδοτο, αντίδοτο, (αντ)αποδίδω, διαδίδω, εκδίδω, ενδίδω, ενδοτικός, ανέκδοτος, επίδομα, καταδότης, μεταδίδω, παραδίδω, προδότης, ξαναδίνω · δοσοληψία, δωροδοκώ · αιμοδότης, γενναιόδωρος, γνωμοδοτώ, δανειοδοτώ, δικαιοδοσία, εξουσιοδότηση, εργοδότης, κληροδοτώ, λογοδοσία, μισθοδοσία, πληροφοριοδότης, πριμοδότηση, προικοδοτώ, πυροδότηση, σηματοδότης, συνταξιοδοτώ, (α-νατροφοδοτώ, φιλοδώρημα, χρηματοδότης

7. *αίσθησις* < *αίσθάνομαι* < ρίζα ΑΙΣ (εκτεταμένος τύπος της ρίζας ΑΙ του ρήματος *άίω* = ακούω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: αίσθηση, αίσθημα, αισθηματίας, αισθητικός, αισθητός, αισθητήριο · αναισθητος - ευαίσθητος, ανεπαίσθητος, αντιαισθητικός, ασυναίσθητος, δαισθάνομαι, παραιίσθηση - ψευδαιίσθηση, προαισθάνομαι, προαιίσθημα, συναισθάνομαι, συναίσθημα, συναίσθηση · καλαιίσθητος - ακαιαιίσθητος

8. *δήλος* < ρίζα *δηF-* του *δῖος* (= θεϊκός). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *φανερός, εμφανής, σαφής, εναργής..* . ANT. α .ε.: *άδηλος, αφανής, αδιόρατος...* ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: δήλωση, δηλώνω, δηλωτικός, δηλαδή (*δήλα* + *δη*) · αδήλωτος, διαδήλωση, αντιδιαδήλωση, εκδηλώνω, εκδηλωτικότητα, υποδηλώνω, υποδήλωση

9. *όράω* -*ω*· θέματα: α) *Fora* + κατάληξη -ω > *όράω* > *ορώ* β) *όπ-* > *όπομαι, όπω-πα* γ) *Fiδ-* > *έ- Fiδ-ον* > *είδον* (υποτακτ. *ιδώ*). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *θεώμαι, θεωρώ, βλέπω, εξετάζω, σκοπώ*. ANT. α .ε.: *άβλεπώ, τυφλώπτω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: όραση, οραματισμός, όραμα, οραματίζομαι, ορατός, ορατότητα, όψη, οπτικός, μάτι (< *όμμάτιον*) -είδος, είδωλο, ιδέα -οπή, όφικ, φίδι« *όφίδιον* < *όφικ*) · οφθαλμός, οφθαλμίατρος, οφθαλμοφανής · αόρατος, άποψη, απρόοπτος, διορατικός, εποπτεύω, ευσύνοπτος, έφορος, κάτοπτρο, κάτοψη, μέτωπο, αντιμετωπίζω, περιωπή, προοπτική,

προορατικός, πρόσοψη, πρόσωπο, συνοψίζω, υπερόπτης, ύποπτος, υποψία, ανύποπτος · αυτόπτης, εξόφθαλμος, θυρωρός, μονόφθαλμος, μυωπία, πανόραμα, σκυθρωπός, στενωπός, τιμωρός, χαρωπός

10. άκούω < ίσως από τη ρίζα *ak-* + *ούζ* (με ακονισμένο αυτί). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: ακούω, ακοή, άκουσμα, ακουστός, ακουστικό · ακουόγραμμα, ακουόμετρο · ανήκουστος, εισακούω, επήκοος, ευήκοος, παρακούω, υπακούω, υπάκουος - ανυπάκουος, υπήκοος · αυτήκοος, βαρήκοος, ωτακουστής

11. λαμβάνω <ρίζα *λαβ-*· θέματα: α)ασθενές*λαβ-*, β) ισχυρό *ληβ-* .ΣΥΝΩΝ.α.ε.:*δέχομαι, δανείζομαι, μισθοῦμαι, ώνοῦμαι, αίρομαι, κτώμαι*. ΑΝΤ. α.ε.: *δίδωμι δωροῦμαι, παρέχω, προσφέρω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: λαμβάνω, λαβή, λαβώνω, λάφυρο, λήμμα, λήψη · ανεπίληπτος, ασύλληπτος, αναλαμβάνω, αντιλαμβάνομαι, απολαμβάνω ,εκλαμβάνω , επαναλαμβάνω, επανειλημμένος, επιλαμβάνομαι, επιλήψιμος, εύληπτος, ευυπόληπτος καταλαβαίνω, καταλαμβάνω, κατάληψη, κατειλημμένος, μετάληψη , παραλαμβάνω, παραλήπτης, περιλαμβάνω, περίληψη, προλαβαίνω, πρόληψη, προσλαμβάνω, συλλαμβάνω, συλλαβή, υπόληψη · δίλημμα, δωροληψία, εργολάβος, ευλαβικός, ηχοληψία, θρησκόληπτος, μεσολαβώ, μεσολαβητής, χειρολαβή

12. έχω < θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του *σ σε δασεία*) > *έχ-* (με ανομοίωση της δασείας: έγινε φιλή, επειδή ακολουθεί το δασύ *χ*) > *σχ-* (και: *σεχ-* > *σεχ-* > *σχη-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: έχω, έξη - σχετικός, (ακατ)άσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση - σχήμα, σχηματίζω -σχολή, σχολαστικός, σχολείο · ανέχομαι, ανεξίκακος, ανακωχή, αντέχω, αποχή, εξέχω, εξοχή, ενοχή, εποχή, επίσχεση, κατέχω, κατάσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, αντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συνεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος · εχέμυθος, ενέχυρο, εκχειρία, οχυρός · απροσεξία, ευεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, ευωχία · (απ)ασχολούμαι, απασχόληση · κακουχία, νουνεχής ·αδειούχος, αξιωματούχος, αριστούχος ,γηπεδούχος, διπλωματούχος, εκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οικοπεδούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος

13. χρήρομαι -ῶμαι < ρίζα *χρη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: χρήση, χρήμα (χρηματικός, χρηματιστήριο), χρησιμεύω, χρήσιμος, χρηστός, χρωστώ (χρεωστώ), χρέος, χρεώστης, χρεία · χρεόγραφο, χρησιμοθηρία, χρησιμοποιώ · άχρηστος, δύσχρηστος, εύχρηστος , κατάχρηση, καταχρηστικός, καταχρώμαι · κοινόχρηστος, πολύχρηστος

14. άρετή < ρίζα *άρ-*, από την οποία και τα ρήματα *αρέσκω* και *άραρίσκω* και τα παράγωγα τους. ΑΝΤ. α.ε.: *κακία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: αρετή / ενάρετος, αρθρίτιδα, αρθρικός, αρθρικά (τα), άρθρο, άρθρωση, αρμός, αρμόζω, αρμονία, αριθμός (αριθμητική, αριθμητής), άρτιος, άριστος, αρέσω · αρθροπάθεια, αρθρογραφία · (ανα)διαρθρώνω, διάρθρωση, έναρθρος, εξαρθρώνω, συνάρθρωση · αυτάρεσκος,

δυσάρεστος, ευάρεστος

15. άλλος < ρίζα *άλλ-* (από την οποία και τα αλλά, *άλλοῖος, αλλότριος, αλλήλων, άλλάσσω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *αλλότριος, άλλοῖος*. ΑΝΤ. α.ε.: *ίδιος, οικείος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ αλλά, αλλιώς, αλλού, άλλοτε, άλλωστε - αλλάζω, αλλαγή, αλλιώπικος, άλλοθι - αλλοιώνω, αλλοτριώνω · αλλαξοπιστία, αλληπάλληλοι, αλλεργία, αλληγορία, αλλήθωρος, αλληλεγγύη, αλληλεπίδραση, αλληλογραφία, αλληλοεκτίμηση, αλληλοθαυμασμός κ.ά., αλληλουχία, αλλοδαπός, αλλοεθνής, αλλόκοτος, αλλοπρόσαλλος, αλλοφροσύνη ·ανταλλάσσω, απαλλάσσω, διαλλακτικός, εναλλακτικός, έξαλλος, παραλλαγή , συναλλάσσομαι, συνάλλαγμα

16. τέχνη < θέμα *τεκ-* (του *τίκτω*, πρβ. *ε-τεκ-ον*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: τέχνη, τέχνασμα, τεχνική, τεχνίτης · τεχνοκράτης, τεχνολογία, τεχνοτροπία · άτεχνος, έντεχνος, περίτεχνος, συντεχνία · αριστοτέχνης, βιοτέχνης, δεξιότηχνης, ερασιτέχνης, ευρεσιτεχνία , λογοτέχνης, καλλιτέχνης, κομψοτέχνημα, πυροτέχνημα, φιλότεχνος -ηλεκτροτεχνίτης, οδοντοτεχνίτης, πολυτεχνίτης

17. δέω (= έχω ανάγκη, στερούμαι) < ρίζα *δεF-* συγγενική με τη ρίζα του *δέω, δῶ* (= δένω),. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του απρόσωπου δε?: *πρέπει, χρή, προσήκει*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δέηση , ενδεής, ένδεια, σιτοδεία.

18. μανθάνω < ρίζα *μαθ-* (εκτεταμένος τύπος της ρίζας *μα-* του ρήματος *μάω* = επιθυμώ : θέμα *μαθ-* + προσφύματα *ν* και *αν* πριν από το χαρακτήρα και μετά από αυτόν + κατάληξη *-ω*: *μα-ν-θ-*

άν-ω). ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν .ε.: μάθημα, μάθηση, μαθαίνω, μαθημένος, μαθητής, μαθητικός, μαθηματικά — μαθητεύω, μαθητευόμενος, μαθεύομαι · μαθητόκοσμος, μαθητοπατέρας · αμάθεια, αμάθητος, εκμάθηση, ημιμάθεια, ξεμαθαίνω, συμμαθητής · γλωσσομάθεια, ευρυμάθεια, κακομαθημένος, νομομαθής, πολυμάθεια, φιλομαθής

19. ποιέω -ῶ < ρίζα πο- και ποι- (θέμα ποι- + πρόσφυμα ε + κατάληξη -ω > ποι-έ-ω). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: πράττω, κατασκευάζω, επιτελώ, εργάζομαι, δρω... ΑΝΤ. α.ε.: αδρανών. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: ποιητής, ποίημα, ποίηση, ποιητικός · τεκνοποιώ, κρατικοποιώ, χειροποίητος · εκποίηση, μεταποίηση, παραποίηση, περιποίηση, προσποίηση (και τα αντίστοιχα ρήματα) · αρτοποιός, γονιμοποιώ, θορυβοποιός, ικανοποιώ, ισχυοποιώ, κακοποιώ, μονιμοποιώ, πολτοποιώ, πολτοποίηση, σταθεροποιώ, στεγανοποίηση, ταχτοποιήση, τελειοποίηση, τυποποίηση, χαροποιώ, χρησιμοποιώ, ωραιοποιώ κ.ά.π. · ανικανοποίητος, αχρησιμοποίητος... · Υπάρχουν επίσης πολλά σύνθετα με δεύτερο συνθετικό το -ποιώ ή -ποίηση (ή άλλο) και πρώτο ένα από τα: αδρανο-, αναισθητο-, άξιο-, απλό-, γελοίο-, γόνιμο-, ένοχο-, ευαίσθητο-, ισχυρό, κακό-, κινητό-, κοινό-, μόνιμο-, νόμιμο-, ομαλό-, πιστό-, πολτό, σταθερό-, τέλειο-, τρόπο-, τύπο-, υλο- κ .ά.

20. οικοδομέω -ῶ (παρασύνθετο) < οίκοδόμος < οίκος + δέμω (= χτίζω) < ρίζα δεμ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: για το πρώτο συνθετικό: οίκος, οικείος, οικειότητα, οίκημα, οικιακός, οικισμός... · οικογένεια, οικογενειάρχης, οικοδεσπότης, οικοδομή, οικοδόμος, οικολογία, οικονομία, οικονομολογικός, οικόπεδο, οικοσύστημα, οικοτροφείο, οικουμένη - νοικοκυρά, νοικοκυριό, · ανοικονόμητος, αποικία, διοικώ, διοικητής, ενοίκιο, νοικιάζω, εξοικονομώ, ένοικος, κατοικώ, ακατοίκητος / κατοικίδιο, παροικία, περίοικος, συγκάτοικος, συνοικία · ιδιοκατοίκηση... για το δεύτερο συνθετικό: δομή, δομικός, δώμα, δωμάτιο · δεσπότης · αναδόμηση, υποδομή · οικοδομώ, οικοδόμημα, πολεοδόμος

21. δίκαιος < δίκη < ρίζα δικ- του δείκνυμι. ΣΥΝΩΝ. α.ε. χρηστός, επιεικής. ΑΝΤ. α.ε.: άδικος. ΕΤΥΜ.ΟΙΚΟΓ .ν.ε.:δικάζω,δίκαιος,δικαιοσύνη,δικαίωμα,δικαστήριο,δίκη · δικαιολογώ, δικηγόρος · αδικώ, αντίδικος, διαδικασία, καταδικάζω, υπόδικος · αρχιδικαστής, χειροδικώ

22. πράττω ή πράσσω < θέμα πραγ- + πρόσφυμα; + κατάληξη -ω. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: ποιῶ, τελῶ, ἐπιτελώ, δρῶ, ἐργάζομαι... ΑΝΤ. α.ε.: άπρακτώ, άργῶ, άδρανῶ, κάθημαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: πράξη, πράγμα, πραγματικότητα, πραγματικός, πράγματι, πραγματεία, πραγματώνω, πρακτικός, πρακτορείο · πραγματογνώμονας, πραγματοποιώ -πράκτορας · πραξικόπημα, πραξικοπηματικός · απραξία, άπρακτος, πολυπράγμων, αντίπραξη, διαπραγματεύομαι, διαπραγματευτής, αδιαπραγμάτευτος, διαπράττω, εισπράττω, εισπράκτορας, συμπράττω, σύμπραξη · εχθροπραξία, κοινοπραξία

23. σώφρων < σώς (= σώος) + φρήν. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: έχέφρων, έμφρων, σώφρων, συνετός, νοήμων. ΑΝΤ. α.ε.: άφρων, ασύνετος, μωρός, άνους, ανόητος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: σωφροσύνη, σωφρονίζω, σωφρονισμός, σωφρονιστήριο, σωφρονιστικός... Υπάρχουν και πολλές άλλες λέξεις, που έχουν μόνο το πρώτο συνθετικό (σώς) και άλλες, που έχουν μόνο το δεύτερο συνθετικό (φρήν).

24. άνδρείος < άνήρ (άνδρ-ός). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: αντρεία, ανδριάντας, αντρικός, αντρισμός, αντρίκειος · ανδραγάθημα, ανδραγαθία, ανδραγαθώ, ανδράδελφος, ανδράποδο, ανδρείκελο, ανδροκρατία, ανδροκτόνος, ανδρολόγος, ανδροπρεπής, ανδροπρέπεια, ανδρώνομαι, ανδρωνυμικό, αντρειωμένος, αντρογυναίκα, αντρόγυνο · ανανδρία, άναντρος, αύτανδρος, λειψανδρία, τριανδρία

Ενότητα 3^η

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς

Τα παραπάνω τα επιβεβαιώνει κι αυτό που συμβαίνει στις πολιτείες· οι νομοθέτες δηλαδή κάνουν τους πολίτες καλούς με τον εθισμό, και αυτή είναι η θέληση κάθε

νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης, ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

νομοθέτη, ὅσοι ὅμως δεν κάνουν αὐτὸ σωστά δεν πετυχαίνουν αὐτὸ που επιδιώκουν, καὶ σ' αὐτὸ διαφέρει τὸ καλὸ πολίτευμα ἀπὸ τὸ λιγότερο καλὸ πολίτευμα. Ἀκόμα, γιὰ τους ἴδιους λόγους καὶ με τους ἴδιους τρόπους καὶ γεννιέται κάθε ἀρετὴ καὶ φθείρεται, τὸ ἴδιο καὶ κάθε τέχνη· γιὰτί με τὸ παίξιμο τῆς κιθάρας γίνονται καὶ οἱ καλοὶ καὶ οἱ κακοὶ κιθαριστές· με ἀνάλογο τρόπο καὶ οἱ οἰκοδόμοι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι (τεχνίτες). Δηλαδή χτίζοντας με καλὸ τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοὶ οἰκοδόμοι, ὅμως χτίζοντας με κακὸ τρόπο, κακοί. Γιατί, ἀν δεν ἦταν ἔτσι τὰ πράγματα, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ ὅλοι θα ἦταν καλοὶ ἢ κακοὶ ἀπὸ τὴ γέννησή τους.

Σχόλια

Θέμα: Γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάλληλη ἐκπαίδευση

Δομὴ: Ὁ ρόλος τοῦ νομοθέτη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀρετῆς

Ὁ σωστός ἐθισμὸς τῶν πολιτῶν

Ἡ διαφορὰ ἀγαθῆς καὶ φαύλης πολιτείας

Παραδείγματα ἀπὸ τὶς τέχνες

Ὁ ρόλος τῆς σωστῆς ἐξάσκησης τῶν κιθαριστῶν καὶ τῶν οἰκοδόμων

Ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ δασκάλου

- ❖ Τρίτη προσπάθεια Ἀριστοτέλη νὰ ἀποδείξει ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς ἀποκτώνται με ἐθισμό (οἱ καλοὶ νομοθέτες κάνουν καλοὺς τους πολίτες *εθίζοντάς* τους σε καλὲς πράξεις με σωστοὺς νόμους)
- ❖ Οἱ νομοθέτες προσπαθοῦν με τὸν ἐθισμό νὰ κάνουν τους πολίτες καλοὺς (νὰ τους κάνουν νὰ κατακτήσουν τὴν ἀρετὴ).
- ❖ Ἡ κατάκτηση κάθε ἀρετῆς πραγματώνεται ἢ δεν πραγματώνεται ἀνάλογα με τὸν ἀν ὑπάρξει καλὸς ἢ ὄχι ἐθισμὸς σ'αυτήν.
- ❖ Ἀποκτᾶ κανεὶς ἠθικὴ ἀρετὴ, ἀν πρῶτα ἐθιστεῖ καλὰ με ἠθικὲς πράξεις καὶ συνηθίσει σ'αυτήν. Ἀν ὅμως δεν ἐξασκηθεῖ καλὰ, δεν κατακτᾶ τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ.
- ❖ Οἱ τεχνίτες γίνονται καλοὶ ἢ ὄχι, ἀνάλογα με τὸ ἀν ἔχουν ἐξασκηθεῖ καλὰ ἢ ὄχι. Εἶναι ἀπαραίτητος ὁ ἄνθρωπος που θα διδάξει, θ κατευθύνει, θα καθοδηγήσει τὸν τεχνίτη στὴν ἐξάσκησή του. → εἰσάγει ἐδῶ καὶ τὴν ἐννοια καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ δασκάλου, ἐνῶ μέχρι τώρα μιλοῦσε γιὰ τὸ ἴδιο τὸ άτομο.
- ❖ Στὴν ἐνότητα αὐτὴ προσθέτει ὁ σταγειρίτης φιλόσοφος ἄλλα δύο ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι καμία ἀπὸ τὶς ἠθικὲς ἀρετὲς δεν ὑπάρχει μέσα μας ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα συνηθείας. Ὁ πρῶτος συλλογισμὸς τοῦ σχετίζεται με αὐτὸ που συμβαίνει στὶς πολιτείες καὶ ὁ δεῦτερος προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀναλογία με τὶς τέχνες.
- ❖ Τὸ ἀποδεικτικὸ ἐπιχείρημα τοῦ φιλοσόφου στὴν ἐνότητα αὐτὴ εἶναι στὴν οὐσία τὸ ἐξῆς: α. Ἀν οἱ πολίτες γίνονται ἀγαθοὶ ἀσκοῦμενοι σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφορᾶς με τὴ βοήθεια τῶν νόμων τοῦ νομοθέτη τους, θα πει πως τὴν ἀρετὴ οἱ πολίτες δεν τὴν ἔχουν φύσει,

αλλά ότι αυτή είναι αποτέλεσμα εθισμού, άσκησης δηλαδή. β. με την άσκηση πάλι στο ακριβώς αποκτά κανείς την ακριβώς αντίθετη του αγαθού ιδιότητα = γίνεται κακός(κακός κιθαριστής, κακός οικοδόμος). είναι σα να λέμε ότι ούτε την ιδιότητα του κακού την έχει ο άνθρωπος εκ φύσεως, αλλά κι αυτή γίνεται με την επανάληψη συγκεκριμένων τρόπων.

- ❖ **Ο Αριστοτέλης διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά** και όχι σε καλά και κακά. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η λέξη «φαύλης» (που κανονικά «φαῦλος» σημαίνει κακός, ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του φιλοσόφου. Η αναφορά αυτή στη διάκριση των πολιτευμάτων φαίνεται, με την πρώτη ματιά, να μη σχετίζεται με το θέμα του κειμένου και να αποτελεί μια παρέκβαση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει, καθώς στόχος του φιλοσόφου είναι να συνδέσει την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο, την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά τον βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: **όσο δηλαδή πιο κοντά στον στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα.** Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στον δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή. Εντύπωση μας προκαλεί η σειρά των λέξεων στη φράση αυτή. Η κανονική σειρά θα ήταν: «διαφέρει τούτω πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης». Η ανωμαλία αυτή ίσως να οφείλεται και πάλι στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη αποτελούν προσωπικές σημειώσεις, που λειτουργούσαν βοηθητικά στο έργο της διδασκαλίας. Είναι, λοιπόν, εύλογο να εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου.
- ❖ Το γεγονός ότι το πρώτο επιχείρημα του φιλόσοφου αναφέρεται στο τι συμβαίνει στις πολιτείες φανερώνει ότι στον Αριστοτέλη πολιτική και ηθική αρετή δεν διαχωρίζονται. Μέσα στην πολιτεία θα μάθει ο πολίτης την ηθική αρετή. Από τους νόμους δημιουργούνται και οι τρόποι του πολίτη. (Φαινομενική αντίθεση με τον Θουκυδίδη που λέει ότι οι Αθηναίοι είναι ανδρείοι από τους τρόπους τους.)
- ❖ *Γίνεται...φθείρεται...:* οι έννοιες αυτές αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο *Περί γενέσεως και φθοράς*).
- ❖ Η ενότητα κλείνει με την επισήμανση του Αριστοτέλη ότι για την καλλιέργεια της ηθικής αρετής απαραίτητη κρίνεται η συμβολή του διδάσκοντος και της διδασκαλίας, της εκπαίδευσης γενικότερα, γιατί η ηθική ποιότητα του κάθε ανθρώπου προκύπτει όχι απλώς από την άσκηση, αλλά από την ποιότητα της άσκησης που έχει προηγηθεί. Ο δάσκαλος θα δώσει τον προσανατολισμό του ορθού εθισμού διδάσκοντας τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής τους και εκπαιδεύοντας στην ορθή άσκηση. Ο δάσκαλος είναι αυτός που παρακολουθεί και καθοδηγεί τους ανθρώπους στον σωστό εθισμό. Το ίδιο απαραίτητος είναι ο δάσκαλος και στις τέχνες, διότι αυτός θα διδάξει τον ασκούμενο σε μια τέχνη τους κανόνες της και τον σωστό τρόπο εφαρμογής τους. Αυτό ακριβώς είναι και ο ρόλος του νομοθέτη στην πόλη: αποτελεί τον δάσκαλο των πολιτών, ο οποίος χρησιμοποιώντας τα σωστά μέσα, δηλαδή τους σωστούς νόμους, θα

διδάξει τους πολίτες τι είναι δίκαιο και τι άδικο, θα ορίσει τους κανόνες της δίκαιης και ηθικής συμπεριφοράς μέσα στην πόλη και θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση των ηθικών αρετών και, άρα, στην ευδαιμονία. Επομένως, καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αφού στην αντίθετη περίπτωση ο ρόλος του δασκάλου θα ήταν μάταιος. Αντίθετα, οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τη σωστή άσκηση, με τη διαρκή επανάληψη ηθικών πράξεων.

- ❖ **Πώς καταρρίπτει την αριστοκρατική ηθική στις 3 πρώτες ενότητες των 'Ηθικών' ο Αριστοτέλης;** Σύμφωνα με την αριστοκρατική αντίληψη, οι αρετές υπάρχουν εκ φύσεως και βρίσκονται συγκεντρωμένες σε ένα πρόσωπο, συνήθως ευγενικής καταγωγής (αντίστοιχες αντιλήψεις βλέπουμε στον Όμηρο, στην 'Αντιγόνη' του Σοφοκλή κ.τ.λ.). Ο Αριστοτέλης καταρρίπτει την αριστοκρατική ηθική και ισχυρίζεται ότι καμία από τις αρετές, ούτε από τις διανοητικές αλλά ούτε και από τις ηθικές, δεν υπάρχει στον άνθρωπο από τη στιγμή της γέννησής του. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι τις διανοητικές αρετές ο άνθρωπος τις αποκτά με τη διδασκαλία και γι' αυτό απαιτείται χρόνος και εμπειρία. Αντίθετα, οι ηθικές αρετές υπάρχουν σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως ως προδιαθέσεις και καλλιεργούνται με το 'έθος', δηλαδή με τη συνήθεια (οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίγνεται). Καθένας, λοιπόν, ανεξάρτητα από την κοινωνική του θέση και την οικονομική του κατάσταση μπορεί κατ' επιλογήν του να αναπτύξει τις αρετές.

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

(πολλές λέξεις είναι κοινές με τις προηγούμενες ενότητες)

1. μαρτυρέω -ῶ < *μάρτυς*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *βεβαιῶ, ὁμολογῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: μαρτυρώ, μάρτυρας, μαρτυρία, μαρτύριο, μαρτυρικός · επιμαρτυρία, καταμαρτυρώ · ψευδομάρτυρας, ψευδομαρτυρία
2. πόλις (αβέβαιης ετυμολογίας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: πόλη, πολίτης, πολιτισμός, πολιτεία, πολίτευμα · πολεοδομία, πολιορκώ, πολιούχος, πολιτικολογώ, πολιτογραφώ · απολίτιστος, αντιπολίτευση, συμπολίτης · ακρόπολη, κωμόπολη, μητρόπολη, μεγαλούπολη · κοσμοπολίτης
3. νομοθέτης < *νόμος* + *τίθημι νόμος* < *νέμω* < ρίζα *νεμ-* + κατάληξη *-ω-* με μετάπτωση *νομ-* και *νωμ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: νόμομαι, νομαδικός, νομή, νομίζω, νομικός, νομική (η), νόμιμος, νόμισμα, νομός, νόμος · νομάρχης, νομιμοποιώ, νομιμότητα, νομισματοδέκτης · νομοθετώ, νομομαθής, νομοσχέδιο, νομοταγής · ανομία, απονέμω, διανέμω, κατανέμω, (ανα)κατανομή, παρανομώ, πρόνομο, υπονομεύω, υπόνομος · αγορανομία, αστρονομία, αστυνόμος, αυτονομία, δασονόμος, ευνομούμενος, κληρονομώ, (εξ)οικονομώ, οικονόμος, (παρα)οικονομία, ταξινομώ, τροχονόμος, χειρονομώ
4. ἐθίζω < *ἔθος* + κατάλ. -(ζω < ρίζα *σφεθ-* (*έθ-* + (*δ-* +/ + ω)). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: εθίζω, έθιμο, εθισμός, ηθική, ηθικός, ηθικότητα, ήθος · εθιμοτυπικός, ηθικολογώ, ηθικοποιώ, ηθογραφία, ηθοπλαστικός, ηθοποιός · ανήθικος, ασυνήθιστος, ευήθης, συνηθίζω, συνήθεια · κακοήθης, καλοήθης...
5. αγαθός- αβέβαιη η ετυμολογία του (ίσως από το *ἄγαν* + *θεώ*). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *χρηστός*... ΑΝΤ. α.ε.: *κακός, πονηρός, φαύλος, αίσχρός*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: αγαθός, αγαθούλης, αγαθιάρης, αγαθότητα · αγαθοεργία, αγαθοποιός, αγαθοφέρνω · πανάγαθος, υπεράγαθος
6. βούλημα < *βούλομαι* < θέμα *βούλ-* < *βολ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: βουλή, βούληση -βούλευμα, βουλευτής · βουλευσιαρχία, άβουλος, διαβουλεύομαι, επιβουλεύομαι, συμβουλεύω, συμβουλή, σύμβουλος · ευρωβουλή, κοινοβούλιο, εξωκοινοβουλευτικός, κακόβουλος, πρωτοβουλία, υστερόβουλος

7. αὐτός. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν.ε.: αὐτός, αυτοματισμός, (ημι)αυτόματος, αυτόγραφο, αυτοδίδακτος, αυτοδύναμος, αυτοκίνητο, αυτοκράτορας, αυτοκριτική, αυτοκτονώ, αυτοκυριαρχία, αυτόνομος, αυτοπροσώπως, αυτόπτης, αυτοσχέδιος, αυτοτελής, αυτόφωρος, αυτόχθονας, αυθόρμητος
8. ἄμαρτάνω < στερ. ἄ- + ρίζα *σμαρ*. ΣΥΝΩΝ. *α.ε. σφάλλομαι, αστοχῶ*. ΑΝΤ. *α.ε.: τυγχάνω, επιτυγχάνω, εύστοχῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: ἄμαρτάνω, αμαρτία, αμάρτημα, αμαρτωλός · αναμάρτητος
9. διαφέρω < *δια* + *φέρω*· θέματα: *φερ-*, *φορ-*, *φωρ-*, *φαρ-*, *οίσ-*, *ένεκ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: φέρνω, φέρσιμο, φέρετρο -φορά, φόρα, φορέας, φορείο, φόρος, φορώ, φόρεμα, φορητός, φορτίο, φόρτος -φαρέτρα -φωριαμός · φερέφωνο, οισοφάγος · αφόρητος, αμφορέας (< *ἀμφοροεῦς*), (επ)αναφέρω, αποφέρω, αποφορά, διαφέρω , αδιάφορος, διαφορετικός, διένεξη, εισφέρω, εκφέρω, ενδιαφέρω, ενδιαφέρον, εύφορος, καταφέρομαι, καταφέρνω, μεταφέρω, παραφέρομαι, περιφέρομαι, περιφέρεια, προσφέρω, προφέρω, συμπεριφέρομαι, συμφέρω, συμφορά, συμφέρον, συμφεροντολόγος, υποφέρω, ανυπόφορος · αιμοφόρος, ανήφορος, αχθοφόρος, γενειοφόρος, δορυφόρος, ελπιδοφόρος, καρποφόρος, κατήφορος, κερδοφόρος, κωνοφόρος, λεωφόρος, οπλοφόρος, πετρελαιοφόρος, σημαιοφόρος, ψηφοφόρος -ισοφαρίζω -αυτόφωρος, κατάφωρος
10. φαύλος (= ασήμαντος, μηδαμινός) αντί *φλαῦρος*, συγγενικό με το *φλύω* (= φλυαρώ). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: φαύλος, φαυλότητα, φαυλοκρατία, φαυλοκράτης.
11. φθείρω < (ρίζα *φθερ-* και *φθαρ-*) < *φθερ-* + πρόσφυμα/ + κατάληξη *-ω* > *φθέρ-ρω*, με απλοποίηση των δύο *ρ* και αντέκταση του *ε* σε *ει*. ΣΥΝΩΝ. *α.ε.: ἀπόλλυμι, ἀφανίζω, λυμαίνομαι, λωβῶμαι*. ΑΝΤ. *α.ε.: σώζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: φθαρτός, φθείρω, ψείρα (< *φθειρ*) · φθοροποιός · άφθαρτος, αδιάφθορος, διαφθείρω, δολιοφθορά, ψυχοφθόρος
12. κακός < *κάκη* (= μοχθηρία) < ρίζα *κακ-*. ΣΥΝΩΝ. *α.ε.: φαύλος, κακοῦργος, μοχθηρός, πονηρός, χαλεπός, εύτελής...* ΑΝΤ. *α.ε.: άγαθός, χρηστός, καλός*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: κακός, κακία, κακίωνω, κάκωση, κακώς · σύνθετα: α) ουσιαστικά: κακοήθεια, κακοκαιρία, κακοποιός, κακουχία, κακούργημα · β) επίθετα: κακόγουστος, κακοδιάθετος, κακοήθης, κακόκεφος, κακομοίρης, κακόπιστος, κακόφημος, κακόφωνος, κακόψυχος... -άκακος, ανεξίκακος, μνησίκακος, χαιρέκακος. · γ) ρήματα: κακοκαρδίζω, κακολογώ, κακομαθαίνω, κακομεταχειρίζομαι, κακομιλώ, κακοπερνώ, κακοπληρώνω, κακοποιώ
13. ανάλογος < *ανά* + *λόγος* < *λέγω*· τα κυριότερα θέματα του *λέγω*: *λεγ-*, *λογ-*, *ρή-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: λέω, λόγος, λογική, λογιστής, λογαριάζω, λέξη, λεξικό · λογοδοτώ, λογοκρισία, λογομαχώ, λογοπαίγνιο, λογοτέχνης · άλογο (το), ανείπωτος, αντιλέγω, διαλέγομαι, διάλεξη, διάλογος, επιλέγω, επίλογος, παραλέω, παράλογος, προλέγω, πρόλογος, συλλογίζομαι, υπόλογος, αμφιλεγόμενος · αξιόλογος, ετοιμόλογος, εύλογος, κοντολογίς, ξαναλέω, πολυλογάς, φιλόλογος · ρήμα, ρήτορας, αντίρρηση, απόρρητος
14. λοιπός < *λείπω*- θέματα: *λειπ-*, *λιπ-*, *λοιπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: λείψανο, λειψός -λειψανδρία, λειψυδρία - αδιάλειπτος, διάλειμμα, έκλειψη, έλλειμμα, έλλειψη, εγκαταλείπω, εγκατάλειψη, παραλείπω, παράλειψη, υπόλειμμα, υπολείπομαι · υπόλοιπος · λιποταξία, λιποτάκτης, λιποψυχία, ελλιπής
15. διδάσκω < ενεστωτικός αναδιπλασιασμός *δι-* + ρίζα *δαχ-* + πρόσφυμα *σχ* + κατάληξη *-ω* > *δι- δάχ-σχ-ω*- με αποβολή του *κ* > *δι-δά-σχ-ω*. ΣΥΝΩΝ. *α.ε. συμβουλευώ, παραινώ, νουθετώ, παρακελεύομαι, δείκνυμι, εισηγούμαι, σωφρονίζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: διδάσκω, δίδαγμα, διδασκαλία, διδακτήριο, διδακτικός, διδάκτορας, δίδακτρα -δάσκαλος (< διδάσκαλος), δασκάλα, δασκάλεμα, δασκαλιστικός · δασκαλοπαίδι, αδιδακτος, αυτοδιδακτο

Ενότητα 4^η

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιᾶς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ο ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ με τὶς ἀρετές· δηλαδὴ κάνοντας ὅσα συμβαίνουν στὶς συναλλαγές μας με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γινόμαστε ἄλλοι δίκαιοι καὶ ἄλλοι ἄδικοι, κάνοντας ὅμως ὅσα ἔχουν μέσα τοὺς το στοιχεῖο τοῦ φόβου καὶ συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ἢ θάρρος, ἄλλοι γινόμαστε ἀνδρείοι καὶ ἄλλοι δειλοί. Το ἴδιο συμβαίνει καὶ με ὅσα ἔχουν σχέση με τὶς ἐπιθυμίες καὶ με τὴν ὀργή (μας)· ἄλλοι δηλαδὴ γίνονται σώφρονες καὶ πρᾶοι, ἐνῶ ἄλλοι ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, ἄλλοι με το να συμπεριφέρονται σ' αὐτὰ με αὐτὸν τὸν συγκεκριμένο τρόπο καὶ ἄλλοι με ἐκεῖνο τὸν τρόπο. Καὶ με ἓναν λόγο λοιπὸν ἀπὸ ὁμοῖες ἐνέργειες διαμορφώνονται τὰ μόνιμα στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα μας. Γί' αὐτὸ πρέπει να προσδίδουμε μια ὀρισμένη ποιότητα στὶς ἐνέργειές μας· γιατί σύμφωνα με τὶς διαφορές αὐτῶν διαμορφώνονται καὶ τὰ μόνιμα στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα μας. Δὲν ἔχει λοιπὸν μικρὴ σημασία το να αποκτούμε συνήθειες ἀπὸ τὴν πιο μικρὴ μας ηλικία με τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, ἀλλὰ ἔχει πάρα πολὺ μεγάλη σημασία ἢ μᾶλλον σημαίνει το παν.

Σχόλια:

Θέμα : η σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής.

Δομή : Μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας ανάλογα με τις πράξεις

Δίκαιοι – άδικοι (στις σχέσεις με τους άλλους)

Ανδρείοι – δειλοί (σε όσα προξενούν φόβο)

Σώφρονες – ακόλαστοι (στις επιθυμίες)

Πράοι – οργίλοι (σε ό,τι προξενούν οργή)

Συσχετισμός πράξεων – έξεων

Η παιδαγωγική σημασία του εθισμού

- ❖ Στην τέταρτη ενότητα, έχοντας πλέον αποδείξει ότι η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα συνήθειας, προσθέτει ένα καινούργιο στοιχείο: σε όλες τις περιστάσεις της καθημερινής ζωής μας έχει μεγάλη σημασία η ηθική πράξη για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Η ποιότητα που θα προσδώσουμε στις πράξεις μας καθορίζει δηλαδή και την αντίστοιχη ποιότητα των έξεων, των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας.
- ❖ Τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Το ότι κατακτούμε την αρετή βαθμιαία γίνεται φανερό και από τη χρήση του χρόνου ενεστώτα: *γινόμεθα, γίνονται, πράττοντες, έθίζόμενοι*. Ο ενεστώτας είναι χρόνος που δηλώνει μια πράξη που γίνεται στο παρόν κι άρα γίνεται κατ'εξακολούθηση.
- ❖ «έξις»: Στην ενότητα αυτή εμφανίζεται μια νέα έννοια, η «έξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «έχω» και συγκεκριμένα από το σχ- < heχ- < έχ + την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Αριστοτέλη η λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση και την επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Οι «έξεις» είναι ένα από τα «γινόμενα έν τῆ ψυχῆ». Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη (π.χ. επιθυμία, οργή, φόβος, χαρά, φιλία, μίσος) είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσaréσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι δυνατότητες συμμετοχής στα πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κανείς καλός ή κακός, αλλά πρέπει να γίνουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την «έξιν». Ακριβώς ότι η «έξις» απορρέει από εθισμό και δεν είναι κάτι έμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος «γίνονται», το οποίο δείχνει ότι η «έξις» προκύπτει μέσα από μία διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσής της και κατάκτησής της από τον άνθρωπο. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.
- ❖ Ο Αριστοτέλης προβαίνει στην παρουσίαση τριών παραδειγμάτων για να δείξει ότι, όπως και στις τέχνες, έτσι και στις αρετές η απόκτησή τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι 1. συναλλάσσονται μεταξύ τους (κοινωνικές σχέσεις), 2. αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους και 3. διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους. Επίσης, παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει **δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι.**

- ❖ Ειδικότερα, το πρώτο παράδειγμα «**πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι**» αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, ἄδικοι. Η διαμόρφωση του ἠθους γίνεται υπόθεση του ἴδιου του ανθρώπου, ο οποίος και ἔχει την ευθύνη των πράξεων του.
- ❖ Με το δεύτερο παράδειγμα «**πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοὶ**» ο Αριστοτέλης δείχνει ὅτι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Ἐτσι αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοοῦν τους κινδύνους, γίνονται ἀνδρείοι, αν όχι, δειλοὶ.
- ❖ Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ἀνθρώπινα πάθη. «**Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως.**» Με αυτό ο Αριστοτέλης ἐξηγεῖ ὅτι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι ἄνθρωποι τον ἴδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις ἐπιθυμίες και τις ὀρμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να ἐκλογικεύουν τις ἐπιθυμίες και τις ὀρμές τους, γίνονται συνετοὶ και πρᾶοι, αν όχι, ἀσύδοτοι και οξὺθυμοι. Συνεπῶς, ο τρόπος με τον οποίο οι ἄνθρωποι διαχειρίζονται τα τρία αὐτὰ πεδία ἐκδήλωσης της συμπεριφοράς τους εἶναι καθοριστικὸς για την ἠθική ποιότητά τους. Συνοπτικὰ τα παραδείγματα μπορούν να παρουσιαστοῦν με τον ἀκόλουθο πίνακα:

τομείς συμπεριφοράς

συναναστροφή με ἄλλους ἀνθρώπους
ὅσα προξενοῦν φόβο
ἐπιθυμίες
ὅσα προξενοῦν ὀργή

μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα

δίκαιοι ≠ ἄδικοι
ἀνδρείοι ≠ δειλοὶ
σώφρονες ≠ ἀκόλαστοι
πρᾶοι ≠ ὀργίλοι

- ❖ «**Σώφρονες**»: εἶναι αὐτοὶ που δείχνουν ἐγκράτεια και ἀντιστέκονται στις ἐπιθυμίες τους, ἐνῶ κρατιοῦνται συστηματικὰ μακριὰ ἀπὸ τις σωματικές ἡδονές.

«**Ἀκόλαστοι**»: αὐτοὶ ἀντίθετα, ἀφήνονται στις ἐπιθυμίες και στις σωματικές ἡδονές ξεπερνώντας τα ὅρια του μέτρου.

«**Πρᾶοι**»: εἶναι οι ἄνθρωποι που ἀντιδρῶν συγκρατημένα και με ἡρεμία στα συναισθήματα ὀργής.

«**Ὀργίλοι**»: αὐτοὶ ἀντίθετα, δὲν μπορούν να χαλιναγωγῆσουν την ὀργή τους, ξεσποῦν και ἀντιδρῶν με βίαιο πολλές φορές τρόπο.

- ❖ Τονίζεται ἡ παιδαγωγική ἀξία του εθισμού : ο εθισμὸς και ἡ ἀπόκτηση των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας ἀπὸ μικρὴ ἡλικία ἔχει μεγάλη παιδαγωγική σημασία. Ὅπως και ο δάσκαλός του ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης τόνισε και ξανατόνισε τη μεγάλη σημασία που ἔχει ἡ παιδεία και ἡ ἀγωγή για την ἰδιωτική (=προσωπική) και για τη δημόσια (=κοινωνική) ζωή του ἀτόμου.

Και όλα αυτά βέβαια, γιατί πίστευε πως με την παιδεία και την αγωγή, η οποία εθίζει το άτομο σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς, το άτομο βοηθιέται στην απόκτηση της αρετής που είναι προϋπόθεση για την ευδαιμονία τη δική του και της πόλεως. Δύο πράγματα αισθάνθηκε πως έπρεπε να τονίσει με ιδιαίτερη έμφαση: α) την πρωτεύουσα σημασία της παιδείας και της αγωγής, και β) ότι όσο πιο νωρίς αρχίσει η παιδεία και η αγωγή, τόσο πιο πολλές θα είναι οι ελπίδες να αποδειχτούν αυτές αποτελεσματικές και γόνιμες.

- ❖ Στην τελευταία πρόταση της ενότητας υπάρχει μια διαβάθμιση στη συλλογιστική σημασία: ού μικρόν- πάμπολυ- τὸ πᾶν. Λέει δηλαδή ότι δεν έχει μικρή σημασία να αποκτήσει κανείς από νεαρή ηλικία αυτές ή εκείνες τις συνήθειες, αλλά έχει μεγάλη σημασία και μάλιστα ότι είναι το παν, τα πάντα. Διακρίνουμε μια υπερβολή στη διαβάθμιση του συλλογισμού, αφού σίγουρα έχει μεγάλη σημασία να εθίζεται κανείς από μικρή ηλικία στις αρετές, δεν είναι όμως και το παν, ο μοναδικός παράγοντας που παίζει ρόλο για το αν κάποιος θα αποκτήσει ή όχι τις αρετές.

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

(πολλές λέξεις είναι κοινές με τις προηγούμενες ενότητες)

1. φοβεῖσθαι < φοβέω -ῶ < φόβος < φέβομαι (ποιητ.: τρέπομαι σε φυγή από φόβο) με ετεροίω-ση του ε σε ο. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του φοβούμαι: δέδοιχα, ὄχνῳ, πτησσω, ὄρρωδῶ. ΑΝΤ. α.ε.: θαρρῶ, τολμῶ (ΑΝΤ. του φοβῶ: θαρρύνω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: φοβάμαι, φόβος, φόβητρο, φοβία, φοβίζω, φοβερίζω, φοβέρα, φοβερὸς · ἀφοβος, αφοβία, εκφοβίζω, εκφοβισμός, επίφοβος · αγοραφοβία, κλειστοφοβία

2. θαρρεῖν < θαρρέω -ῶ < θάρρος (ή θάρσος ή θράσος) < ρίζα θαρσ- ή θρασ-. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: τολμῶ, χαρτερῶ, ἐπιρρώνυμαι. ΑΝΤ. α.ε. δέδοιχα, φοβούμαι, ὄχνῳ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: θάρρος, θαρραλέος, θαρρετός, θάρρητα, θράσος, θράσος · αποθαρρύνω, αποθαρρυντικός, ενθαρρύνω, ενθαρρυντικός, ευθαρσῶς, ξεθαρρεύω

3. ἐπιθυμία < ἐπιθυμέω -ῶ (παρασύνθετο) < ἐπιθυμία < ἐπί + θυμός < θύω (= κινούμαι ορμητικά· από την ίδια ρίζα παράγεται και το άλλο θύω, που σημαίνει θυσιάζω) < ρίζα θυ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: θυμός, θυμηδία, θυμώνω, θυμάμαι (ενθυμούμαι), θύμηση -θύελλα, θυελλώδης · θυμόσοφος · δύσθυμος, επιθυμῶ, επιθυμία, εύθυμος, ξεθυμαίνω, πρόθυμος / απρόθυμος, προθυμοποιούμαι · βαρύθυμος, κυκλοθυμικός, λιπόθυμος, μακρόθυμος, μεγαλόθυμος, οξύθυμος, ράθυμος

4. σώφρων < σώς (= σώος) + φρήν. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: ἐχέφρων, ἐμφρων, σώφρων, συνετός, νοήμων. ΑΝΤ. α.ε.: ἀφρων, ασύνετος, μωρός, ἄνους, ἀνόητος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: σωφροσύνη, σωφρονίζω, σωφρονισμός, σωφρονιστήριο, σωφρονιστικός... Υπάρχουν και πολλές άλλες λέξεις, που έχουν μόνο το πρώτο συνθετικό (σώς) και άλλες, που έχουν μόνο το δεύτερο συνθετικό (φρήν).

5. ἔξει < ἔχω < θέμα σεχ- > ἔχ- (με τροπή του σ σε δασεία) > ἔχ- (με ανομοίωση της δασείας: ἔγινε φιλή, επειδὴ ακολουθεῖ το δασύ χ) > σχ- (και: σεχ- > σχε- > σχη-). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ἔχω, ἔξη -σχετικός, (ακατ)ἀσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση -σχῆμα, σχηματίζω -σχολή, σχολαστικός, σχολείο · ἀνέχομαι, ἀνεξίκακος, ἀνακωχή ἀντέχω, ἀποχή, ἐξέχω, ἐξοχή, ἐνοχή, ἐποχή, ἐπίσχεση, κατέχω, κατὰσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, ἀντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συνεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος · ἐχέμυθος, ἐνέχυρο, ἐκεχειρία, οχυρός · ἀπροσεξία, εὐεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, εὐωχία · (ἀπ)ασχολούμαι, ἀπασχόληση · κακουχία, νουνεχής · ἀδειούχος, ἀξιωματούχος, ἀριστούχος, γηπεδούχος, διπλωματούχος, ἐκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οἰκοπεδούχος, πιτυρούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος

Ενότητα 5^η

Σημείον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι τῶν
 ἔξεων τὴν ἐπιγινομένην
 ἡδονὴν ἢ λύπην
 τοῖς ἔργοις·
 ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν
 σωματικῶν ἡδονῶν καὶ αὐτῶ
 τούτῳ χαίρων σώφρων, ὁ δ'
 ἀχθόμενος ἀκόλαστος, καὶ
 ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ
 χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε
 ἀνδρείος, ὁ δὲ λυπούμενος
 δειλός. περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ
 λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ·
 διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ
 φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν
 λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα.
 διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθύς ἐκ
 νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε
 χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι
 οἷς δεῖ· ἢ γὰρ
 ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν.

Πρέπει ὁμῶς να θεωροῦμε αποδεικτικό σημάδι
 ὅτι ἔχουν διαμορφωθεῖ τα μόνιμα στοιχεία του
 χαρακτήρα μας την ευχαρίστηση ἢ τη
 δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας·
 γιατί αὐτός που μένει μακριά ἀπό τις σωματικές
 ἡδονές καὶ αὐτό ακριβῶς του προκαλεῖ
 ευχαρίστηση, εἶναι σώφρων, ἐνῶ αὐτός που
 δυσανασχετεῖ (με αὐτό), (εἶναι) ἐκλυτός καὶ
 αὐτός που υπομένει τους κινδύνους καὶ
 χαίρεται ἢ τουλάχιστον δεν δυσαρεστεῖται,
 εἶναι ἀνδρείος, ἐνῶ αὐτός που δυσαρεστεῖται
 (εἶναι) δειλός. Διότι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ σχετίζεται με
 τὴν ευχαρίστηση καὶ τὴν δυσαρέσκεια· γιατί για
 χάρη τῆς ευχαρίστησης κάνουμε τιποτένια
 πράγματα, ἐνῶ ἐξαιτίας τῆς δυσαρέσκειας
 μένουμε μακριά ἀπὸ τα ωραία πράγματα.
 Γι' αὐτό πρέπει να ἔχουμε διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπὸ
 τὴν πιο μικρὴ ἡλικία με τέτοιο τρόπο, ὅπως λέει
 ὁ Πλάτωνας, ὥστε καὶ να ευχαριστιόμαστε καὶ
 να χαίρομαστε καὶ να δυσανασχετοῦμε με αὐτά
 που πρέπει· γιατί αὕτη εἶναι ἡ σωστὴ παιδεία.

Σχόλια:

Θέμα : Ο συσχετισμός τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς με τα ευχάριστα καὶ δυσάρεστα
 συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας.

Δομὴ : Το συναίσθημα που συνοδεύει τὴν πράξη, κριτήριο των ἔξεων
 Συσχετισμός των συναισθημάτων με τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ
 Παιδαγωγικὴ προέκταση

- ❖ Ἐδῶ προσθέτει ἓνα νεὸ στοιχεῖο: τὸ συναίσθημα που ακολουθεῖ τις πράξεις φανερώνει ἀν ὁ
 ἄνθρωπος εἶναι πράγματι ἐνάρητος ἢ ὄχι.
- ❖ Ἡ πραγμάτωση τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς συνεπάγεται ευχαρίστηση για τὸν ἄνθρωπο.
- ❖ Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ συνδέεται με ευχάριστα συναισθήματα, ὅταν ἔχουμε ἀρετές.
- ❖ Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ συνδέεται με δυσάρεστα συναισθήματα, ὅταν δεν ἔχουμε ἀρετές καὶ ἡ
 πραγμάτωση τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς μας προκαλεῖ τὸ ἀντίθετο, δηλαδὴ οἱ ωραίες πράξεις μας
 κάνουν να νιώθουμε δυσάρεστα καὶ τις ἀποφεύγουμε. Με τις τιποτένιες πράξεις ἐν ἀντιθέσει
 νιώθουμε ευχάριστα καὶ γι' αὐτὸ τις κάνουμε.
- ❖ Στὴν προσπάθειά του να γίνεῖ κάτοχος τῆς ἀρετῆς ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνεχῶς ἀνάγκη ἀπὸ
 ἐπιβεβαιώσεις για τὴν ὀρθότητα των ἐνεργειῶν του, για τὴν ὀρθότητα γενικά τῆς πορείας του.
 Ποιος ἢ τι θα τὸν βεβαιώσει ὅτι πορεύεται στὸν δρόμο που θα τὸν ὀδηγήσει στὴν ἀρετὴ καὶ ὄχι
 ἐνδεχομένως στὸν δρόμο που θα τὸν ὀδηγήσει στὸ ἀντίθετό τῆς, στὴν κακία; Ἡ ἀπάντηση του
 Ἀριστοτέλη εἶναι ὅτι ὑπάρχει στὴν πραγματικότητα ἓνα ἀλάνθαστο ἀποδεικτικό στοιχεῖο: ἡ
 ευχαρίστηση ἢ ἡ δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας. Ἀν τὸ ἄτομο ἐνεργεῖ ὅπως
 ἐνεργεῖ καὶ αὐτὸ του προκαλεῖ ευχαρίστηση, θα πει πως οἱ ἐνέργειές του εἶναι σωστές. Ἀν,

αντίθετα του προκαλούν δυσaréσκεια και λύπη οι ενέργειές του, θα πει πως έχει πολύ δρόμο ακόμα μπροστά του ως την κατάκτηση της αρετής. Ο Αριστοτέλης διατυπώνει, λοιπόν, τη θέση ότι τα ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα που συνοδεύουν την επιτέλεση των πράξεών μας αποτελούν το κριτήριο ότι έχουν διαμορφωθεί μέσα μας τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Όταν, λοιπόν, κάνουμε ενάρετες πράξεις και χάρη σε αυτές αισθανόμαστε ευχαρίστηση, αυτό σημαίνει ότι η αρετή αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό μας. Γι' αυτό η τέτοιου είδους ηδονή αποτελεί αγαθό για το οποίο δεν πρέπει να αδιαφορούμε. Άλλωστε, αυτή είναι και η επιβράβευση για τις ηθικές πράξεις μας. Από την άλλη, η λύπη που αισθανόμαστε, όταν πράττουμε ενάρετα, αποδεικνύει ότι δεν έχουμε κάνει κτήμα μας την αρετή, δεν είμαστε ακόμη ενάρετοι, αλλά ακόλαστοι.

- ❖ **1° παράδειγμα** («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... ἀκόλαστος»): αν κανείς κρατιέται μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, τότε η αποχή του αυτή συνιστά μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι σώφρων, ενώ αν η αποχή αυτή του προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα, τότε δεν του έχει γίνει μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ακόλαστος. Επομένως, δεν αρκεί να απέχει κανείς από τις σωματικές ηδονές για να χαρακτηρίζεται σώφρων. Τον χαρακτηρισμό αυτό τον δικαιούται, μόνο εάν η αποχή αυτή του προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα.

Για να γίνει πιο κατανοητό το παράδειγμα, καλό είναι να διευκρινιστούν τα εξής:

- **«ήδονή»:** είναι το ευχάριστο συναίσθημα, η ηθική ικανοποίηση, η ανώτερη ηδονή που ολοκληρώνει τον άνθρωπο και δεν προκαλείται από σωματικό ερέθισμα. Για το ευχάριστο συναίσθημα που προκαλείται από σωματικό ερέθισμα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο «σωματικά ήδοναί».
- όταν ο Αριστοτέλης μιλά για αποχή από τις σωματικές ηδονές (**«ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν»**), δεν εννοεί την πλήρη αποχή από αυτές, αλλά την αποχή από τις υπερβολικές σωματικές ηδονές, την έμμετρη απόλαυσή τους. Η πλήρης αποχή είναι, κατά τον φιλόσοφο, κακία και αναισθητός αυτός που απέχει πλήρως από αυτές.
- **«λύπη»:** είναι το δυσάρεστο συναίσθημα.
- **«σώφρων»:** είναι αυτός που χρησιμοποιεί τη λογική του ώστε να ενεργεί σωστά, ο εγκρατής, αυτός που τηρεί το μέτρο. Η αποχή από τις σωματικές ηδονές τού προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα, γιατί μπορεί και επιβάλλεται σ' αυτές και αποδεικνύει στον εαυτό του την ισχυρή του θέληση.
- **«ἀκόλαστος»:** είναι αρχικά αυτός που δίνεται στις σωματικές ηδονές δίχως μέτρο. Στην ενότητα που εξετάζουμε ακόλαστος είναι αυτός που απέχει από τις σωματικές ηδονές, επιβάλλεται σ' αυτές, αλλά η αποχή αυτή του **προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα. Λυπάται, όταν δεν μπορεί να** ικανοποιήσει τις επιθυμίες του για απόλαυση των σωματικῶν ἡδονῶν.

2° παράδειγμα («καὶ ὁ μὲν ὑπομένων ... δειλός»): αν κάποιος υπομένει τους κινδύνους της μάχης ή τις αντιξοότητες της ζωής και αυτό του προκαλεί ευχάριστα ή τουλάχιστον όχι δυσάρεστα συναισθήματα, τότε αυτό είναι πια μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι ανδρείος. Αν όμως υπομένει τους κινδύνους με δυσaréσκεια, τότε το να υπομένει τους κινδύνους δεν του έχει γίνει ακόμη μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και είναι δειλός. Σε τελική ανάλυση, αν η πράξη ανδρείας μάς ευχαριστεί, αυτό δείχνει ότι μέσα μας έχει σχηματιστεί και σταθεροποιηθεί η ἔξις να πράττουμε ανδρεία. Αντίθετα, αν μας προκαλεί λύπη η πράξη μας, η λύπη αυτή δείχνει ότι η πράξη μας δεν είναι εκδήλωση ἔξεως, αλλά

είναι αντίθετη με αυτή και την φθείρει.

Ας διευκρινίσουμε τώρα τους εξής όρους:

- ❖ **«άνδρεϊός»:** αισθάνεται ικανοποίηση, χαρά, όταν αντιμετωπίζει τα δεινά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν νιώθει το συναίσθημα του φόβου, αλλά μπορεί και επιβάλλεται σ' αυτό και το ξεπερνά κι αυτό είναι στοιχείο της αρετής.
- ❖ **«δειλός»:** λυπάται, όταν βρίσκεται αντιμέτωπος με τις δυσκολίες, και νιώθει υπερβολικό φόβο στην αντιμετώπιση των κινδύνων. Ο φόβος του υπερβαίνει τα όρια του μέτρου και δεν μπορεί να τον ξεπεράσει. Αυτό είναι στοιχείο της κακίας.
- ❖ Πρέπει να συνηθίζουμε τα παιδιά από μικρή ηλικία να κάνουν αυτά που πρέπει και να αισθάνονται ευχαρίστηση γι'αυτό. Αυτή είναι κατά τον Αριστοτέλη η ορθή παιδεία. Μάλιστα από τη φράση «*διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν*», σε σύγκριση με την αναφορά στη λέξη *ἡδονή* στην ἀρχή της ενότητας γίνεται φανερό ότι πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ "καλῶν" και "κακῶν" ἡδονῶν: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ἐν' ὧι δευτερες ἔχουν ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Η παιδεία λοιπὸν καθιστὰ τον ἄνθρωπο ἰκανὸν νὰ διακρίνει μεταξὺ "καλῶν" καὶ "κακῶν" ἡδονῶν καὶ νὰ ἐπιλέγει τις πρώτες. Στὴν ἀποψη αὐτὴ γιὰ τὴν ορθὴν παιδείαν συμφωνεῖ καὶ ὁ Πλάτωνας στὸ ἔργο του *Νόμοι*.
- ❖ **Ορισμός της παιδείας :** Η πλατωνική διδασκαλία εκτίθεται στους *Νόμους* (653b - c). Τη διδασκαλία αυτή θυμήθηκε ο Αριστοτέλης, κάτι που δείχνει, φυσικά, τη μεγάλη τιμή που ἔτρεφε γιὰ αὐτόν. Δὲν δυσκολεύεται καθόλου νὰ πει κανεὶς πὼς εἶναι, ἴσως, ὁ πιο σημαντικὸς ὀρισμὸς τῆς ἀγωγῆς –καὶ εἶναι πολλοί, ὡς γνωστὸν, οἱ ὀρισμοὶ που δοκιμάστηκαν ὡς σήμερα γιὰ τὴν ἔννοια αὐτή: «Ἡ πιο σωστὴ παιδεία, ἡ πιο σωστὴ ἀγωγή εἶναι αὐτὴ που μας κάνει ἰκανούς νὰ χαιρόμαστε με ὅ,τι ἀξίζει καὶ νὰ λυπούμαστε γιὰ ὅ,τι ἀξίζει»– Ὁ Αριστοτέλης συμφωνεῖ με τὸν Πλάτωνα (στους *Νόμους*) καὶ διατυπώνει κι ὁ ἴδιος τὴ θέση ὅτι στὴ διαμόρφωση τῶν μόνιμων στοιχείων τοῦ χαρακτήρα μας σημαντικό ρόλο παίζει ἡ ορθὴ ἀγωγή καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία. Τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ (γονεῖς καὶ δάσκαλοι), ὀφείλει ἀπὸ νωρὶς νὰ ἐπεμβαίνει, νὰ καθοδηγεῖ, νὰ τοῦ υποδεικνύει τις πράξεις γιὰ τις ὁποῖες πρέπει νὰ νιώθει εὐχάριστα συναισθήματα καὶ νὰ το βοηθήσει νὰ ἀσκηθεῖ σ' αὐτές. Με τὴν ἐπιβράβευση τῶν ἠθικῶν πράξεων καὶ τὴν ἀποδοκίμασσιὰ τῶν μὴ ἠθικῶν πράξεων θὰ το βοηθήσει νὰ ἐπιδιώκει μόνο τις πρώτες, ἀφοῦ μόνο αὐτές θὰ το προσφέρουν τὴ χαρὰ τῆς ἐπιβράβευσης, συναισθημα που προτιμᾷ νὰ αισθάνεται κάθε ἄνθρωπος. Ὁ φιλόσοφος ἐπισημαίνει τὸν κεφαλαιώδους σημασίας ρόλο που ἔχει ἡ παιδεία στὴ διάπλαση τοῦ ἡθους τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία πρέπει νὰ παρέχεται ἀπὸ μικρὴ ἡλικία. Προσδιορίζει τὴν ἐναρξὴ τῆς παιδευτικῆς ἀγωγῆς στὴν πολὺ μικρὴ ἡλικία «εὐθύς ἐκ νέων», δείχνοντας μᾶλλον τὴ μεγάλη σημασία που ἔχει ἡ ἐπίδραση τῶν φορέων ἀγωγῆς στὸν ἀδιαμόρφωτο ἀκόμη ἄνθρωπο. Ἐτσι, θὰ ἐπέλθει ὁ ἐθισμὸς σε ἐνάρετες - ἠθικὲς πράξεις, ὁ ὁποῖος θὰ συνεχιστεῖ καὶ σε μεγαλύτερες ἡλικίες, μέχρι νὰ διαμορφωθοῦν τὰ μόνιμα στοιχεία τοῦ χαρακτήρα.
- ❖ **Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη και η σύγχρονη παιδαγωγική:** Η σύγχρονη παιδαγωγική ἀποδέχεται τὴν ἀποψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ διαπαιδαγωγεῖται ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία. Ἐπίσης, ἀναγνωρίζει τὴν ἀξία καὶ τὴ συμβολὴ τῆς ἠθικῆς ἐπιβράβευσης. Διάσταση ἀπόψεων μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς ἀγωγῆς: ἡ πλατωνικὴ ἀγωγή ἔχει χαρακτήρα περισσότερο αὐταρχικό. Οἱ φορεῖς ἀγωγῆς προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν στὸ παιδί τις δικές τους ἐπιλογές καὶ δὲν το ἀφήνουν νὰ ἐνεργήσει ἐλεύθερα. Ἀντίθετα, ἡ σύγχρονη παιδαγωγικὴ προωθεῖ τὴν ἐλεύθερη καὶ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τοῦ παιδιοῦ στὴ διαδικασία τῆς ἀγωγῆς. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἀφήνεται νὰ ἀναπτύξει

ελεύθερα την προσωπικότητά του, να κάνει τις επιλογές του, να αναλαμβάνει την ευθύνη τους και να μαθαίνει μέσα από τα λάθη του. Ο ρόλος των φορέων αγωγής είναι να το καθοδηγήσουν και να το προστατέψουν από σημαντικές παρεκτροπές χωρίς να επιβάλουν συμπεριφορές.

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

(πολλές λέξεις είναι κοινές με τις προηγούμενες ενότητες)

- 1.σημείον < σημαίνω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: σήμαντρο, σήμα, σημειωτικός
2. ήδονήν < ήδομαι .ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε. : ηδονικός, ηδυπάθεια, ήδυσμα
3. ήχθαι < άγομαι, άγω < ρίζα άγ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: άγω, αγωγή, αγωγός, άγωγι, αγωγιμότητα — αγέλη, άγημα, άμαξα, άξονας, άξιος · ανάγω, ανάγωγος, απαγωγή, διαγωγή, εισάγω, εξαγωγή, επαγωγή, κατάγομαι, καταγωγή, μεταγωγή, παράγω, παρείσακτος, προαγωγή, προσάγω, συνάγω, σύναξη, υπάγομαι · δημαγωγός, μυσταγωγία, νηπιαγωγός, παιδαγωγός, πετρελαιοαγωγός, υδραγωγείο, φρουτοπαραγωγός, φωταγωγός, χαλιναγωγώ, ψυχαγωγώ · λοχαγός, ξεναγός, αρχηγός, κυνηγός, οδηγός, οχλαγωγία, στρατηγός, χορηγός

Ενότητα 6^η

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν,
ὅτι ἔξις, ἀλλὰ καὶ
ποία τις ῥητέον οὖν
ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν
ἦ ἀρετὴ, αὐτὸ τε εὖ ἔχον
ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον
αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν,
οἷον ἢ
τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε
ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῆ γὰρ τοῦ
ὀφθαλμοῦ ἀρετῆ εὖ ὀρώμεν.
ὁμοίως ἢ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον
τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν
δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν
ἐπιβάτην καὶ μεῖναι τοὺς
πολεμίους. εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ
πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἢ τοῦ
ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν
ἢ ἔξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος
γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ
τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς
δὲ τοῦτ' ἔσται... ἔτι δὲ καὶ ὧδ'
ἔσται φανερόν, ἐὰν
θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστίν
ἢ φύσις αὐτῆς.

Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι,
ὅτι δηλαδή (ἢ ἀρετὴ) εἶναι συνήθεια, ἀλλὰ καὶ
τι εἶδους συνήθεια (εἶναι). Πρέπει λοιπὸν να
πούμε ὅτι κάθε ἀρετὴ, ὁποῖου πράγματος εἶναι
ἀρετὴ, καὶ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα τὸ κάνει να φτάσει
στην τέλεια κατάστασή του καὶ τὸ βοηθάει να
εκτελέσει με τὸν πιο σωστὸ τρόπο τὸ ἔργο που
εἶναι προορισμένο γι' αὐτὸ, ὅπως γιὰ
παράδειγμα, ἢ ἀρετὴ τοῦ ματιοῦ κάνει
αξιόλογο καὶ τὸ μάτι καὶ
τὸ ἔργο του· γιατί με τὴν ἀρετὴ
τοῦ ματιοῦ βλέπουμε καλά.
Με τὸν ἴδιο τρόπο ἢ ἀρετὴ τοῦ ἀλόγου κάνει
καὶ τὸ ἄλογο ἀξιόλογο καὶ ἱκανὸ
να τρέξει καὶ να κρατήσῃ
τὸν ἀναβάτη καὶ να μείνῃ
να ἀντιμετωπίσει τοὺς ἐχθρούς. Ἀν λοιπὸν ἐτσι
συμβαίνει με ὅλα τὰ πράγματα, (τότε) καὶ ἢ
ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου θα μπορούσε να εἶναι ἢ
συνήθεια, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ ἀνθρώπος γίνεται
καλὸς καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία θα βοηθηθεῖ να
εκτελέσει σωστὰ τὸ ἔργο του. Πῶς ὁμως θα
γίνει αὐτὸ ... με αὐτὸ τὸν τρόπο θα γίνει
φανερό, ἀν δηλαδή
εξετάσουμε τι λογῆς
εἶναι ἢ φύση τῆς.

Σχόλια:

Θέμα : η αρετή καθιστά τον άνθρωπο ικανό να εκτελέσει το προορισμένο γ'αυτὸν ἔργο.

Δομή : Διάκριση της αρετής από τις άλλες ἕξεις
 Παραδείγματα αρετής ματιού και αρετής αλόγου
 Η αρετή του ανθρώπου
 Εξαγγελία νέου θέματος (η φύσις της αρετής)

- ❖ Στην ενότητα αυτή πραγματεύεται το τι λογής, τι ακριβώς ποιότητας ἕξη είναι η αρετή.
- ❖ Η αρετή ανήκει στις ἕξεις. Στις προηγούμενες ενότητες ο Αριστοτέλης ἔδειξε ότι προσεχές γένος της αρετής είναι η ἕξις. Δεν αρκεί ὅμως η ἔννοια γένους για να οριστεί η αρετή, γιατί υπάρχουν πολλά είδη ἕξεων, καλῶν και κακῶν. Πρέπει να οριστεί η ποιότητα των ἕξεων που τις καθιστούν αρετές. Αφού ο Αριστοτέλης ἔδειξε ότι η ἕξις είναι αποτέλεσμα ὁμοίων (= επαναληπτικά ἴδιων) ενεργειῶν, αυτό θα πει ότι από την ποιότητα των ενεργειῶν εξαρτάται και η ποιότητα της ἕξεως. Οι αριστοτελικές ἕξεις μπορεί να είναι ἕξεις κακές και ανάξιες λόγου και ἕξεις καλές και αξιόλογες. Η ποιότητα των ἕξεων, λοιπόν, θα καθορίσει αν βρισκόμαστε στον χώρο των αρετῶν ἢ ὄχι.
- ❖ Προκειμένου να προσδιοριστεί το περιεχόμενο του ὄρου «ἀρετή», ὅπως ἔχει διδάξει σε ἄλλο ἔργο του ο Αριστοτέλης, πρέπει να καθοριστεί:

α) το **προσεχές γένος** της (genus proximum), δηλαδή το πλησιέστερο σύνολο στο οποίο εντάσσεται και

β) η **ειδοποιός διαφορά** της (specifica differentia), δηλαδή το ιδιαίτερο γνώρισμα με το οποίο η αρετή διακρίνεται από τις ομογενείς της ἔννοιες.το προσεχές γένος της αρετής είναι οι **ἕξεις** – δηλαδή ο χαρακτήρας που διαμορφώνει ο άνθρωπος με την στάση που επιλέγει απέναντι σταπάθη – οι οποίες, ὅπως ἔχουμε αναφέρει σε προηγούμενες ενότητες, είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων ενεργειῶν και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειῶν μας. Ἄρα δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές ἕξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες ἕξεις.

- ❖ Αρετή δεν ἔχει μόνο ο άνθρωπος αλλά ἔχουν και τα ζῶα και τα πράγματα. Αυτό εξηγείται,αυα λάβουμε υπόψιν τη βασική αντίληψη του Αριστοτέλη ότι η φύση δεν κάνει τίποτε μάταια· η φύση ανέθεσε, πιστεύει ο φιλόσοφος, σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα ἔργον, ένα συγκεκριμένο προορισμό. Υπάρχει λοιπόν το ἔργον του οφθαλμοῦ, του ἵππου, του ανθρώπου, του χεριού, του ποδιού.
- ❖ Η αρετή («πᾶσα ἀρετή, οὔ ἂν ἦ ἀρετή») α) κάνει αυτόν/ὄ που την ἔχει να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του («αὐτό τε εὔ ἔχον ἀποτελεῖ») και β) τον/το βοηθάει να εκτελεῖ με σωστό τρόπο τον προορισμό του.(« και τὸ ἔργον αὐτοῦ εὔ ἀποδίδωσιν»)
- ❖ Ειδικά για τον άνθρωπο αρετή είναι η ἕξη που τον κάνει αγαθόν (=τέλειο) και τον βοηθάει να εκτελεῖ με σωστό τρόπο τον προορισμό του.(« ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἶη ἂν ἢ ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὔ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει»)
- ❖ **«αὐτό τε εὔ ἔχον ἀποτελεῖ»:** το ρήμα «ἀποτελεῶ» προέρχεται από τη λέξη «τέλος», που υπάρχει και στην «εντελέχεια» (= το πράγμα πέρασε από την κατάσταση της δυνατότητας σε εκείνη της πραγματικότητας, περικλείοντας τον σκοπό της ὑπαρξῆς του), έναν από τους

βασικούς όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας. «**Τέλος**» λοιπόν είναι κατά τον Αριστοτέλη, ο σκοπός για τον οποίο δημιουργείται ένα ον, και εντελέχεια είναι η εκπλήρωση του τελικού σκοπού ύπαρξης ενός όντος, η ανώτατη φάση εξέλιξής του, η τελειοποίησή του, που συμπίπτει με τον σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο.

- ❖ Αξεχώριστη με την έννοια του τέλους είναι στον Αριστοτέλη η ιδέα ότι καθετί που δημιουργείται από τη φύση, έχει να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο **ἔργον**: η φύση δεν δημιουργεί τίποτε μάταια. Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ή φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην» (= η φύση τίποτα δεν κάνει μάταια, χωρίς λόγο). Αυτό σημαίνει ότι η «φύσις» ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ' αυτό τον κόσμο ένα «ἔργον», έναν συγκεκριμένο προορισμό. Όταν επιτελεστεί αυτό το ἔργο, τότε το ον φτάνει στο τέλος, στην τελειοποίησή του, στην επίτευξη του σκοπού ύπαρξής του (**τελεολογική αντίληψη**). Υπάρχει, λοιπόν «ἔργον» του οφθαλμού, «ἔργον» του ἵππου, «ἔργον» του ανθρώπου, «ἔργον» του χεριού και «ἔργον» του ποδιού. Σε άλλο σημείο στα *Ἠθικά Νικομάχεια* ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το «ἔργον» που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το «ἔργον» του ανθρώπου, που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου», όπως αναφέρεται και σε σχόλιο του σχολικού μας βιβλίου.
- ❖ **Το παράδειγμα του ματιού στη 2^η και 6^η ενότητα**: Ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε το παράδειγμα του ματιού διαφορετικά στη 2^η και διαφορετικά στην 6^η ενότητα. Πιο συγκεκριμένα, στη 2^η ενότητα το παρουσίασε ως κάτι αντίθετο των ηθικών αρετών, αφού την ιδιότητα της όρασης την έχουμε εκ φύσεως, ενώ τις ηθικές αρετές τις αποκτούμε έπειτα από επανάληψη. Φαινομενικά, λοιπόν, έχουμε μια αντίφαση, η οποία όμως αίρεται, αν σκεφτούμε το εξής: στη 2^η ενότητα, η αρετή έχει καθαρά ηθικό περιεχόμενο, ενώ στην 6^η αναφέρεται με πιο γενική σημασία, με την έννοια της ικανότητας, της ιδιότητας που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό σε όλα τα όντα. Επιπλέον, στη 2^η ενότητα ο Αριστοτέλης μιλά για το αισθητήριο της όρασης, το οποίο υπάρχει εκ φύσεως και δεν αποκτιέται με την επανάληψη, ενώ στην 6^η αναφέρεται σε μια ιδιότητα της όρασης, την οξύτητα, η οποία επιδέχεται βελτίωση μέσω της άσκησης και μπορεί να φτάσει στην τελειότητα.

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. ὀφθαλμός < θ. ὀφ- (του ὀράω -ῶ, πρβ. ὄπωπα) + θαλμός (θάλαμος). *ΟΜΟΡΡΙΖΑ* v.ε.: οφθαλμίατρος, οφθαλμοφανής · αόρατος, ἀποψη, ἀπρόοπτος, διορατικός, εποπτεύω, ευσύννοπος, ἔφορος, κάτοπτρο, κάτοψη, μέτωπο, ἀντιμετωπίζω, περιωπή, προοπτική, προορατικός, πρόσοψη, πρόσωπο, συνοψίζω, υπερόπτης, ὑποπτος, υποψία, ἀνύποπτος · αὐτόπτης, ἐξὸφθαλμος, θυρωρός, μονόφθαλμος, μυωπία, πανόραμα, σκυθρωπός, στενωπός, τιμωρός, χαρωπός
2. σπουδαίος < σπουδή (ταχύτητα, προθυμία) < σπεύδω. *ΟΜΟΡΡΙΖΑ* v.ε.: σπουδαίος, σπουδαιότητα, σπουδές, επίσπευση
3. ἀρετή < ρίζα ἀρ-, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ τὰ ρήματα ἀρέσκω καὶ ἀραρίσκω καὶ τὰ παράγωγα τους. *ΑΝΤ.* α.ε.: κακία. *ΟΜΟΡΡΙΖΑ* v.ε.: ἀρετή / ἐνάρετος, ἀρθρίτιδα, ἀρθριτικός, ἀρθρικά (τα), ἄρθρο, ἀρθρωση, ἀρμός, ἀρμώζω, ἀρμονία, ἀριθμός (ἀριθμητική, ἀριθμητής...), ἄρτιος, ἀριστος, ἀρέσω · ἀρθροπάθεια, ἀρθρογραφία (ἀνα)διάρθρωνω, διάρθρωση, ἐναρθρος, ἐξαρθρώνω, συνάρθρωση, αὐτάρεσκος, δυσάρεστος, εὐάρεστος
4. φανερός < θ. φαν- (πρβ. ἐ-φάν-ην) του φαίνω (= φέρνω στο φως, φανερώνω) *ΟΜΟΡΡΙΖΑ* v.ε.: ἐπιφανής, καταφανής, ἐπιφάνεια, ὀλοφάνερα, ἀληθοφανής, ἀφάνεια

5. θεωρέω -ώ (= βλέπω, παρατηρώ) < θεωρός (- θεατής, πρεσβευτής σταλμένος σε μαντείο) < θεός + ώρα (= φροντίδα) -διαφορετικό είναι το ρήμα *θεάομαι -ῶμαι ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε...*: αναθεώρηση, θεωρείο, αναθεωρημένος, θεωρεία, θεωρητικός, επιθεώρηση

Ενότητα 7^η

Εν παντί δὴ
 συνεχῆ καὶ διαιρετῶ ἔστι
 λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον
 τὸ δ' ἕλαττον
 τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ'
 αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς· ..
 λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος
 μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ'
 ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ
 ἔστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς
 ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε
 πλεονάζει μήτε ἔλλειπει·
 τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτόν
 πᾶσιν· οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ
 δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα
 λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα·
 ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ
 ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον
 ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν
 ἀναλογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ
 οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ
 δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ
 ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖ
 προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ
 τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ
 ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον,
 τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων
 πολὺ. ὁμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ
 πάλης. οὕτω δὴ πᾶς
 ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν
 καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ
 μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται,
 μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος
 ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Σε καθετὶ βέβαια που παρουσιάζει
 συνέχεια και μπορεί να διαιρεθεῖ είναι δυνατό
 να πάρουμε ἄλλοτε ἓνα κομμάτι μεγαλύτερο,
 ἄλλοτε ἓνα κομμάτι μικρότερο και ἄλλοτε ἓνα
 κομμάτι ἴσο, και αὐτὰ σε σχέση εἴτε με το ἴδιο
 το πράγμα εἴτε σε σχέση με εμάς...
 Και ονομάζω μέσον σε σχέση με το πράγμα,
 αὐτὸ που ἀπέχει ἐξίσου ἀπὸ καθένα ἀπὸ τα
 δύο ἄκρα (του), το οποίο
 εἶναι ἓνα και το ἴδιο για ὅλους,
 ἐνῶ (μέσον) σε σχέση με εμάς, αὐτὸ που δεν
 εἶναι οὔτε πάρα πολὺ οὔτε πολὺ λίγο·
 και αὐτὸ δεν εἶναι ἓνα, οὔτε το ἴδιο
 για ὅλους. Για παράδειγμα, ἐάν τα δέκα εἶναι
 πολλὰ και τα δύο λίγα, μέσο σε σχέση με το
 πράγμα παίρνουν (ἢ: θεωροῦν) το ἕξι·
 γιατί αὐτὸ ὑπερέχει και ὑπερέχεται κατὰ τον
 ἴδιο ἀριθμὸ μονάδων· και αὐτὸ εἶναι μέσον
 σύμφωνα με τις διδασκαλίες της ἀριθμητικῆς.
 Το μέσον ὅμως σε σχέση με εμάς δεν πρέπει
 να το προσδιορίζουμε ἐτσι· γιατί, αν για
 κάποιον εἶναι πολὺ το φαγητὸ των δέκα μνων
 και λίγο των δύο, ο προπονητὴς δεν θα ὀρίσει
 ἕξι μερίδες· γιατί και αὐτὴ ἡ ποσότητα ἴσως
 εἶναι μεγάλη γι' αὐτόν που θα την πάρει ἢ
 μικρὴ· δηλαδὴ για ἓνα Μίλωνα εἶναι μικρὴ,
 ἐνῶ γι' αὐτόν που ἀρχίζει τις γυμναστικὲς
 ασκήσεις, μεγάλη. Το ἴδιο ἰσχύει και στο
 τρέξιμο και στην πάλη. Ἐτσι λοιπὸν κάθε
 εἰδικὸς ἀποφεύγει την ὑπερβολὴ
 και την ἔλλειψη, και ἐπιζητεῖ το μέσον και αὐτὸ
 ἐπιλέγει· και το μέσον ὄχι σε σχέση με το
 πράγμα
 ἀλλὰ με εμάς.

Σχόλια:

Θέμα : ο προσδιορισμὸς της ἔννοιας της μεσότητος

Δομὴ : το πολὺ και το λίγο

Το μέσον με αντικειμενικὰ και υποκειμενικὰ κριτήρια

Παραδείγματα για αντικειμενικὸ και υποκειμενικὸ μέσο (ἀριθμητικὸ μέσο, ποσότητα φαγητοῦ)

Το υποκειμενικὸ μέσο ως ἐπιδίωξη κάθε εἰδικο

- ❖ Στην έβδομη ενότητα ασχολείται με αυτό που προανήγγειλε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας, με τη φύση της αρετής. Θα μας πει πως η αρετή είναι μεσότητα και θα καθορίσει τα δύο κριτήρια με τα οποία μπορούμε να λάβουμε το μέσον.
- ❖ Απόπειρα του Αριστοτέλη να διευκρινίσει την έννοια της μεσότητας προκειμένου στη συνέχεια να τη συσχετίσει με την ηθική αρετή.
- ❖ Σε καθετί συνεχές και διαιρετό υπάρχει το μέσον.
- ❖ Με κριτήρια αντικειμενικά(κατά τὸ πρᾶγμα) το μέσον είναι ένα και το ίδιο για όλους.

Ἐλαττον	μέσον	πλείον
2	6	10

- ❖ Με κριτήρια υποκειμενικά (πρὸς ἡμᾶς) το μέσον είναι διαφορετικό, ανάλογα με την περίπτωση.
- ❖ Η κάθε αρετή είναι για τον Αριστοτέλη μεσότης, δηλαδή το μέσον ανάμεσα στα δύο άκρα, την υπερβολή και την έλλειψη, που έχουν και τα δύο αρνητικό χαρακτήρα. Έτσι, ο ανδρείος βρίσκεται στο μέσον, ενώ στο ένα άκρο-της υπερβολής- βρίσκεται ο θρασύς και στο άλλο άκρο-της έλλειψης- βρίσκεται ο δειλός(βλ.πίνακα παρακάτω)
- ❖ Κάθε ειδικός (ἐπιστήμων)(βλ.σελ.169-σχόλιο ἐπιστήμων) επιδιώκει το μέσον, αποφεύγοντας την υπερβολή και την έλλειψη.
- ❖ Το μέσον πρὸς ἡμᾶς εξαρτάται από σωματικές και ψυχικές ανάγκες, την περίσταση, τις δυνατότητες του, το χρόνο κτλ.
- ❖ Όπως στον αθλητισμό ειδικός είναι ο προπονητής που θα καθορίσει τις μερίδες φαγητού των αθλητών, έτσι κι ο καθένας είναι ειδικός(ἐπιστήμων) για τον εαυτό του και πρέπει να έχει το γνῶθι σαυτὸν, να γνωρίζει δηλαδή καλά τον εαυτό του, τα άκρα του, για να μπορέσει να καθορίσει και το μέσον(κι άρα να επιτύχει την αρετή, αφού η αρετή είναι μεσότητα).
- ❖ Αυτό παραπέμπει στον σχετικισμό των σοφιστών. Όμως η αρετή δεν είναι σχετικιστική, είναι σχετική, γιατί σχετίζεται με την πόλη και τη λογική.

Ἐλλειψις	μεσότητα	υπερβολή
Δειλία	ανδρεία	θρασύτης
Αναισθησία	σωφροσύνη	ακολασία
Αοργησία	πραότης	οργιλότης
Φιλαργυρία	οικονομία	σπατάλη

Ἐλλειψις	μέσον	υπερβολή
Το ἔλλατον	το ἴσον	το πλείον
Ολίγον	του πράγματος μέσον	πολύ
Υπερέχεται	το ἴσον απέχον	υπερέχει
Ελλείπει	αφ'έκατέρου των άκρων	πλεονάζει
	μήτε πλεονάζει μήτε ελλείπει	

- ❖ *αντικειμενικός – υποκειμενικός*: Ο Αριστοτέλης δεν είχε στη διάθεσή του τις τόσο σημαντικές για τον δικό μας λόγο λέξεις αντικειμενικός και υποκειμενικός, βρέθηκε όμως εδώ στην ανάγκη να εκφράσει αυτές τις δύο έννοιες. Μπροστά σε ανάλογο πρόβλημα βρέθηκε πολλές φορές ο φιλόσοφος στη διάρκεια των θεωρητικών του ενασχολήσεων, εφόσον ήταν ο πρώτος που ασχολήθηκε με κάποιους επιστημονικούς κλάδους ή πρώτος αυτός αντιμετώπισε με ένα καινούργιο, σε σχέση με άλλους στοχαστές, τρόπο κάποιους τομείς της ανθρώπινης σκέψης και γνώσης. Ο κάθε επιστήμονας, όταν κατά τη διάρκεια των ερευνών του βρίσκεται στην ανάγκη να εκφράσει με λόγο τις ιδέες του, ή βρίσκει καινούργιες λέξεις ή δίνει διαφορετικό στις ήδη υπάρχουσες. Εδώ λοιπόν για τον όρο αντικειμενικός χρησιμοποιεί τρεις όρους: *κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τοῦ πράγματος, κατὰ τὸ πρᾶγμα*, ενώ για τον όρο υποκειμενικός χρησιμοποιεί έναν όρο: *πρὸς ἡμᾶς*. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι, ενώ για τον όρο υποκειμενικός έχει κατασταλάξει, για τον όρο αντικειμενικός χρησιμοποιεί τρεις όρους, που δείχνει ότι δεν έχει κατασταλάξει για το πώς ακριβώς θα αποδώσει αυτή την έννοια

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. πᾶς < θέμα παντ- + κατάληξη -ς. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ὅλος, ἅπας, σύμπας*. ΑΝΤ. α.ε.: *ουδείς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *πάγκρεας, παγκόσμιος · πανάκριβος, πανανθρώπινος, πανάρχαιος, πανδαιμόνιο, πανελλήνιος, πανέμορφος, πανέξυπνος, πανεπιστήμιο, πανευτυχής, πανηγύρι, πανίσχυρος, πανοπλία, πανόραμα, πανούργος, πανσέληνος, πάνσοφος · παντογνώστης, παντοπώλης · παμπάλαιος, πάμπλουτος, παμπόνηρος, πάμφθηνος, πάμφτωχος · πασίγνωστος*
2. συνεχής (παρασύνθετο) < *συνέχω* < *συν + ἴχω* < θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του *σ σε δασεία*) > *έχ-* (με ανομοίωση της δασείας: έγινε φιλή, επειδή ακολουθεί το δασύ *χ*) > *σχ-* (και: *σεχ-* > *σε-* > *σχη-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *έχω, έξη -σχετικός, (α-κατ)άσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση -σχήμα, σχηματίζω -σχολή, σχολαστικός, σχολείο · ανέχομαι, ανεξίκακος, ανακωχή, αντέχω, αποχή, εξέχω, εξοχή, ενοχή, εποχή, επίσχεση, κατέχω, κατάσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, αντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συνεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος · εχέμυθος, ενέχυρο, εκχειρία, οχυρός · απροσεξία, ευεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, ευωχία · (απ)ασχολούμαι, απασχόληση · κακουχία, νουνεχής • αδειούχος, αξιωματούχος, αριστούχος, γηπεδούχος, διπλωματούχος, εκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οικοπεδούχος, πιτυρούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος*
3. διαιρετός (παρασύνθετο) < *διαιρώ* < *δια + αίρέω -ῶ* < ρίζα *Fap-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *αίρεση, αιρετός, αιρετικός · αναιρώ, αναίρεση, αφαιρώ, αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρετέος, αφηρημάδα, αφηρημένος, αναφαίρετος, διαιρώ, διαίρεση, διαιρετικός, διαιρετέος, διαιρέτης, διαιρετός, εξαιρώ, εξαίρεση, εξαιρετικός -εξαίρετος, εξαιρετέος, εξαιρετικά -ανεξαιρέτως, καθαιρώ, καθαίρεση, καθαιρετέος, προαιρούμαι, προαίρεση, προαιρετικός, προαιρετικά, συναιρώ, συναίρεση, υφαίρεση, υπεξαιρώ, υπεξαίρεση · αρχαιρεσίες, αυθαίρετος*
4. είμι- ρίζα *έσ-* + κατάληξη *-μι* > *έσμ'* (με αφομοίωση του *σ σε μ* > *έμμι*) (με απλοποίηση των δύο *μ* και με αντέκταση > *εμί*). ΣΥΝΩΝ. α.ε. του *εμί*: *γίγνομαι, ζω, υπάρχω*. ΑΝΤ. *σ,ε*: *θνήσκω, τελεστώ, έκλείπω, απολείπω, απόλλυμαι* ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: *όντως, ουσία, ουσιαστικός · ανούσιος, απουσία,*

απών, εξουσία, επουσιώδης, παρουσία, παρουσιάσιμος, παρόν (το), παρών, περιουσία · αυτούσιος, αυτεξούσιος

5. πλεῖον, συγκριτ. του πολὺς· < θέμα πολ- του *πίμπλημι*· θέματα του *πίμπλημι*: α) ισχυρό *πλη-*, β) ασθενές *πλά-*, γ) *πλε-*, με μετάπτωση, δ) *πολ-* με μετάπτωση και ετεροίωση του ε σε ο. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: 1) πολὺς, πολλαπλασιάζω, πολλαπλός, πολυαγαπημένος, πολυάριθμος, πολυκαιρία, πολυκατοικία, πολυμαθής, πολυλογάς, πολύπλευρος, πολύπλοκος, πολυτελής, πολύχρωμος κ .ά .π. 2) πλεόν, πλεονάζω, πλεονασμός, πλεονέκτημα, πλεονέκτης -πλειοδότης, πλειο(νο)ψηφία... 3) πλείστος, πλειστηριασμός, πλειστόκαινος... 4) (από το *πίμπλημι*;) πλήθος, πληθυντικός, πληθυσμός, πληθωρικός, πλημμυρίζω, πλήρης, πλήρωμα, πληρώνω, πλούτος, πληροφορώ · απλήρωτος, άπληστος, άπλετος (= αυτός που ξεπερνά το μέτρο), αναπληρώνω, εκπληρώνω, ξεπληρώνω, συμπληρώνω · ακριβοπληρώνω, κακοπληρωτής, χρυσοπληρώνω

6. ἔλαττον < (σύμφωνα με τη σχολική γραμματική) *μικρός* ή *σμικρός*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του *μικρός*: *παῦρος*, *όλιγος*. ΑΝΤ. α.ε. του *μικρός*-, *πολύς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: μικρός, μικρότητα · μικροαστός, μικροατύχημα, μικρόβιο (μικροβιοκτόνος, μικροβιολογία...), μικρογραφία, μικροκαμωμένος, μικροκύματα, μικρομεσαίος, μικροπράγματα, μικροπρέπεια, μικροπωλητής, μικροσκοπιο, μικρόφωνο, μικρόψυχος -ελάττωμα, ελάττωση, ελαττώνω, ελαττωματικός, ελαττωματικότητα

7. ἴσος < *ἴσος*. ΑΝΤ. α.ε.: *άνισος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ἴσιος, ἴσος, ἰσότητα, ἰσιώνω · ἰσοβαθμῶ, ἰσοδυναμῶ, ἰσοπεδῶν, ἰσορροπῶ, ἰσοῦμαι, ἰσοφαρίζω, ἰσοψηφῶ · ἰσόβαθος, ἰσόβιος, ἰσόγειος, ἰσοδύναμος, ἰσόπαλος, ἰσόπεδος, ἰσοπεδωτικός, ἰσόπλευρος, ἰσοσκελής, ἰσοσύλλαβος, ἰσότημος, ἰσόχρονος · ἰσοβιότητα, ἰσοβίτης, ἰσοδυναμία, ἰσοζύγιο, ἰσολογισμός, ἰσοπαλία, ἰσοπέδωση, (εξ)ισορρόπηση, ἰσορροπία, ἰσορροπιστής, ἰσοτιμία, ἰσοφάριση, ἰσοψηφία · ἄνισος, ἀνισότητα, ἐξισῶνω, ἐξίσωση, ολόσιος

8. πράγμα < *πράττω* ή *πράσσω* < θέμα *πραγ-* + πρόσφυμα; + κατάληξη -ω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: πράξη, πράγμα, πραγματικότητα, πραγματικός, πράγματι, πραγματεία, πραγματώνω, πρακτικός, πρακτορείο · πραγματογνώμονας, πραγματοποιῶ -πράκτορας -πραξικόπημα, πραξικοπηματικός · απραξία, άπρακτος, πολυπράγμων, αντίπραξη, διαπραγματεύομαι, διαπραγματευτής, αδιαπραγμάτευτος, διαπράττω, εισπράττω, εισπράκτορας, συμπράττω, σύμπραξη · εχθροπραξία, κοινοπραξία

9. ἔλλειπω < *έν* + *λείπω*- θέματα: *λείπ-*, *λιπ-*, *λοιπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: λείψανο, λειψός -λειψανδρία, λειψυδρία-αδιάλειπτος, διάλειμμα, έκλειψη, ἔλλειμμα, ἔλλειψη, εγκαταλείπω, εγκατάλειψη, παραλείπω, παράλειψη, υπόλειμμα, υπολείπομαι, υπόλοιπος, κατάλοιπο · λιποθυμία, λιποταξία, λιπόσαρκος, λιποτάκτης, λιποψυχία, ελλιπής

10. λίγος (σκοτεινής ετυμολογίας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: λίγος · λιγομίλητος, λιγοστεύω, λιγοστός, λιγουρεύομαι, (ξε)λιγώνω, λιγόφαγος, ολιγάνθρωπος, ολιγάριθμος, ολιγαρκής, ολιγαρχία, ολιγόλεπτος, ολιγομελής, ολιγόχρονος, ολιγόωρος

11. ἀριθμητική < *αριθμός* < ρίζα *άρ-* του ρήματος *ἀραρίσκω* (= ενώνω, συνάπτω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αριθμητική, αριθμητής, αριθμῶ, ἀριθμηση, ἀριθμητικός, ἀναριθμητος, εὐἀριθμος · ἀρθρίτιδα, ἀρθριτικά (τα), ἀρθρο, ἀρθρωση, ἀρμόζω, ἀρμονία, ἀριθμός, ἀρτιος, ἀριστος, ἀρετή / ἐνάρετος, ἀρέσω · ἀρθρογράφος · (ανα)διαρθρώνω, διάρθρωση, ἐναρθρος/ἀναρθρος, ἐξαρθρώνω · αὐταρέσκεια, δυσἀρεστος, εὐαρέσκεια

12. ἐσθίω (*φαγεῖν*)· θέματα: α) *έδ-* (του ρήματος *έδω*, από το οποίο ο παρακείμενος *έδήδοκα*), β) *έδεσ-* (> παρακείμενος *έδήδεσμαι*), γ) *έσθ-* (> *έσθίω*), δ) *φαγ-* (> ἀόριστος *εφαγον*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ἐδώδιμος, ἐδεσμα, νηστικός (< *νήστις* < *νη-έδ-τις*), νηστεία, νηστεύω · φαγητό, φαγάς,

φαγάνα, φαγανός, φαγώσιμος, φαγωμάρα · αφάγωγος, αδηφάγος, οισοφάγος, παμφάγος, σαρκοφάγος, φυτοφάγος

13. αλείπτω < αλείφω < προθεματικό *ά-* + ρίζα *λιπ-* του *λίπος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: άλειμμα, αλοιφή (με μετάπτωση), απαλείφω, εξαλείφω, εξαλείψη, επάλειψη, ανεξάλειπτος, πασαλείφω, πασάλειμμα

14. προστάσσω < *προς* + *τάσσω* ή *τάπτω* < ρίζα *ταγ-* + πρόσφυμα; + κατάληξη *-ω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *διατάσσω, ορίζω*. ΑΝΤ. α.ε.: *παρακαλώ, ικετεύω, εκλιπαρώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τάξη, τάγμα, τακτός, τακτική, ταξικός, τάζω, τάξιμο, τάμα, ταχτικός, ταξίδι · ταγματάρχης, ταξίθης, ταχτοποιώ, ταχτοποιήμα · άταχος, αταξία, απότακτος, ασύνταχτος, αντιτάσσω, διατάζω, διαταγή, διάταγμα, διάταξη, διατακτική, έκτακτος, εντάσσω, ένταξη, επιτάσσω, επιταγή, επιτακτικός, επίταξη, εύτακτος, κατατάσσω, κατάταξη, κατατακτήριος, μετάταξη, παρατάσσω, παράταξη, παρατακτικός, προτάσσω, πρόταξη, προστάζω, πρόσταγμα, προσταγή, προστακτικός, προστακτική (η), συντάσσω, συντάκτης, συντακτικό, σύνταξη, σύνταγμα, συνταγματάρχης, συνταγματικός, υποτάσσω, υποταγή, υποτακτικός · ταξίαρχος, νομοταγής, λιποταξία, λιποτάκτης

15. ἄρχω < ρίζα *άρχ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αρχή, αρχαίος, αρχάριος, αρχείο, αρχίζω, άρχοντας, άρχω... · αρχαιρεσία, αρχηγός, αρχιεπίσκοπος, αρχιεργάτης, αρχιερέας, αρχιστράτηγος, αρχιτεκτονική, αρχομανής · αναρχία, άναρχος, έναρξη, επαρχία, συναρχηγός - υπάρχω, υπαρκτός, υπάρχοντα (τα), ανυπαρξία, προϋπάρχω, συνύπαρξη· ναύαρχος, ταξίαρχος, ολιγαρχία, νομάρχης (γυμνασιάρχης, δασάρχης, καταστηματαρχής, πατριάρχης), πειθαρχώ

16. γυμνάσιον < *γυμνάζω* < *γυμνός* (αβέβαιης ετυμολογίας· ίσως από ανομοίωση και μετάθεση του *νυγμός* > *μυγμός* > *γυμνός*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: γυμνός, γυμνώνω, γυμνάζω, γυμνάσιο, γύμνασμα, γυμναστής, γυμναστική, γυμναστήριο, γύμνια, γυμνισμός, γυμνιστής, γυμνότητα, (ξε)γύμνωμα · γυμνασιάρχης, γυμνασιάρχος, γυμνασιόπαιδο, γυμνοσάλιαγκας, γυμνόστηθος · αγύμναστος, απογυμνώνω, εκγυμνάζω, ξεγυμνώνω.

17. όμοιος < ὅμοιος < *όμός* < ρίζα *αμ-* ή *ομ-* του *άμα* (= μαζί). ΑΝΤ. *ά.ε.-διάφορος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: όμοιος, ομοιότητα, ομοίωμα, ομαλός, όμηρος, όμιλος, ομιλία, μοιάζω · ομοβροντία, ομογενής, ομόγλωσσος, ομοεθνής, ομοειδής, ομοιδέατης, ομοιογενής, ομοιοκαταληξία, ομοιόμορφος, ομοιοπαθής, ομόκεντρος, ομολογώ, ομολογουμένως, ομόνοια, μονοιάζω, ομόσπονδος, (συν)ομοσπονδία, ομότεχνος, ομοφωνία, ομώνυμος · ανόμοιος, εξομοιώνω, αφομοιώνω, παρομοιάζω, παρόμοιος, συνομήλικος

18. δρόμος· από το θέμα *δρομ-* του *τρέχω*- θέματα του *τρέχω*: α) *θρεχ-* > *τρεχ-*, β) *τροχ-* (με ετεροίωση), γ) *δραμ-* (*έ-δραμ-ον*), δ) (με ετεροίωση) *δρομ-* (*δρόμος*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: τρέχω, τρέξιμο -τροχάδην, τροχαδάκι, τροχός, τροχάιος, τροχιά, τροχίζω, τρόχισμα -δρόμος, δρομέας · τροχήλατος, τροχονόμος, τροχοπέδη, τροχοπέδιλα, τροχόσπιτο, τροχοφόρος · δρομολόγιο, δρομολογώ, δρομολόγηση · αναδρομή, αμφίδρομος, αποδρομή, διαδρομή, διάδρομος, εκδρομή, επιδρομή, καταδρομή, καταδρομέας, παραδρομή, περιδρομος, πρόδρομος, συνδρομή, σύνδρομο -δίτροχος, τετράτροχος -ιππόδρομος, ταχυδρόμος, λαμπαδηδρομία

19. πάλη < ρίζα *παλ-* (*από* την ίδια ρίζα και το *πάλλω*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: παλαιστής, παλαιστικός, παλαιστρα, παλεύω, πάλλω, παλμός, παλμικός · αντίπαλος, αντιπαλεύω, αρχιπαλαιστής.

20. έπιστήμων (παρασύνθετο) < *έπίσταμαι* < *επί* + *ίσταμαι* (αντί *έφίσταμαι*, επειδή το ρήμα έπαιρνε ψιλή στην ιωνική διάλεκτο όταν έγινε η σύνθεση) ή *επί* + *στα-* + *-μαι*- θέματα: α) ισχυρό *έπιστη-*, β) ασθενές *έπιστα-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: επιστήμονας, επιστήμη, επιστημονικός, επιστημοσύνη, πανεπιστήμιο, πανεπιστημιακός. Και μερικά ομόρριζα του *ίστημι*: στήνω, σταματώ, στέκομαι, στηρίζω, στασιάζω • στηλιτεύω -στάδιο, στάθμη -σταθμός -σταθμεύω, στάμνα -σταθερός, στάσιμος, στατικός, στητός - στάση - στασιδι, σταυρός - στήθος, στήλη, στήμονας,

στήριγμα, στοά - ιστός - ιστίο · ανάσταση, ανάστημα, αναστατώνω, αντικαθιστώ -:αντικατάσταση, αναντικατάστατος, αντιστέκομαι -αντίσταση, αποκαθιστώ -αποκατάσταση, απόσταση, αποστάτης, αποστασιοποίηση, διάστημα, ενίσταμαι -ένσταση, εξανίσταμαι, εξίσταμαι, εκστατικός, επαναστατώ -επανάσταση, επιστάτης, κατάσταση -κατάσταση -εγκατάσταση, ακατάστατος, παριστάνω — παράσταση -αναπαράσταση, παραστάτης -παραστατικός —παράστημα, περίσταση -περιστατικό, προϊσταμαι -προϊστάμενος, προστάτης, προστασία, συνιστώ -σύσταση -ανασύσταση -σύστημα -συστηματικός -ασύστατος -νεοσύστατος, συμπαραστέκομαι - συμπαράσταση, υφίσταμαι -υφιστάμενος -υπόσταση -υποκαθιστώ -υποκατάσταση —ανυπόστατος -ασταθής, άστατος, αστάθμητος, ευσταθής —ευστάθεια ·ναύσταθμος, σταδιοδρομώ, θερμοστάτης, ορθοστάτης - ορθοστασία, πρωτοστατώ - πρωτοστάτης, χοροστατώ

21. υπερβολή (παρασύνθετο) < *υπερβάλλω* < *υπέρ* + *βάλλω* < ρίζα *βαλ-* + πρόσφυμα / + κατάληξη *-ω-* με μετάπτωση > *βελ-,με* ετεροίωση *βολ-* και με μετάθεση και έκταση >*βλη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βαλάντιο, βαλβίδα, βάζω, βαλτός -βέλος, βελόνα -βολή, βολίδα -βλήμα · αμφιβάλλω, αμφιβολία, αναμφίβολος, αναβάλλω, αναβολή, αναβολέας, αποβάλλω, αποβολή, διαβάλλω, διαβλητός /αδιάβλητος, εισβάλλω, εισβολή, εισβολέας, εκβάλλω, εκβολή, εμβάλλω, εμβόλιο, εμβόλιμος, έμβλημα, επιβάλλω, επιβολή, επιβλητικός, καταβάλλω, καταβολή, μεταβάλλω, μεταβολή, μεταβλητός / αμετάβλητος / ευμετάβολος, παραβάλλω, παραβολή, περιβάλλω , περιβολή, περίβολος, περιβόλι, προβάλλω, προβολή, πρόβλημα, προσβάλλω , προσβολή, συμβάλλω, συμβολή, σύμβολο, υπερβάλλω, υπερβολή, ανυπέμβλητος, υποβάλλω, υποβολή ·αεροβόλο, ακτινοβολία, δισκοβόλος, δροσοβόλος, ευθύβολος, ιοβόλος, κεραυνοβόλος, μεγαλεπήβολος, μοσχοβολώ, πυροβόλο, σπινθηροβόλος, σφαιροβόλος, φεγγοβόλος, φλογοβόλο, φυλλοβόλος

22. φεύγω< θέματα: ισχυρό *φευγ-* και ασθενές *φυγ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *απέρχομαι, άποδιδράσκω*. ΑΝΤ. α.ε. (με τη σημασία που έχει το ρήμα στο κείμενο): *διώκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.: φεύγω, φευγάλα, φευγαλέος, φευγάτος, φευγιό, φυγή, φυγάς, φυγαδεύω, φυγάδευση · φυγοδικία, φυγόδικος, φυγόκεντρος, φυγομαχώ, φυγόποινος, φυγόπονος, φυγόστρατος · αναπόφευκτος, αποφεύγω, αποφυγή, διαφεύγω, διαφυγή, καταφεύγω, καταφυγή, καταφύγιο, ξεφεύγω, προσφεύγω, προσφυγή, πρόσφυγας, προσφυγιά, υπεκφυγή, κρησφύγετο

23. ζητέω -ώ. ΣΥΝΩΝ. α.ε. *αίτώ, δοκιμάζω, εξετάζω, ερευνώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ζήτημα, ζήτηση, ζητιανεύω, ζητιάνος, ζητώ · αζήτητος, αναζητώ, εκζήτηση, εξεζητημένος, επιζητώ, καταζητώ, καταζητούμενος, περιζήτητος, συζήτηση, συζητώ, συζητήσιμος

Ενότητα 8^η

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται)· ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις καὶ τὸ μέσον.

Αν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, έχοντας δηλαδή στραμμένο το βλέμμα της προς το μέσον και κατευθύνοντας προς αυτό τα έργα της (γι' αυτό και συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα ολοκληρωμένα έργα ότι δεν είναι δυνατόν ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να (τους) προσθέσουμε τίποτα, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διασώζει, και οι καλοί τεχνίτες εργάζονται, όπως λέμε, έχοντας το βλέμμα τους στραμμένο προς αυτό)· από την άλλη πάλι, αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, (τότε) θα μπορούσε να έχει για στόχο της το μέσον. Και εννοώ την ηθική (αρετή)· γιατί αυτή σχετίζεται με τα συναισθήματα και τις πράξεις και σ' αυτά υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσον.

Σχόλια :

Θέμα : Όπως η τέχνη, έτσι και η ηθική αρετή στοχεύει στο μέσον.

Δομή : ο ρόλος της μεσότητας (και της υπερβολής και της έλλειψης) στην Τέχνη
Συσχετισμός αρετής – τέχνης – φύσης
Ηθική αρετή και μεσότητα

- ❖ Απόπειρα του Αριστοτέλη να ταυτίσει με την ηθική αρετή με τη μεσότητα με κατάληξη πιθανολογική.
- ❖ Υποθετικός συλλογισμός Αριστοτέλη :

Π1 : Αν η τέχνη στοχεύει στο μέσον («Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα») και

Π2 : Αν η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, («ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν»)

Συμπέρασμα : άρα και η αρετή στοχεύει στο μέσον. («τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική»)

- ❖ Επιστημονικός συλλογισμός, ακολουθεί την μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας με τη διατύπωση υποθέσεων. Ο Αριστοτέλης δε μιλά ποτέ απόλυτα όσο βρίσκεται στην αναζήτηση. Γι'αυτό βλέπουμε να διατυπώνει το συμπέρασμα («τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική») χρησιμοποιώντας δυναμική ευκτική κι όχι οριστική (τοῦ μέσου ἔστι στοχαστική). Δεν είναι απόλυτος, προσεγγίζει το ζήτημα. (ἂν εἴη = θα ήταν, ενώ ἔστι = είναι) Στην επιστήμη ταιριάζει ο υποθετικός λόγος κι όχι ο κατηγορικός. η χρήση υποθετικού συλλογισμού, ο οποίος βασίζεται σε προκειμένες από τις οποίες η μία τουλάχιστον είναι υποθετική πρόταση, προσιδιάζει στο ύφος του επιστημονικού λόγου, γιατί υποδηλώνει μετριοπάθεια, διαλλακτικότητα και έλλειψη

δογματισμού. Άλλωστε, μέσα στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας εντάσσεται και η διατύπωση υποθέσεων, οι οποίες αργότερα επαληθεύονται ή διαψεύδονται. Τη μετριοπάθεια και τη διαλλακτικότητα υποδηλώνει και η χρήση της δυνητικής ευκτικής στο χωρίο «τού μέσου ἂν εἴη στοχαστική», η οποία δηλώνει αυτό που είναι δυνατό να γίνει στο παρόν και το μέλλον, δηλαδή το πιθανό και ενδεχόμενο. Η αρχική αυτή υπόθεση θα πάρει τη μορφή συμπεράσματος διατυπωμένου σε οριστική έγκλιση στην αμέσως επόμενη ενότητα. Ας μην ξεχνάμε, εξάλλου, ότι ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ηθικά Νικομάχεια* (όπως πληροφορούμαστε και από την εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου) σε ώριμη πια ηλικία, την οποία χαρακτήριζε η ηρεμία, η νηφαλιότητα, η ώριμη σκέψη και η έλλειψη δογματισμού.

- ❖ Οι τεχνίτες με τη μεσότητα δημιουργούν τέλεια έργα.
- ❖ Η υπερβολή και η έλλειψη μειώνει την αξία των έργων, ενώ η μεσότητα την διατηρεί.
- ❖ Η επιδίωξη του μέσου παρατηρείται και στη φύση και στην ηθική αρετή και στην τέχνη.
- ❖ Αρετή – φύση – τέχνη :
 1. Η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού η τέχνη μιμείται τη φύση στα έργα της.
 2. Η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού μορφοποιεί τον άνθρωπο στην ουσία του .
 3. Η αρετή είναι ανώτερη από τη φύση, αφού είναι τελειότες φύσεως, κατορθωμένη φύση.

Άρα λοιπόν προβάδισμα έχει η αρετή και από τις τρεις.

Στο χωρίο αυτό ο Αριστοτέλης συσχετίζει τις έννοιες τέχνη (η οποία εδώ ταυτίζεται με τον όρο «έπιστήμη»), φύση και αρετή και διαπιστώνει ότι έχουν ένα κοινό γνώρισμα, αλλά και διαφορές. Το κοινό τους γνώρισμα είναι ότι και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν μορφές. Η διαφορά τους έγκειται σε τι δίνει μορφή η καθεμιά. Έτσι, λοιπόν:

α) η τέχνη μορφοποιεί το υλικό της,

β) η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του ανθρώπου και

γ) η φύση δημιουργεί κι αυτή τις δικές της μορφές.

Παράλληλα, ο φιλόσοφος επιχειρεί να ιεραρχήσει τις τρεις αυτές έννοιες. Έτσι, κατ' αυτόν, **η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη**, γιατί κάθε φυσικό ον έχει τάση προς την τελειότητα. Από τη στιγμή δηλαδή που γεννιέται και αυξάνεται, οδηγείται, ανεξάρτητα από τη θέλησή του, στο «τέλος», στην τελειότερη μορφή του. Αντίθετα, τα έργα τέχνης είναι σταθερά και αμετάβλητα και δεν τείνουν πουθενά. Ο Αριστοτέλης αναφέρει : «ο σκοπός και το ωραίο είναι σε μεγαλύτερο βαθμό παρόντα στη φύση, παρά στα έργα της τέχνης» (*Περί ζώων μορίων*, 639b, 19-21). Εξάλλου, όπως διαπιστώνει και ο Ασπάσιος, ο σχολιαστής του Αριστοτέλη, «μιμείται γάρ τέχνη τήν φύσιν» (= η τέχνη μιμείται τη φύση), γι' αυτό και είναι κατώτερη αυτής. Από την άλλη, **η αρετή είναι ανώτερη και από τη φύση και από την τέχνη**, γιατί μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο και αποτελεί ύψιστη έκφανση της μεσότητας. Όπως, μάλιστα, αναφέρει και ο Ασπάσιος, η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί η αρετή είναι «τελειότες φύσεως και κατορθωμένη φύσις», δηλαδή μια φυσική ιδιότητα με επιτυχία οδηγημένη στον σκοπό της. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι, για τον Αριστοτέλη, ανώτερη όλων είναι η αρετή, ακολουθεί η φύση και τελευταία στην ιεράρχηση έρχεται η τέχνη: **Αρετή > φύση > τέχνη**

- Στην αριστοτελική έννοια «πάθη» αναφερθήκαμε και στην 6^η ενότητα των *Ηθικών Νικομαχείων*. Είδαμε λοιπόν ότι για τον Αριστοτέλη πάθη είναι η επιθυμία, η οργή, ο φόβος, το θάρρος, ο φθόνος, η χαρά, η φιλία, το μίσος, ο πόθος, η ζήλεια, η λύπη, δηλαδή αυτά που σήμερα θα λέγαμε συναισθήματα. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης θεωρεί

ότι τα «πάθη» είναι άλογες παρορμήσεις της ψυχής και βιολογικές ιδιότητες του ανθρώπινου είδους. Στις ψυχικές καταστάσεις και στη συμπεριφορά του ανθρώπου βρίσκουν εφαρμογή επίσης οι τρεις ποσοτικές έννοιες (υπερβολή, έλλειψη, το μέσον). Ακόμη τα συναισθήματα και η δράση του ανθρώπου επιδέχονται τον έλεγχο με βάση τις τρεις αυτές ποσοτικές έννοιες-κριτήρια.

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές παρατηρήσεις

(υπάρχουν πολλές κοινές λέξεις με την προηγούμενη ενότητα)

1. ἔργον < ρίζα *Ἔργ-* του *ἔργω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: ἔργο, εργάζομαι, εργασία, εργάτης, εργατικότητα, εργαστήρι(ο), εργαλείο · αργία, ἀεργος, ακατέργαστος, ανεργία, απεργία, ενεργώ, επενεργώ, επεξεργάζομαι, ευεργετώ, κατεργάζομαι, πάρεργο, περιεργάζομαι, περιέργεια, προεργασία, συνεργάζομαι, συνεργός · εργαλειοθήκη, εργασιομανής, εργοδότης, εργολάβος, εργοστάσιο, εργοτάξιο, εργόχειρο, ὄργανο, οργανισμός · αγαθοεργία, αμπελουργός, αριστούργημα, αυτενέργεια, αυτουργός, γεωργός, δημιουργώ, δραματοουργός, ελαιουργός, θαυματουργώ, καινούριος, κακούργος, καλλιεργώ, κατεργασία, κωλυσιεργώ, λειτουργώ, λειτούργημα, μεγαλουργώ, μεταξουργείο, μηχανουργείο, ξυλουργός, πανούργος, παρενέργεια, περιεργος, ραδιενεργός, ραδιουργώ, σιδηρουργός, στιχουργός, συνεργώ, συνεργείο, σύνεργο, ταχυδακτυλουργός, τεχνουργός, (πρωθ)υπουργός, υφαντουργείο, χαλκουργός, χαλυβουργείο, χειρουργείο

2. ἐπιτελέω -ῶ < *ἐπί + τελέω* < *τέλος* < ρίζα *τελ-*, συγγενική με τη ρίζα *τερ-* (*τέρμα*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τέλος, τελώ, τέλειος τελειότητα, τελετή, τελευταίος, τελικός -τελειώνω, τελειωτικός · τελεσφορώ, τελεσφόρος · ατελείωτος, ατελέσφορος, αποτελώ, αποτέλεσμα, αποτελειώνω, εκτελώ, εντέλεια, εντελώς, επιτελώ, επιτελείο, συντελώ, συντέλεια · αυτοτελής

• Επισημαίνεται η διαφορά με τη λέξη *τέλος* (= φόρος) < ρίζα *ταλ-* (*τλάω* = υπομένω) . ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τέλος, τελώνης · ατέλεια, ατελής, ευτελής, (εξ)ευτελίζω, υποτελής · ιδιοτελής, πολυτελής

3. βλέπω < ρίζα *ἘλεF-*. ΣΥΜΩΝ. α.ε.: *θεώμαι, ορώ, θεωρώ*. ΑΝΤ. α.ε.: *τυφλώπτω, ἀβλεπῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βλέπω, βλέμμα, βλέψη, βλέφαρο, βλεφαρίδα, (ίσως:) βλοσυρός · αβλέπτημα, αναβλέπω, αποβλέπω, διαβλέπω, επιβλέπω, επίβλεψη, , παραβλέπω, παράβλεψη, περίβλεπτος, προβλέπω, πρόβλεψη, προβλεπτικός, προβλέψιμος / απρόβλεπτος, προσβλέπω, υποβλέπω

4. ἄγω < ρίζα *ἀγ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ηγούμαι, κομίζω, οδηγώ, φέρω*. ΑΝΤ. α.ε.: *ἀφήμι, καταλείπω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ἄγω, αγωγή, αγωγός, αγωγή, αγωγιμότητα —αγέλη, άγημα, άμαξα, άξονας, άξιος · ανάγω, ανάγωγος, απαγωγή, διαγωγή, εισάγω, εξαγωγή, επαγωγή, κατάγομαι, καταγωγή, μεταγωγή, παράγω, παρείσακτος, προαγωγή, προσάγω, συνάγω, σύναξη, υπάγομαι · δημαγωγός, μυσταγωγία, νηπιαγωγός, παιδαγωγός, πετρελαιοαγωγός, υδραγωγείο, φρουτοπαραγωγός, φωταγωγός, χαλιναγωγώ, ψυχαγωγώ · λοχαγός, ξεναγός, αρχηγός, κυνηγός, οδηγός, οχλαγωγία, στρατηγός, χορηγός

5. ἐπιλέγω < *ἐπί + λέγω* (πάντα σύνθετο) < ρίζα *λέγ-*, όμοια με τη ρίζα του *λέγω* = μιλώ, με το οποίο δεν πρέπει να συγχέεται το ρήμα. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ἀγείρω, αθροίζω, συνάγω, συναλίζω*. ΑΝΤ. α.ε.: *σκεδάννυμι, διαχέω, διασπείρω, διαρρίπτω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: διαλέγω, διαλογή, διαλεχτός, εκλέγω, εκλεκτός, εκλογή, εκλογέας, εκλογικός, εκλεκτικός, επιλέγω, επιλογή, επιλεκτικός,

επίλεκτος, (συγ)καταλέγω, κατάλογος, συλλέγω, συλλογή, σύλλογος, συλλέκτης, συλλεκτικός · νεοσύλλεκτος, ανθολογία, μορφολογία

6. αφαιρέω -ῶ < από + αἰρέω -ῶ < ρίζα *Fap-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: αποσπώ. ΑΝΤ. α.ε.: προστίθημι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αίρεση, αιρετός, αιρετικός · αναιρώ, αναίρεση, αφαιρώ, αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρετέος, αφηρημάδα, αφηρημένος, αναφαιρέτος, διαιρώ, διαίρεση, διαιρετικός, διαιρετέος, διαιρέτης, διαιρετός, εξαιρώ, εξαίρεση, εξαιρετικός -εξαιρέτος, εξαιρετέος, εξαιρετικά -ανεξαιρέτως, καθαιρώ, καθαίρεση, καθαιρετέος, προαιρούμαι, προαίρεση, προαιρετικός, προαιρετικά, συναίρώ, συναίρεση, υπαίρεση, υπεξαιρώ, υπεξαίρεση · αρχαιρεσίες, αυθαίρετος

7. προστίθημι < προς + τίθημι· θέμα ισχυρό *θη-* και ασθενές *θε-* (*τίθημι* < ενεστωτικός αναδιπλασιασμός και ανομοίωση του *θ* σε *τ*: *τ(-θη- + κατάληξη -μι)*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: θέτω, θέμα, θέση, θεσμός, θετός, θετικός, θήκη, θησαυρός · αθετώ, αδιαθετώ, αναθέτω, αντίθεση, αντιπαράθεση, αποθέτω, αποθήκη, διαθέτω, διαθήκη, εκθέτω, έκθεση, επίθεση, επίθετο, καταθέτω, μετάθεση, πρόθεση, προδιάθεση, προσθέτω, προσθήκη, συνθέτω, σύνθεση, συνθήκη, συγκατάθεση, υποθέτω, υποθήκη · αθλοθετώ, ευδιάθετος, κακοδιάθετος, νομοθετώ, νουθετώ, οριοθέτηση, σκηνοθεσία, σκηνοθέτης, ταξιθέτρια, τοποθετώ, υιοθετώ · θεμελιώνω, θεμέλιο, θεμιτός

8. φθείρω < (ρίζα *φθερ-* και *φθαρ-*) < *φθερ-* + πρόσφυμα/ + κατάληξη *-ω* > *φθέρ-ρω*, με απλοποίηση των δύο *ρ* και αντέκταση του *ε* σε *ει*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: απόλλυμι, άφανίζω, λυμαινόμενοι, λωβῶμαι. ΑΝΤ. α.ε.: σώζω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: φθαρτός, φθείρω, ψείρα (< *φθειρ*) · φθοροποιός · άφθαρτος, αδιάφθορος, διαφθείρω, δολιοφθορά, ψυχοφθόρος

9. σώζω < ρίζα *σα*, θέματα: *σῶδ-*, *σω* > *σάος* > *σῶς*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: άπαλλάττω, διατηρώ, διαφυλάττω, έλευθερώ. ΑΝΤ.: απόλλυμι, αποβάλλω. φθείρω < (ρίζα *φθερ-* και *φθαρ-*) < *φθερ-* + πρόσφυμα/ + κατάληξη *-ω* > *φθέρ-ρω*, με απλοποίηση των δύο *ρ* και αντέκταση του *ε* σε *ει*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: απόλλυμι, άφανίζω, λυμαινόμενοι, λωβῶμαι. ΑΝΤ. α.ε.: σώζω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ . ν.ε.: σώζω, σώνω, σώμα, σωσίας, σωσίβιο, σώσιμο, σώσμα, σωσμός, σωστικός, σωστός, σώστρα (τα), σωτήρας, σωτήριος, σωτηρία, σώος, Σωκράτης · άσωστος, άσωτος, ασωτία, αποσώνω, διασώζω, διάσωση, περισώζω, εκσώζω

10. άγαθός· αβέβαιη η ετυμολογία του (ίσως από το άγαν + *θέω*). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: χρηστός... ΑΝΤ. α.ε.: χαχός, πονηρός, φαῦλος, αίσχρός ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αγαθός, αγαθούλης, αγαθάρης, αγαθότητα · αγαθοεργία, αγαθοποιός, αγαθοφέρνω · πανάγαθος, υπεράγαθος.

11. τεχνίτης < τέχνη < θέμα *τεχ-* (του *τίκτω*, πρβ. *έ-τεκ-ον*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τέχνη, τέχνασμα, τεχνική, τεχνίτης · τεχνοκράτης, τεχνολογία, τεχνοτροπία · άτεχνος, έντεχνος, περίτεχνος, συντεχνία · αριστοτέχνης, βιοτέχνης, δεξιοτέχνης, ερασιτέχνης, ευρεσιτεχνία, λογοτέχνης, καλλιτέχνης, κομψοτέχνημα, πυροτέχνημα, φιλότεχνος - ηλεκτροτεχνίτης, οδοντοτεχνίτης, πολυτεχνίτης

12. λέγω < ρίζα *λεγ-*, που γίνεται *λογ-* με ετεροίωση· τα κυριότερα θέματα: *λεγ-*, *λογ-*, *ρή-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: αγορεύω, δημηγορώ, φημί, φθέγγομαι, φράζω, λαλώ. ΑΝΤ. α.ε.: σιγώ, σιωπώ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: λέω, λόγος, λογική, λογιστής, λογαριάζω, λέξη, λεξικό · λογοδοτώ, λογοκρισία, λογομαχώ, λογοπαίγνιο, λογοτέχνης · άλογο (το), ανείπωτος, αντιλέγω, διαλέγομαι, διάλεξη, διάλογος, επιλέγω, επίλογος, παραλέω, παράλογος, προλέγω, πρόλογος, συλλογίζομαι, υπόλογος, αμφιλεγόμενος · αξιόλογος, ετοιμόλογος, εύλογος, κοντολογίς, ξαναλέω, πολυλογάς, φιλόλογος · ρήμα, ρήτορας, αντίρρηση, απόρρητος

13. έργάζομαι < *Φεργον* < ρίζα *Φεργ-* του *έργω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: δρω, ποιώ, πράττω(σσω), άνύω. ΑΝΤ. α.ε.: αργώ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: έργο, εργάζομαι, εργασία, εργάτης, εργατικότητα, εργαστήρι(ο),

εργαλείο · αργία, άεργος, ακατέργαστος, ανεργία, απεργία, ενεργώ, επενεργώ, επεξεργάζομαι, ευεργετώ, κατεργάζομαι, πάρεργο, περιεργάζομαι, περιέργεια, προεργασία, συνεργάζομαι, συνεργός · εργαλειοθήκη, ερ-γασιομανής, εργοδότης, εργολάβος, εργοστάσιο, εργοτάξιο, εργόχειρο, όργανο, οργανισμός · αγαθοεργία, αμπελουργός, αριστούργημα, αυτενέργεια, αυτοεργός, γεωργός, δημιουργώ, δραματουργός, ελαιουργός, θαυματοεργώ, καινούριος, κακούργος, καλλιεργώ, κατεργασία, κωλυσιεργώ, λειτουεργώ, λειτούργημα, μεγαλουργώ, μεταξουργείο, μηχανουργείο, ξυλουργός, πανούργος, παρενέργεια, περιεργος, ραδιενεργός, ραδιουργώ, σιδηρουργός, στιχουργός, συνεργώ, συνεργείο, σύνεργο, ταχυδακτυλουργός, τεχνουργός, (πρωθ)υπουργός, υφαντουργείο, χαλ-κουργός, χαλυβουργείο, χειρουργείο

14. άκριβής (παρασύνθετο) < άκροκριβής < άκρος + κρίνω- άλλη εκδοχή: < άκριβής (= αυτός που έχει οξεία όραση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ακριβής, ακριβώς, ακρίβεια · ανακριβής, εξακριβώνω, ανεξακριβωτος · ακριβοδίκαιος, ακριβολογώ, ακριβολόγος...

15. άμείνων (συγκριτικός του *αγαθός*). Βλ. παραπάνω στο *αγαθός*.

16. φύσις < φύω < ρίζα *φυ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: φύση, φυσικός, φυσικότητα - φύλο, φυλή, φυλετικός - φύλλο, φύλλωμα - φυσώ, φύσημα - φυτό, φυτεύω, φύτεμα, φυτικός, φυτρώνω, φυτώριο · φυλλοβόλος, φυσιογνωμία, φυσιοδίφης, φυσιοθεραπεία, φυσιολάτρης, φυσιολογικός, φυτοζωώ, φυτολογία, φυτοφάγος, φυτοφάρμακο · αφύσικος, εκφυλισμός, εμφύλιος, έμφυτος, ευφυΐα, κατάφυτος, μεταφυσικός, μεταφυτεύω, παραφυάδα, υπερφυσικός· αυτοφυής, πλατύφυλλος, τριαντάφυλλο

17. στοχαστικός < *στοχάζομαι* < *στόχος*, από ρίζα *σTeX-* ή *σταχ-*, που μπορεί να είναι συγγενική με τη ρίζα *στιγ-* του *στίζω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *διανοούμαι, ενθυμούμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: στόχος, στοχασμός, στοχαστής, στοχαστικός, στόχαστρο, στοχεύω, στόχευση · άστοχος, αστοχία, αστόχαστος, εύστοχος...

18. ήθικός < *έθος* < ρίζα *σFεθ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: εθίζω, έθιμο, εθισμός, ηθική, ηθικός, ηθικότητα, ήθος · εθιμοτυπικός, ηθικολογώ, ηθικοποιώ, ηθογραφία, ηθοπλαστικός, ηθοποιός · ανήθικος, ασυνήθιστος, ευήθης, συνηθίζω, συνήθεια · κακοήθης, καλοήθης

19. πάθος < *πάσχω* από το θέμα *παθ-* (πρβ. *έ-παθ-ον*)· *πάσχω* < θέμα *πενθ-*, με μετάπτωση > *παθ-* + πρόσφυμα *σκ* + κατάληξη *-ω* > *πάθ-σκ-ω* > *πάσχω* > *πάσχω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: πάσχω, παθαίνω, παθιάζω, πάθος, πάθημα, πάθηση, παθητικός, πενθώ, πένθιμος · παθογόνος, παθολόγος, παθολογικός · απαθής, ασυμπα-θής, αντιπαθώ, αντιπάθεια, εμπαθής, ευπαθής, περιπαθής, προσπαθώ, συμπαθώ, συμπαθητικός, συμπάσχω · αδενοπάθεια, εγωπάθεια, ηδυπάθβια, ηττοπαθής, καρδιοπαθής, μετριοπαθής, μυστικοπαθής, ομοιοπαθής, πολύπαθης, σεισμοπαθής, τηλεπάθεια, ψυχοπαθής, ωραιοπαθής

20. πρᾶξις < θέμα *πραγ-* (του *πράττω*) + *σις* > *πράξις*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. (του *πράττω*): *ποιώ, τελώ, επιτελώ, δρω, εργάζομαι...* ΑΝΤ. α.ε. (του *πράττω*): *άπρακτώ, αργώ, άδρανώ, κάθημαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: πράξη, πράγμα, πραγματικότητα, πραγματικός, πράγματι, πραγματεία, πραγματώνω, πρακτικός, πρακτοεριο · πραγματογνώμονας, πραγματοποιώ - πράκτορας — πραξικόπημα, πραξικοπηματικός · απραξία, άπρακτος, πολυπράγμων, αντίπραξη, διαπραγματεύομαι, διαπραγματευτής, αδιαπραγμάτευτος, διαπράττω, εισπράττω, εισπράκτορας, συμπράττω, σύμπραξη · εχθροπραξία, κοινοπραξία

Ενότητα 9^η

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ
 θαρρήσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ
 ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως
 ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ
 μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ
 ἀμφοτέρωθεν οὐκ
 εὖ· τὸ δ'
 ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ
 πρὸς οὓς καὶ
 οὗ ἔνεκα καὶ
 ὡς δεῖ,
 μέσον τε καὶ ἄριστον,
 ὅπερ ἐστὶ
 τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ
 τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ
 ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον. ἢ δ'
 ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ
 πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἢ μὲν
 ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ
 ἢ ἔλλειψις [ψέγεται], τὸ δὲ
 μέσον ἐπαινεῖται καὶ
 κατορθοῦται· ταῦτα
 δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς.
 μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἢ
 ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ
 μέσου.

Για παράδειγμα, είναι δυνατόν (κανείς) και να φοβηθεί και να δείξει θάρρος και να επιθυμήσει και να οργιστεί και να ευσπλαχνιστεί και γενικά να ευχαριστηθεί και να δυσαρεστηθεί και σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο βαθμό (από αυτόν που πρέπει), και τα δύο αυτά δεν είναι καλά· όμως το να αισθανθεί κανείς αυτά τη στιγμή που πρέπει και σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει και σε σχέση με τους ανθρώπους που πρέπει και για τον λόγο που πρέπει και με τον τρόπο που πρέπει, (αυτό είναι) το μέσον και το ἄριστο, το οποίο ακριβώς έχει σχέση με την ἀρετή. Ὅμοια και στις πράξεις υπάρχει ὑπερβολὴ και ἔλλειψη και το μέσον. Η ἀρετὴ λοιπὸν αναφέρεται στα συναισθήματα και στις πράξεις, στα οποία η ὑπερβολὴ αποτελεί σφάλμα και κατακρίνεται, το ἴδιο και η ἔλλειψη, ἐνὼ το μέσον ἐπαινεῖται και εἶναι το σωστό· και τα δύο αυτά ἔχουν σχέση με την ἀρετή. Επομένως, η ἀρετὴ εἶναι ἓνα εἶδος μεσότητας, ἀφοῦ βέβαια ἔχει για στόχο της το μέσον.

Σχόλια:

Θέμα : ἐνίσχυση της θέσης ὅτι η ἀρετὴ εἶναι μεσότητα (ὅπως και στην εν.8)

Σημαντικὲς διευκρινήσεις για το περιεχόμενο της ἔννοιας «μεσότης»

Δομὴ : η ὑπερβολὴ, η ἔλλειψη και το μέσον στα συναισθήματα
 η ὑπερβολὴ, η ἔλλειψη και το μέσον στις πράξεις
 συσχετισμὸς της ἀρετῆς με τη μεσότητα

- ❖ Οριστικὴ ταύτιση ηθικῆς ἀρετῆς με μεσότητα
- ❖ Ἀνάλυση του ηθικοῦ ὅπως ἐμφανίζεται σε διάφορες συνθήκες. Δείχνει πολὺ πιο ἔντονα ἀπὸ τον Πλάτωνα την επικαιρικότητα της συμπεριφορᾶς του ἀνθρώπου.
- ❖ Προσθέτει στην ἐνότητα αὐτὴ τα «δει», τα πρέπει. Τα δει δεν εἶναι ἀσαφῆ, ἀλλὰ καθορισμένα ἀπὸ την πολιτεία, συγκεκριμενοποιοῦνται. Ἀντικειμενοποιεῖται η ἀρετὴ. Η πόλη εἶναι το πνεῦμα της κοινότητας.
- ❖ Συλλογιστικὴ πορεία Ἀριστοτέλη :
 Π1 : Το μέσον ἐπαινεῖται και εἶναι το σωστό. («τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται»)
 Π2 : Ο ἐπαινος και το σωστό πάνε και τα δύο με την ἀρετὴ. («ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς»)
 Συμπέρασμα : Η ἀρετὴ εἶναι μεσότητα. («μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἢ ἀρετὴ»)

Στην ενότητα αυτή είναι φανερή η μεθοδικότητα της σκέψης του Αριστοτέλη. Στην 8^η ενότητα διατύπωσε τη θέση του υποθετικά (με δύο υποθετικές προτάσεις: «εί δὲ πᾶσα ...», «(εἰ) ἢ δ' ἀρετὴ πάσης ...») και δυνητικά (δυνητική ευκτική: «ἂν εἴη») προσδίδοντας ἔτσι μετριοπάθεια και διαλλακτικότητα στα λεγόμενά του. Στην 9^η ενότητα υποβάλλει τις υποθέσεις και το δυνητικό συμπέρασμα σε λογικό έλεγχο με τη χρήση παραδειγμάτων και διατυπώνει ἕναν δεύτερο συλλογισμό. Ο λογικός αυτός έλεγχος τον οδήγησε στην οριστικοποίηση του συμπεράσματός του και γι' αυτό χρησιμοποιεί πια **οριστική έγκλιση** («Μεσότης τις ἄρα ἔστιν ἢ ἀρετὴ...»), που εκφράζει το **πραγματικό** και τη **βεβαιότητα**. Ο τρόπος αυτός διερεύνησης είναι απόλυτα επιστημονικός, καθώς υποδηλώνει ὅτι ο φιλόσοφος είναι ανοιχτός σε περαιτέρω διερεύνηση, δεκτικός και σε άλλες σκέψεις και ιδέες, ενώ απέχει από τον δογματισμό. Έτσι προάγεται η επιστημονική έρευνα και οι επιστήμες εξελίσσονται.

- ❖ Στα συναισθήματα και στις πράξεις υπάρχουν υπερβολή και έλλειψη, που αποτελούν σφάλμα, και μεσότητα, που είναι το σωστό.
- ❖ Η ηθική αρετή στοχεύει στο μέσον και είναι μια μορφή μεσότητας.
- ❖ Στην ενότητα αυτή προσθέτει ο Αριστοτέλης τα 5 δει, τα 'πρέπει' δηλαδή που δεν είναι κάτι ασαφές, αλλά αντίθετα είναι καθορισμένα από την πολιτεία· ἔτσι αντικειμενοποιείται η αρετή. Τα 5 αυτά 'πρέπει' είναι :

ὅτε δεῖ	η χρονική στιγμή
ἐφ' οἷς δεῖ	τα πράγματα
πρὸς οὓς δεῖ	οι άνθρωποι
οὗ ἕνεκα δεῖ	ο λόγος
ὡς δεῖ	ο τρόπος

- Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ο Αριστοτέλης σκόπιμα επαναλαμβάνει ἢ εννοεί τύπους του ρήματος «δει» («καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον (τοῦ δέοντος)», «ὅτε δεῖ», ἐφ' οἷς (δει)», «πρὸς οὓς (δει)», «οὗ ἕνεκα (δει)», «ὡς δεῖ»), για να δώσει δεοντολογικό περιεχόμενο στο κείμενο και να κατευθύνει τους ανθρώπους προς την ηθικά ορθή συμπεριφορά. Πώς όμως καθορίζεται η ηθικά ορθή συμπεριφορά; Κάθε κοινωνία έχει κάποια κριτήρια ορθής συμπεριφοράς. Στην περίπτωση των αρχαίων Ελλήνων τα κριτήρια αυτά εντάσσονται μέσα στο πλαίσιο της πόλης-κράτους, γιατί ας μην ξεχνάμε ὅτι ο αρχαίος Έλληνας λειτουργούσε πάντα ως μέλος του συνόλου και ὄχι ως άτομο. Τα κριτήρια λοιπόν αυτά είναι τα εξής:

α. οι γραπτοὶ νόμοι της πόλης-κράτους: αυτοὶ ἦταν ἄλλωστε που καθόρισαν τη στάση του Σωκράτη, ὅπως αυτή παρουσιάζεται στον πλατωνικό διάλογο *Κρίτων*, ὅταν του προτάθηκε να δραπετεύσει,

β. η παράδοση: οι ἄγραφοι νόμοι, τα πρότυπα και τα παραδείγματα προς μίμηση ἢ προς αποφυγή, που προβάλλονταν, υποδείκνυαν τον ορθό τρόπο συμπεριφοράς,

γ. η λογική, δηλαδή ο ορθός λόγος: η λογική και ιδιαίτερα η λογική του φρόνιμου ανθρώπου υποδείκνυε την ενδεδειγμένη συμπεριφορά (η έννοια της λογικής θα αναφερθεί στη 10^η ενότητα). Παρόμοια με αυτά των αρχαίων Ελλήνων κριτήρια ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και των σύγχρονων Ελλήνων. Έτσι κι εμεῖς ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας ανάλογα με τους γραπτούς νόμους του κράτους και τους ἄγραφους νόμους, που απορρέουν από τις λαϊκές μας παραδόσεις, τις ιστορικές μας καταβολές και τη θρησκευτική συνείδηση των ανθρώπων.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι τα κριτήρια αυτά συμπεριφοράς, που μας φέρνουν πιο κοντά στη μεσότητα, δεν μένουν σταθερά, αλλά μεταβάλλονται σε περιεχόμενο, ανάλογα με την κοινωνία, την εποχή, τον τόπο, τα πρότυπα και άλλους παράγοντες. Επομένως, προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος, ο οποίος οφείλει να καταβάλλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

- **«μέσον τε καὶ ἄριστον»** : στο χωρίο αυτό **φαινομενικά** έχουμε **οξύμωρο σχήμα**, καθώς ο Αριστοτέλης ταυτίζει το μέσον με το άριστο. Το μέσον, όπως έχει ήδη αναφέρει ο φιλόσοφος, βρίσκεται ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη. Το «ἄριστον» όμως κανονικά αποτελεί ακρότητα και όχι μεσότητα, καθώς βρίσκεται στην υπερβολή. Για τον Αριστοτέλη «ἄριστον» είναι η τελειότητα, το «τέλος», η ανώτερη αξία των όντων που προκύπτει από τη μεσότητα. Εδώ λοιπόν αποκτά τη σημασία του ιδανικού, του προτύπου, της μετρημένης συμπεριφοράς που οφείλουμε να ακολουθήσουμε, αν θέλουμε να κατακτήσουμε την αρετή, που είναι η μεσότητα. Έτσι οι δύο έννοιες τελικά ταυτίζονται και η αντίφαση αίρεται. Αξιοπρόσεκτη είναι η θέση και το γένος της αντωνυμίας «ὄπερ», η οποία αναφέρεται στη λέξη «ἄριστον», κι έτσι, συσχετίζεται **και** ετυμολογικά η λέξη «ἄριστον» με τη λέξη «ἀρετῆς».

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. φοβέω -ῶ < φόβος < *φέβομαι* (ποιητ.: τρέπομαι σε φυγή από φόβο) με ετεροίω-ση του *ε σε ο*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του *φοβούμαι*: *δέδοιχα, ὄχνῳ, πτησσω, ὄρρωδῶ*. ΑΝΤ. α.ε.: *θαρρῶ, τολμῶ* (ΑΝΤ. του *φοβῶ*: *θαρρύνω*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *φοβάμαι, φόβος, φόβητρο, φοβία, φοβίζω, φοβερίζω, φοβέρα, φοβερὸς* · *ἀφοβος, αφοβία, εκφοβίζω, εκφοβισμός, επίφοβος* · *αγοραφοβία, κλειστοφοβία*
2. θαρρέω -ῶ < *θάρρος* (ή *θάρσος* ή *θράσος*) < ρίζα *θαρσ-* ή *θρασ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *τολμῶ, χαρτερῶ, ἐπιρρώνυμαι*. ΑΝΤ. α.ε. *δέδοιχα, φοβούμαι, ὄχνῳ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *θάρρος, θαρραλέος, θαρρετὸς, θάρρητα, θράσος, θράσος* · *αποθαρρύνω, αποθαρρυντικός, ενθαρρύνω, ενθαρρυντικός, ευθαρσῶς, ξεθαρρεῦω*
3. ἐπιθυμέω -ῶ (παρασύνθετο) < *ἐπιθυμία* < *ἐπί* + *θυμός* < *θύω* (= κινούμαι ορμητικά· από την ίδια ρίζα παράγεται και το άλλο *θύω, που* σημαίνει *θυσιάζω*) < ρίζα *θυ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *θυμός, θυμηδία, θυμώνω, θυμάμαι (ενθυμούμαι), θύμηση -θύελλα, θυελλώδης* · *θυμόσοφος* · *δύσθυμος, επιθυμῶ, επιθυμία, εύθυμος, ξεθυμαίνω, πρόθυμος / απρόθυμος, προθυμοποιούμαι* · *βαρύθυμος, κυκλοθυμικός, λιπόθυμος, μακρόθυμος, μεγάλθυμος, οξύθυμος, ράθυμος*
4. ὀργίζω < *ὀργή* < *ὀρέγω* (= απλώνω τα χέρια, επιθυμῶ). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *οργή, οργίζομαι, οργίλος, ὀρεξη, οργασμός, εξοργίζω*
5. ἐλέεω -ῶ < *ὁ ἔλεος* (= οίκτος). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *οϊκτίρω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *έλεος, ελεεινός, ελεημοσύνη, ελέησον* · *ελεεινολογῶ* · *ανελέητος, ανηλεής*.
6. ἠδομαι < ρίζα *σFαδ-*, με αποβολή του F και μετατροπή του σ σε δασεία > *άδ-*, με μετάπτωση του *α σε η> ἠδ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ἀγάλλομαι, ευφραίνομαι, τέρπομαι*. ΑΝΤ. α.ε.: *ἀνιώ, ἄχθομαι, ἄθυμῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *ηδύτητα, ηδονή, ηδονικός, ηδονίζομαι, ηδονισμός* · *ηδονοβλεψίας, φιλήδονος*

7. λυπέω -ὠ < λύπη < ρίζα λυπ-. ΣΥΝΩΝ. α .ε.: *άνιῶ, θλίβω*. ΑΝΤ. α .ε.: *ευφραίνω, τέρπω, χαροποιῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: λυπάμαι, λυπηρός, λυπητερός, λύπηση, συλλυπητήρια (τα) · αλυπία, ἄλυπος, ἀλύπητος.
8. δέω (= ἔχω ανάγκη, στερούμαι) < ρίζα δεF, συγγενική με τη ρίζα του δέω, δῶ (= δένω). ΣΥΝΩΝ. α.ε. του απρόσωπου δεῖ: *πρέπει, χρή, προσήκει*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δέηση, δέομαι, ενδεής, ἔνδεια, σιτοδεία.
9. ἀρετή < ρίζα ἀρ-, από την οποία και τα ρήματα ἀρέσκω και ἀραρίσκω και τα παράγωγα τους. ΑΝΤ. α.ε.: *κακία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αρετή /ἐνάρετος, αρθρίτιδα, αρθριτικός, αρθριτικά (τα), ἄρθρο, ἄρθρωση, αρμός, αρμίζω, αρμονία, αριθμός (αριθμητική, αριθμητής...), ἄρτιος, ἄριστος, ἀρέσω · αρθροπάθεια, αρθρογραφία (ἀνά)διάρθρων, διάρθρωση, ἑναρθρος, ἐξάρθρων, συνάρθρωση · αὐτάρεσκος, δυσάρεστος, εὐάρεστος
10. ὁμοίως < ὁμοῖος < ὁμός < ρίζα αμ- ή ομ- του ἄμα (= μαζί). ΑΝΤ. ἄ.ε.-. *διάφορος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ὁμοῖος, ομοιότητα, ομοίωμα, ομαλός, ὄμηρος, ὄμιλος, ομιλία, μοιάζω · ομοβροντία, ομογενής, ομόγλωσσος, ομοεθνής, ομοειδής, ομοϊδεάτης, ομοιογενής, ομοιοκαταληξία, ομοιόμορφος, ομοιοπαθής, ομόκεντρος, ομολογῶ, ομολογουμένως, ομόνοια, μονοιάζω, ομόσπονδος, (συν)ομοσπονδία, ομότεχνος, ομοφωνία, ομώνυμος · ἀνόμοιος, ἐξομοιώνω, αφομοιώνω, παρομοιάζω, παρόμοιος, συνομήλικος
11. ὑπερβολή (παρασύνθετο) < *υπερβάλλω* < *υπέρ* + *βάλλω* < ρίζα βαλ- + πρόσφυμα / + κατάληξη -ω- με μετάπτωση > *βελ-,με* ετεροίωση *βολ-* και με μετάθεση και έκταση >*βλη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βαλάντιο, βαλβίδα, βάζω, βαλτός -βέλος, βελόνα -βολή, βολίδα -βλήμα · αμφιβάλλω, αμφιβολία, αναμφίβολος, αναβάλλω, αναβολή, αναβολέας, αποβάλλω, αποβολή, διαβάλλω, διαβλητός /αδιάβλητος, εισβάλλω, εισβολή, εισβολέας, εκβάλλω, εκβολή, εμβάλλω, εμβόλιο, εμβόλιμος, ἐμβλημα, επιβάλλω, επιβολή, επιβλητικός, καταβάλλω, καταβολή, μεταβάλλω, μεταβολή, μεταβλητός / αμετάβλητος / ευμετάβολος, παραβάλλω, παραβολή, περιβάλλω, περιβολή, περίβολος, περιβόλι, προβάλλω, προβολή, πρόβλημα, προσβάλλω, προσβολή, συμβάλλω, συμβολή, σύμβολο, υπερβάλλω, υπερβολή, ανυπερβλητος, υποβάλλω, υποβολή · αεροβόλο, ακτινοβολία, δισκοβόλος, δροσοβόλος, ευθύβολος, ιοβόλος, κεραυνοβόλος, μεγαλεπήβολος, μοσχοβολώ, πυροβόλο, σπινθηροβόλος, σφαιροβόλος, φεγγοβόλος, φλογοβόλο, φυλλοβόλος
12. ἔλλειψις (παρασύνθετο) < ἔλλειπω < ἐν + λείπω- θέματα: *λείπ-,λιπ-,λοιπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: λείψανο, λειψός -λειψανδρία, λειψυδρία-αδιάλειπτος, διάλειμμα, ἔκλειψη, ἔλλειμμα, ἔλλειψη, εγκαταλείπω, εγκατάλειψη, παραλείπω, παράλειψη, ὑπόλειμμα, ὑπολείπομαι, ὑπόλοιπος, κατάλοιπο · λιποθυμία, λιποταξία, λιπόσαρκος, λιποτάκτης, λιποψυχία, ελλιπής
13. αμαρτάνω < στερ. ἄ- + ρίζα σμαρ. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *σφάλλομαι, αστοχῶ*. ΑΝΤ. α.ε.: *τυγχάνω, επιτυγχάνω, ἐστόχῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αμαρτάνω, αμαρτία, αμάρτημα, αμαρτωλός, ἥμαρτον · αναμάρτητος
14. ἐπαινέω -ῶ < ἐπί + αἰνέω -ῶ < αἶνος (= λόγος) < ρίζα αιν-. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *εγκωμιάζω, υμνῶ, ευλογῶ*. ΑΝΤ. α.ε.: *ψέγω, μέμφομαι, αἰτιῶμαι, κατηγορῶ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ἐπαινῶ, ἐπαινος, ἐπαινετός, ἐπαινετικός, παραινῶ, παραινέση, παραινετικός.
15. κατορθῶ -ῶ < κατά + ὀρθῶ -ῶ < ὀρθός + ὄρνυμι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: ὀρθός, ὀρθιος, ὀρθώνω, ὀρθότητα · ὀρθάνοιχτος, ὀρθογραφία, ὀρθογώνιος, ὀρθόδοξος, ὀρθολογισμός, ὀρθοπεδικός, ὀρθοποδίζω, ὀρθοστασία, ὀρθοστάτης, ὀρθοφωνία · ἀνορθώνω, ἀνόρθωση, ἀνορθωτής, ἀνορθωτικός, ἐπανορθώνω, ἐπανόρθωση, διορθώνω, διόρθωση, διορθωτικός,

αδιόρθωτος, επιδιορθώνω, επιδιορθωτής, κατορθώνω , κατόρθωμα, κατορθωτός, ακατόρθωτος, παλινόρθωση

16. στοχαστικός < *στοχάζομαι* < *στόχος*, από ρίζα στεχ- ή σταχ-, που μπορεί να είναι συγγενική με τη ρίζα σπιγ- του *σπίζω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *διανοούμαι, ενθυμούμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν .ε.: στόχος, στοχασμός, στοχαστής, στοχαστικός, στόχαστρο, στοχεύω , στόχευση · άστοχος, αστοχία, αστόχαστος, εύστοχος

Ενότητα 10^η

ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν
πολλαχῶς ἔστιν (τὸ γὰρ
κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ
Πυθαγόρειοι εἵκαζον, τὸ δ'
ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ
δὲ κατορθοῦν
μοναχῶς (διὸ καὶ τὸ μὲν
ῥάδιον τὸ δὲ χαλεπὸν, ῥάδιον
μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ,
χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν)· καὶ
διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἢ
ὑπερβολῆ καὶ ἢ ἔλλειψις, τῆς δ'
ἀρετῆς ἢ μεσότης·
ἔσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς,
παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις
προαιρετικὴ,
ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς
ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ
ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν.
μεσότης δὲ δύο
κακιῶν, τῆς μὲν καθ'
ὑπερβολῆν
τῆς δὲ
κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῶ τὰς
μὲν ἐλλείπειν
τὰς δ' ὑπερβάλλειν
τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι
καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ'
ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν
καὶ αἰρεῖσθαι.

Επιπλέον, το να κάνει κανείς λάθος (ή: το λάθος) γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), όμως το να πράττει κανείς το σωστό (ή: το σωστό) γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το ένα είναι εύκολο, ενώ το άλλο δύσκολο, εύκολο το να αποτύχει κανείς στον στόχο του, δύσκολο όμως το να (τον) επιτύχει)· γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους γνώρισμα της κακίας είναι η υπερβολή και η έλλειψη, ενώ της αρετής, (είναι) η μεσότητα·

γιατί καλοί (γινόμαστε) με ένα μόνο τρόπο, ενώ κακοί με πολλούς,

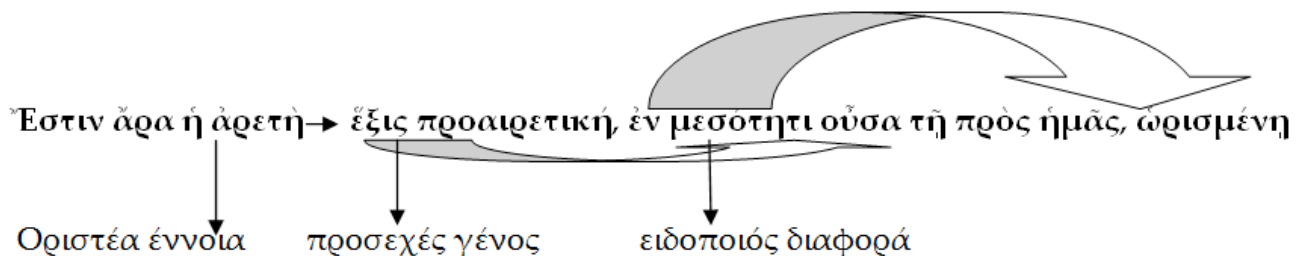
Είναι λοιπόν η αρετή συνήθεια που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο, η οποία βρίσκεται στη μεσότητα σε σχέση με εμάς, η οποία καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα, κατά τη γνώμη μου, (με τη λογική) που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος. Και (είναι) μεσότητα (που βρίσκεται) ανάμεσα σε δύο κακίες, που η μια βρίσκεται από την πλευρά της υπερβολής, ενώ η άλλη από την πλευρά της έλλειψης· και ακόμα (είναι μεσότητα), επειδή από τη μία άλλες από τις κακίες παρουσιάζονται ελλειψείς και άλλες από την άλλη είναι υπερβολικές σε σχέση με αυτό που πρέπει και στα συναισθήματα και στις πράξεις, ενώ η αρετή και βρίσκει και επιλέγει το μέσον.

Σχόλια:

Θέμα : Αντίθεση ανάμεσα στο λάθος και το σωστό (αμαρτάνειν – κατορθούν) και ο ορισμός της αρετής

Δομή : συσχετισμός της υπερβολής και της έλλειψης με το λάθος και την κακία
Συσχετισμός του μέσου με το ορθό και την αρετή
Ορισμός της αρετής

- ❖ Η αρετή είναι εξαίρεση, κάτι σπάνιο. Είναι μια ηθική επανάσταση. Προτιμούν οι άνθρωποι το ευρύ φάσμα (πολλαχώς) Χρειάζεται μόνιμη εγρήγορση , επαγρύπνηση.
- ❖ Η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία, έξω από το μέσον, γι'αυτό ο άνθρωπος μπορεί με πολλούς τρόπους και εύκολα να αποτύχει στο στόχο του, να κάνει λάθος.
- ❖ Το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο, γι'αυτό με ένα μόνο τρόπο και δύσκολα μπορεί ο άνθρωπος να πετύχει το στόχο του, να κάνει το σωστό.
- ❖ Η υπερβολή και η έλλειψη σχετίζονται με την κακία και με τους κακούς, ενώ το μέσον, σχετίζεται με την αρετή και τους καλούς.
- ❖ Η ηθική αρετή είναι μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα και επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο.
- ❖ Η ηθική αρετή βρίσκεται στο μέσον, το οποίο καθορίζεται από τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.
- ❖ **Ορισμός της αρετής : Η αρετή είναι: ἕξις, ἕξις προαιρετική, μεσότης πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν, μεσότης δύο κακιῶν, είναι δηλαδή : μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο· βρίσκεται στο μέσο το οποίο προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά και καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.Είναι το μέσον ανάμεσα σε δύο άκρα που είναι κακά και πετυχαίνει το μέσον και ἄρα το δέον.**

λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ἡ ἀρετὴ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν.

Κριτήρια ορισμού της μεσότητας

- ❖ Η λογική και μάλιστα του φρόνιμου ανθρώπου, αναφέρονται τώρα για πρώτη φορά. Αλλού στο ίδιο έργο δαιβάζουμε: «ἢ μετά τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετὴ ἐστίν.» Αρχικά λοιπόν είναι ο νόμος που συνηθίζει τους πολίτες να ενεργούν ενάρετα· έπειτα έρχεται η λογική, η φρόνηση, που βοηθά το νόμο και τελειοποιεί το έργο του. Επειδή λοιπόν το μέσον είναι πρὸς ἡμᾶς δε σημαίνει ότι είναι κάτι υποκειμενικό· η ανθρώπινη λογική είναι ο κοινός κανόνας που εξασφαλίζει την αντικειμενικότητα και όχι το σχετικισμό. Μάλιστα η αντικειμενικότητα εξασφαλίζεται και δεν επιτρέπει κανένα όριο ασάφειας, αφού καθορίζεται ότι πρόκειται για τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Οι έννοιες που αντιτίθενται

Το αμαρτάνειν	πολλαχώς	το κατορθούν μοναχώς	ΤΟ ΚΑΚΟΝ
	το αγαθόν		
Το άπειρον		το πεπερασμένον	
Ράδιον		χαλεπόν	
Το αποτυχεῖν		το επιτυχεῖν	
Η κακία		η αρετή	
Η υπερβολή και η έλλειψις		η μεσότης	
Εσθλοί		κακοί	
Απλώς		παντοδαπώς	

- ❖ Στο πλαίσιο της αναζήτησης από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους της πρωταρχικής ουσίας του κόσμου (για την εξήγηση της γένεσης και της σύστασης του κόσμου, π.χ. Θαλής- νερό κτλ) **οι Πυθαγόρειοι** διατύπωσαν τη θεωρία των εναντίων. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία οι αρχές των όντων είναι δέκα αντιθετικά **ζεύγη αντίθετων δυνάμεων**, τα ακόλουθα :

Πέρας	άπειρον
Περιπτόν	άρτιον
Έν	πλήθος
Δεξιόν	αριστερόν
Άρρεν	θήλυ
Ηρεμούν	κινούμενον
Ευθύ	καμπύλον
Φως	σκότος
Αγαθόν	κακόν
Τετράγωνον	ετερόμηκες

«Μεσότης δὲ δύο κακιῶν... καὶ αἰρεῖσθαι.»: Ορισμός της μεσότητας. Στο τέλος του κειμένου δίνεται με πληρότητα ο ορισμός της μεσότητας. Η μεσότητα λοιπόν βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κακίες, από τις οποίες η μία βρίσκεται στην πλευρά της υπερβολής, ενώ η άλλη στην πλευρά της έλλειψης. Άλλες από αυτές τις κακίες παρουσιάζονται ελλειπείς και άλλες είναι υπερβολικές σε σχέση με αυτό που πρέπει, το οποίο είναι το μέσον και το σωστό. Αυτές τις κακίες τις συναντάμε στα συναισθήματα και στις πράξεις, ενώ αντίθετα η αρετή βρίσκει και επιλέγει αυτό που πρέπει, δηλαδή τη μεσότητα.

Ετυμολογικά σχόλια-Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. άμαρτάνω < στερ. *ά-* + ρίζα *σμαρ*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. *σφάλλομαι, αστοχώ*. ΑΝΤ. α.ε.: *τυγχάνω, επιτυγχάνω, εύστοχώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: άμαρτάνω, αμαρτία, αμάρτημα, αμαρτωλός · αναμάρτητος
2. είμι < ρίζα *έσ-* + κατάληξη *-μι* > έσμί· με αφομοίωση του *σ* σε *μ* > έμμι· με απλοποίηση των δυο *μ* και με αντέκταση > *εΙμι*(. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του *εΙμι* : *γίγνομαι, ζώ, ύπάρχω*. ΑΝΤ. α.ε.: *θνήσκω, τελευτώ, εκλείπω, απολείπω, απόλλυμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: όντως, οντότητα, ουσία, ουσιαστικός · ανούσιος, απουσία, απών, εξουσία, επουσιώδης, παρουσία, παρουσιάσιμος, παρόν (το), παρών, περιουσία, προσόντα · αυτούσιος, αυτεξούσιος
3. κακός < *κακή* (= μοχθηρία) < ρίζα *κακ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *φαύλος, κακούργος, μοχθηρός, πονηρός, χαλεπός, ευτελής...* ΑΝΤ. α.ε.: *άγαθός, χρηστός, καλός*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: κακός, κακία, κακιώνω, κάκωση, κακώς · σύνθετα: α) ουσιαστικά: κακοήθεια, κακοκαιρία, κακοποιός, κακουχία, κακούργημα... · β) επίθετα: κακόγουστος, κακοδιάθετος, κακοήθης, κακόκεφος, κακομοίρης, κακόπιστος, κακόφημος, κακόφωνος, κακόψυχος... -άκακος, ανεξίκακος, μνησικάκος, χαιρέκακος · γ) ρήματα: κακοκαρδίζω, κακολογώ, κακομαθαίνω, κακομεταχειρίζομαι, κακομιλώ, κακοπερνώ, κακοπληρώνω, κακοποιώ
4. άπειρον < *άπειρος* < στερητικό *ά-* + *πέρας* (- αυτό που δεν έχει πέρας, τέλος), ενώ *άπειρος* (= χωρίς πείρα) < στερητικό *ά-* + *πείρα*.
5. άπεικάζω < *άπό* + *εικάζω* < προθεματικό *ε-* + θέμα *Φικ-* > *έΦικ-* > *είκ-* + παραγωγ. κατάλ. -άζω > *εικάζω* (θαμιστικό του άχρηστου *είκω*, που έχει παρακείμενο το *έοικα*). ΣΥΝΩΝ. α.ε. (του *εικάζω*): *παρατίθημι, τεκμαίρομαι, όμοιώ, παραβάλλω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.ν.ε.: εικάζω, εικασία, εικαστικός, εικόνα, εικονίζω, εικονικός, εικόνισμα · εικονογραφώ, εικονολατρία, εικονοληψία, εικονοστάσι, απεικονίζω, απεικασμα, επιεικής, επιείκεια · ανδρείκελο
6. περαίνω < *πέρας* < θέμα *περάν-* + πρόσφυμα; + κατάληξη *-ω* (με επένθεση του *j*). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *άνύτω, διαπράττομαι, κατορθώ, τελώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: συμπεραίνω, συμπέρασμα, συμπερασματικός, απέραντος.
7. κατορθώω -*ω* < *κατά* + *όρθώω* -*ω* < *ορθός* + *όρνυμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: ορθός, όρθιος, ορθώνω, ορθότητα · ορθάνοιχτος, ορθογραφία, ορθογώνιος, ορθόδοξος, ορθολογισμός, ορθοπεδικός, ορθοποδίζω, ορθοστασία, ορθοστάτης, ορθοφωνία · ανορθώνω, ανόρθωση, ανορθωτής, ανορθωτικός, επανορθώνω, επανόρθωση, διορθώνω, διόρθωση, διορθωτικός, αδιόρθωτος, επιδιορθώνω, επιδιορθωτής, κατορθώνω, κατόρθωμα, κατορθωτός, ακατόρθωτος, παλινόρθωση
8. μοναχώς < *μοναχός* < *μόνος* < *μένω* < θέμα *μεν-* (με μετάπτωση *μον-*) + κατάληξη *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: μένω,μόνος, μονός, μονάδα, μοναδικός, μοναστήρι, μονή, μοναχός, μοναχικός, μοναξιά, μόνιμος, μονώνω · μονάκριβος, μονάρχης, μοναχογιός, μοναχοκόρη, μοναχοπαίδι, μονιμοποίηση, μονόγραμμα (μονόδρομος, μονόζυγο, μονοκατοικία, μονόλογος, μονομαχία, μονοπάτι, μονοσύλλαβος, μονότονος, μονόφθαλμος, μονόχνοτος, μονόχρωμος, μονοψήφιος) · αναμένω, απομονώνω , απομένω, διαμένω, εμμένω, επιμένω, επίμονος, ξεμένω, ξεμοναχιάζω, παραμένω , περιμένω, προσμένω, υπομονή
9. *ράδιος* < *ρά* (ποιητ. τύπος) + *ίδιος* < *ράϊδιος* < *ράδιος* ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ραδιουργώ, ραδιουργία, ραδιούργος, *ράθυμος, ραθυμία, ραστώνη*.
10. άποτυγχάνω < *άπό* + *τυγχάνω* (άπό το θέμα *τευχ-* με μετάπτωση του *σε* *τυχ-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ... ν.ε.: *τύχη, τυχάιος, τυχερός, τυχαίνω* · *τυχάρπαστος, τυχοδιώκτης, τυχοδιωκτισμός* · *ατυχώ, ατύχημα, άτυχος, άποτυχία, δυστυχώ, δύστυχος, εντευκτήριο* , *επιτυγχάνω* (πετυχαίνω), *επίτευγμα, ευτυχώ, ευτυχισμένος, ευτυχία, πρόστυχος, συνέντευξη* · *κακοτυχώ, κακοτυχία, καλότυχος*
11. σκοπός < *σκοπώ* < ρίζα *σκοF-* και *σκαF-*. Θέματα: α) *σκεπ-* + πρόσφυμα *τ* + κατάληξη *-ομαι* > *σκέπτομαι*, β) Με ετεροίωση: *σκοπ-* + πρόσφυμα *ε* + κατάληξη *-ω* > *σκοπέ* -*ω* -*ώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *σκέφτομαι, σκέψη, σκεπτικός, σκοπός, σκοπιά, σκόπιμος, σκόπελος* - *σκοπεύω, σκοπευτής* · *σκοποβολή* · *απερίσκεφτος, ανασκόπηση, (συν)διάσκεψη, επισκέπτομαι, επίσκοπος, κατασκοπεύω,*

περισκόπιο, πρόσκοπος, συσκέπτομαι · δημοσκόπηση, ενδοσκόπηση, καιροσκόπος, κερδοσκόπος, μικροσκόπιο, μικροσκοπικός, στηθοσκόπιο, τηλεσκόπιο, φασματοσκόπιο, ωροσκόπιο

12. κακία < *κακός* < *κακή* (= μοχθηρία) < ρίζα *κακ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *φαύλος, κακούργος, μοχθηρός, πονηρός, χαλεπός, ευτελής...* ANT. α.ε.: *αγαθός, χρηστός, καλός*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *κακός, κακία, κακιώνω, κάκωση, κακώς* · σύνθετα: α) ουσιαστικά: *κακοήθεια, κακοκαιρία, κακοποιός, κακουχία, κακούργημα* · β) επίθετα: *κακόγουστος, κακοδιάθετος, κακοήθης, κακόκεφος, κακομοίρης, κακόπιστος, κακόφημος, κακόφωνος, κακόψυχος...* - *άκακος, ανεξίκακος, μνησικάκος, χαιρέκακος* · γ) ρήματα: *κακοκαρδίζω, κακολογώ, κακομαθαίνω, κακομεταχειρίζομαι, κακομιλώ, κακοπερνώ, κακοπληρώνω, κακοποιώ*

13. ἀρετή < ρίζα *ἀρ-*, από την οποία και τα ρήματα *ἀρέσκω* και *ἀρarisκω* και τα παράγωγα τους. ANT. α.ε.: *κακία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ... ν.ε.: *αρετή / ενάρτεος, αρθρίτιδα, αρθριτικός, αρθριτικά (τα), άρθρο, άρθρωση, αρμός, αρμόζω, αρμονία, αριθμός (αριθμητική, αριθμητής...), άρτιος, άριστος, αρέσω* · *αρθροπάθεια, αρθρογραφία* • (ανα)διαρθρώνω, διάρθρωση, έναρθρος, εξαρθρώνω, συνάρθρωση · *αυτάρεσκος, δυσάρεστος, ευάρεστος*

14. ἔσθλος < εἰμί

15. ἔξις < *ἔχω* < θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του σ σε δασεία) > *έχ-* (με ανομοίωση της δασείας: έγινε ψιλή, επειδή ακολουθεί το δασύ χ) > *σχ-* (και: *σεχ-* > *σεχ-* > *ση-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: *έχω, έξη -σχετικός, (ακατ)άσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση -σχήμα, σχηματίζω -σχολή, σχολαστικός, σχολείο* · *ανέχομαι, ανεξίκακος, ανακωχή αντέχω, αποχή, εξέχω, εξοχή, ενοχή, εποχή, επίσχεση, κατέχω, κατάσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, αντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συνεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος* · *εχέμυθος, ενέχυρο, εκχειρία, οχυρός* · *απροσεξία, ευεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, ευωχία* · (αη)ασχολούμαι, απασχόληση · *κακουχία, νουνεχής* · *αδειούχος, αξιωματούχος, αριστούχος, γηπεδούχος, διπλωματούχος, εκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οικοπεδούχος, πιτυρούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος*

16. προαιρέομαι -οὔμαι < *προ + αίρέομαι -οὔμαι / αίρέω -ῶ* < ρίζα *Far-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ... ν.ε.,: *αίρεση, αιρετός, αιρετικός* · *αναιρώ, αναιρέση, αφαιρώ, αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρετέος, αφηρημάδα, αφηρημένος, αναφαίρετος, διαιρώ, διαίρεση, διαιρετικός, διαιρετέος, διαιρέτης, διαιρετός / αδιαίρετος, εξαιρώ, εξαιρέση, εξαιρετικός -εξαιρέτος, εξαιρετέος, εξαιρετικά -ανεξαιρέτως, καθαιρώ, καθαιρέση, καθαιρετέος, προαιρούμαι, προαίρεση, προαιρετικός, προαιρετικά, συναирώ, συναίρεση, υφαίρεση, υπεξαιρώ, υπεξαιρέση* · *αρχαιρεσίες, αυθαίρετος*

17. ὀρίζω < *ὄρος* (= ὄριο, σύνορο), πρωτότυπη λέξη. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *διακρίνω, διαστέλλω, διαχωρίζω*. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν.ε.: *ορίζω, ορίστε, ορισμός, οριστικός, οριστική (η), ορίζοντας, οριζόντιος, ὄριο, οριακός* · *οριοθετώ, οριοθέτηση* · *αόριστος, αφορίζω, αφορισμός, αφοριστικός, διορίζω, διορισμός, αδιόριστος, εξορίζω, εξόριστος, εξορία, καθορίζω, καθοριστικός, ακαθόριστος, μεθόριος / παραμεθόριος, περιορίζω, περιορισμός, περιοριστικός, απεριοριστος, προορίζω, προορισμός, προσδιορίζω, προσδιοριστικός, απροσδιόριστος, σύνορο, συνορεύω*.

18. φρόνιμος < *φρονέω -ῶ* < *φρήν* (αβέβαιης ετυμολογίας). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *έχέφρων, έμφρων, σώφρων, συνετός, νοήμων*. ANT. α.ε.: *άφρων, ασύνετος, μωρός, άνους, ανόητος*. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν.ε.: *φρονώ, φρόνημα, φρόνηση, φρόνιμος, φρονηματισμός, φροντίζω, φροντίδα, φροντιστήριο -φρένο, φρενάρω, φρενιάζω, φρενίτιδα* · *φρενοβλαβής, φρενοκομείο* · *αβροφροσύνη, αλλοφροσύνη, αφρόντιστος, αφροσύνη, γενναιοφροσύνη, δουλοφροσύνη, εθνικοφροσύνη, ελευθεροφροσύνη, ευφροσύνη, μετριοφροσύνη, νομιμοφροσύνη, ομοφρονώ, παραφροσύνη, παραφρονώ, περιφρονώ, περιφρόνηση, σωφροσύνη, σωφρονώ, σωφρονίζω, σωφρονισμός, σωφρονιστήριο, σωφρονιστικός...* *ταπεινοφροσύνη, υψηλοφροσύνη, φιλοφροσύνη, φιλοφρόνηση, φιλοφρονητικός*

19. εύρισκω < *FeFr* + πρόσφυμα *ισκ + ω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *έντυγχάνω*. ANT. α.ε. *άπόλλυμι*. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν.ε.: *βρίσκω, εύρεση, ευρετήριο, εύρημα, εύρετρα (τα), εύρημα, ευρηματικός* · *ευρεσιτεχνία, ανεύρεση, δυσεύρετος, εξεύρεση, εφεύρεση, εφεύρε- x της, εφευρετικός, παρευρίσκομαι, συνεύρεση*

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ**Ενότητα 1η**

1. Ο Αριστοτέλης συνεχίζοντας την εξέταση των προβλημάτων της ηθικής στο Β' βιβλίο των Ἠθικῶν Νικομαχείων παίρνει ως δεδομένο το πόρισμα στο οποίο κατέληξε στο τέλος του Α' βιβλίου. Έχοντας υπόψη σας και την εισαγωγή του βιβλίου σας, να εντοπίσετε στο κείμενο τι απασχόλησε τη σκέψη του μέχρι τώρα και σε ποιο συμπέρασμα έχει καταλήξει.
2. Ποια είδη της αρετής διακρίνει ο Αριστοτέλης, σε ποιο μέρος της ψυχής ανήκει κάθε είδος και από ποιους παράγοντες εξαρτάται η ανάπτυξη καθενός; Βλ. και εισαγωγή σχολικού βιβλίου, σσ. 152-153.
3. Ποια σχέση έχουν με τις ηθικές αρετές ή φύσις και τὸ ἔθος; Να δώσετε το εννοιολογικό περιεχόμενο των ὀρων.
4. Ποια παραδείγματα χρησιμοποιεί στο απόσπασμα ο Αριστοτέλης και με ποιο στόχο;
5. Να γράψετε μια μικρή παράγραφο σε δοκιμακό ύφος στην οποία να χρησιμοποιήσετε ως θεματική πρόταση τη βασική θέση του φιλοσόφου για την ηθική αρετή και να την στηρίξετε με τα επιχειρήματα που εκείνος χρησιμοποιεί διατυπωμένα με δικά σας λόγια. Να ενισχύσετε την επιχειρηματολογία με απλά, συγκεκριμένα παραδείγματα από την καθημερινή εμπειρία.
6. Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζεται πρακτικός νους που καταφεύγει συχνά στην πραγματικότητα για να τεκμηριώσει τις απόψεις του, τις οποίες παρουσιάζει σε απλό και λιτό ύφος. Ποια στοιχεία του αποσπάσματος θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν αυτές τις κρίσεις;
7. Να επισημάνετε στο κείμενο τις λέξεις που εκφράζουν ὀρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας και να δώσετε το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.
8. Στην Ἀντιγόνη του Σοφοκλή η ομώνυμη ηρωίδα, στην προσπάθειά της να κεντρίσει τη φιλοτιμία της αδελφής της Ισμήνης και να πετύχει τη βοήθειά της στην ταφή του Πολυνείκη, κλείνει τον λόγο της ως εξής:

οὕτως ἔχει σοι ταῦτα, καὶ δείξεις τάχα
εἴτ' εὐγενῆς πέφυκας, εἴτ' ἐσθλῶν κακή.
(στ. 37-38)

Η ηθική που προβάλλει στο απόσπασμα η κόρη του Οιδίποδα συμφωνεί με όσα υποστηρίζει ο Αριστοτέλης στο κείμενό σας; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

9. Ο Ξενοφώντας στο έργο του Ἀγησίλαος, όπου εγκωμιάζει τον ομώνυμο βασιλιά της Σπάρτης, αρχίζει και τελειώνει το προοίμιο του δοκιμίου του με τη λέξη ἀρετή. Στη συνέχεια, στην προσπάθειά του να δείξει την αρετή του Αγησιλάου, γράφει: Οἶδα ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ ῥάδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. (...) Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἂν τις μείζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὀπόστος ἀφ' Ἡρακλέους ἐγένετο, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; (1, 1-3). Να συγκρίνετε την άποψη που εκφράζει εδώ ο Ξενοφώντας με τη βασική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενό σας

Ενότητα 2^η

1. α) Να επισημάνετε τη λέξη με την οποία εισάγεται η νέα ενότητα και να εξηγήσετε το ρόλο της στη δομή της επιχειρηματολογίας του φιλοσόφου.
- β) Χρησιμοποιώντας την επαγωγική μέθοδο, να συνθέσετε μία παρά-γραφο στην οποία θα υποστηρίξετε τη βασική θέση του Αριστοτέλη (οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἤμῃν ἐγγίνεται) με το επιχείρημα που προβάλλεται εδώ, διατυπωμένο με δικά σας λόγια.
2. Ο λόγος του φιλοσόφου εδώ είναι δομημένος με τη βοήθεια των μεθόδων της αντίθεσης και της αναλογίας. Αφού επισημάνετε σε ποια σημεία χρησιμοποιείται η κάθε μέθοδος, να δείξετε ποια στοιχεία της επιχειρηματολογίας αντιτίθενται και ποια παρουσιάζονται αναλογικά. Επίσης να βρείτε ποιοι εκφραστικοί τρόποι (λεξιλόγιο, σύνταξη κλπ.) εξυπηρετούν καθεμιά από τις δύο μεθόδους ανάπτυξης.
3. α) Να βρείτε τα χρονικά επιρρήματα της ενότητας και να δείξετε τη λειτουργικότητά τους σε σχέση με την επιχειρηματολογία.
- β) Ποιος είναι ο ρόλος του επιρρήματος πολλακίς στην επιχειρηματολογία του Αριστοτέλη για τον τρόπο απόκτησης της ηθικής αρετής;
4. τὰς δυνάμεις κοιμζόμεθα, τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν: α) Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών δύναμις - ἐνέργεια στην αριστοτελική φιλοσοφία; β) Ποια από τις δύο έννοιες θεωρεί ο φιλόσοφος πιο αξιόλογη; Μπορούμε να το συμπεράνουμε αυτό από το κείμενο;
5. Να γράψετε ένα παράδειγμα από την καθημερινή εμπειρία σας, όπου να φαίνεται η διάκριση και ο ρόλος των εννοιών δύναμις – ἐνέργεια σε συνδυασμό με τις χρονικές βαθμίδες του προτερόχρονου και του υστερόχρονου.
6. Ποια είναι η σχέση της πράξεως - ἐνεργείας με τις ιδιότητες που έχουμε φύσει και με την ηθική αρετή σύμφωνα με τον Αριστοτέλη;
7. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο κλείνοντας την κύρια πρόθεση του λόγου του χρησιμοποιεί την έννοια ἀρετή, ὄχι με την ευρύτητα του αριστοτελικού ὄρου, ἀλλὰ με το ηθικό περιεχόμενο της ευεργετικής δυνάμεις που φανερώνεται στις σχέσεις των ανθρώπων. Συγκεκριμένα λέει τα εξής:

Καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. Βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν· ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων (Θουκ. ΙΙ, 40, 4 - 5). Σε ἄλλο χωρίο του λόγου με τον ὄρο ἀρεταὶ δηλώνονται τα ἀνδραγαθήματα των νεκρῶν: ἃ γὰρ τὴν πόλιν ὕμνησα, αἱ τῶνδε καὶ τῶν τοιῶνδε ἀρεταὶ ἐκόσμησαν ... (Θουκ. ΙΙ, 42, 2).

Νομίζετε ὅτι υπάρχουν κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στους λόγους του Περικλή και στην ἀποψη του Αριστοτέλη ὅσον ἀφορᾷ στη σχέση ηθικῆς πράξης και ηθικῆς αρετής; Να στηρίξετε τις ἀπόψεις σας σε χωρία των δύο κειμένων.

8. οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεία ἀνδρείοι: Ο W. D. Ross, γνωστός αριστοτελιστής, επισημαίνει στο χωρίο αυτό ένα παράδοξο. Συμφωνείτε; Να διατυπώσετε τις σκέψεις σας σ' ένα σύντομο δοκίμιο και να τις συζητήσετε στην τάξη σας.

Ενότητα 3^η

1. Από ποιο χώρο αντλεί το νέο του επιχείρημα ο Αριστοτέλης και ποια βασική θέση του, που είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, θέλει να ενισχύσει με αυτό;
2. Ποια είναι η επιδίωξη κάθε νομοθέτη και πώς αυτή υλοποιείται;
3. Να επισημάνετε το κριτήριο που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, όταν διακρίνει την αγαθή πολιτεία από τη φαύλη. Σήμερα θα συμφωνούσατε με το κριτήριο αυτό ή θα το απορρίπτατε εντελώς;
4. ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθίρεται: α) Ποιο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος φιλοσοφικών εννοιών υπόκειται στο χωρίο αυτό; β) Να δείξετε τη σχέση που έχουν τα αντιθετικά μέλη του ζεύγους με τον εθισμό και την ηθική πράξη, όπως φαίνεται στην ενότητα.
5. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί και στην ενότητα αυτή επιχειρήματα (παραδείγματα) από την τέχνη, για να ενισχύσει τη βασική του θέση. Να τα αποδώσετε με δικά σας λόγια, επισημαίνοντας τη διαφορά τους από παρόμοια επιχειρήματα της προηγούμενης ενότητας.
6. εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχε, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος: Η άποψη που εκφράζεται στο απόσπασμα συμφωνεί με όσα υποστήριξε ο Αριστοτέλης στην 1η ενότητα σχετικά με το ρόλο της διδασκαλίας στη γένεση και ανάπτυξη των αρετών (διανοητικών και ηθικών); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
7. Να εξηγήσετε τη σχέση ηθικής και πολιτικής, όπως φαίνεται από το κείμενο της ενότητας και από όσα αναφέρει ο Αριστοτέλης στο επόμενο χωρίο των Ἠθικῶν Νικομαχείων για τον πολιτικό άνδρα: δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικός περὶ ταύτην (= τὴν εὐδαιμονίαν) μάλιστα πεπονηῆσθαι βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους (1102a 10 -13). (=«φαίνεται δε ότι κι ο αληθινός πολιτικός ασχολείται μ' αυτήν παρά πολύ. Γιατί θέλει να γίνουν οι συμπολίτες του ενάρετοι και να πειθαρχούν στους νόμους». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης).
8. Αφού διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο και όσα αναφέρει ο Αριστοτέλης σε άλλο χωρίο σχετικά με τους νόμους: ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας τὰ μὲν κελεύων (= ὁ νόμος) τὰ δ' ἀπαγορεύων, ὀρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπεσχεδιασμένος (=«Ομοίως ο νόμος κάνει το ίδιο και σχετικά με τις υπόλοιπες αρετές και τις κακίες, συνιστώντας αυτές κι απαγορεύοντας εκείνες, κάνει δε αυτό, εφόσον θεσπίζεται ύστερα από σκέψη με σωστό τρόπο, αντίθετα έχουμε κακό αποτέλεσμα όταν η νομοθεσία συντάσσεται επιπόλαια και πρόχειρα». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης). (ΗΝ, 1129 b 30-31), να γράψετε αν συμφωνείτε με τον Αριστοτέλη όσον αφορά το βασικό κριτήριο επιτυχίας του νομοθετικού έργου (για την αρχαία και τη σύγχρονη πολιτική κοινωνία).
9. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο αναφέρεται στην ἀρετὴ (= ἀνδρεία) του Αθηναίου πολίτη ως εξής: μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν (Θουκ. ΙΙ, 39, 4). Να συγκρίνετε την άποψη αυτή με τη θέση του Αριστοτέλη για το ρόλο του νόμου στην καλλιέργεια της ηθικής αρετής. Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η διαφορά του πολιτικού από το φιλόσοφο;

Ενότητα 4^η

1. α) Πώς εισάγει ο Αριστοτέλης το νέο μέρος του συλλογισμού του και ποια σημεία της επιχειρηματολογίας του διασαφηνίζει;
β) Ποια συλλογιστική μέθοδο ακολουθείται σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει;
2. Να επισημάνετε τα αντιθετικά ζεύγη που σχηματίζουν μέσα στο κείμενο οι ηθικές αρετές με τις αντώνυμές τους έννοιες (κακίες).
3. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί στην ενότητα πολλές φορές τα ρήματα *ἐθίζομαι*, *πράττω* και *γίνομαι* σε διάφορους τύπους. Να εξηγήσετε ποια σημασία έχει η επαναλαμβανόμενη χρήση των συγκεκριμένων ρημάτων και η χρονική τους βαθμίδα στη δόμηση της επιχειρηματολογίας του φιλοσόφου για την απόκτηση της ηθικής αρετής.
4. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται: Να εντοπίσετε τη νέα αριστοτελική έννοια που περιέχεται στο χωρίο και να δώσετε τον ορισμό της με τη βοήθεια του κειμένου της ενότητας.
5. Ποιο ρόλο παίζει η ηθική πράξη και η συμπεριφορά του ανθρώπου, γενικότερα σε όλες τις περιστάσεις της (καθημερινής) ζωής, στην απόκτηση της ηθικής αρετής; Να στηρίξετε την απάντησή σας σε χωρία του κειμένου.
6. Να αναλύσετε με λίγα λόγια τα χωρία της ενότητας στα οποία φαίνεται ότι η ηθική αρετή είναι κοινωνική αρετή.
7. Λαμβάνοντας υπόψη σας τη θέση του φιλοσόφου για τις ἕξεις, όπως εκφράζεται στην ενότητα, και αυτήν που υποστηρίζει συμπληρωματικά πιο κάτω : ἢ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετὴ ἐστίν (HN 1144 b 30), να δείξετε ποιος είναι ο ρόλος των ἕξεων στην απόκτηση και καλλιέργεια των ηθικών αρετών. Ποιους περιορισμούς θέτει ο φιλόσοφος σχετικά με τις ἕξεις (στο κείμενό σας και στο χωρίο που σας δίνεται);
8. οὐ μικρὸν οὖν ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν: Να εξηγήσετε αν συμφωνείτε με την άποψη του Αριστοτέλη και αν έχει, κατά τη γνώμη σας, κάποια σημασία για την αγωγή της νέας γενιάς σήμερα.
10. Ο Περικλής στον Ἐπιτάφιο αναδεικνύει το παιδαγωγικό σύστημα της Αθήνας ανώτερο από αυτό της Σπάρτης. Σύμφωνα με τον Αθηναίο πολιτικό οι νέοι της πόλης του κατακτούν την ανδρεία μέσα από μία αγωγή που δεν τους αλλοτριώνει από τη χαρά της ζωής, ενώ οι Σπαρτιάτες ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθύς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται (Θουκ. II, 39, 1). Να κρίνετε την άποψη αυτή, λαμβάνοντας υπόψη σας τις θέσεις του Αριστοτέλη για το ίδιο θέμα. Στην κριτική σας θα σας βοηθήσουν επίσης οι γνώσεις σας από την αρχαία γραμματεία και ιστορία.

Ενότητα 5^η

1. Με ποιο κριτήριο μπορεί να αποφανθεί κανείς, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, για την οριστική διαμόρφωση των ἕξεων;

2. Ποια παραδείγματα χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να εξηγήσει το κριτήριο της διαμόρφωσης ἔξεων; Συμφωνείτε;
3. Ποια είναι η σχέση μεταξύ ηθικής αρετής και λύπης ή ηδονής και πώς την εξηγεί ο Αριστοτέλης;
4. Ποια είδη ηδονής φαίνεται να διακρίνει ο Αριστοτέλης σύμφωνα με τα σχόλια του βιβλίου σας;
5. Ποια θεωρεί ο Αριστοτέλης «ορθή» παιδεία; Συμφωνείτε με τα κριτήριά του;
6. σώφρων, ἀκόλαστος, ἀνδρείος, δειλός: Να δώσετε τον ορισμό καθενός όρου με βάση το κείμενο.
7. Διὸ δεῖ ... οἷς δεῖ: Ποιος νομίζετε ότι αποφασίζει με τι «πρέπει» να χαίρονται ή να λυπούνται οι νέοι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη; Η άποψη του θα ήταν χρήσιμη στη σύγχρονη πραγματικότητα;
8. Πώς αντιλαμβάνεσθε την άποψη ότι η πραγμάτωση της ηθικής αρετής συνεπάγεται ευχαρίστηση για τον άνθρωπο; Μήπως κάποτε συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή εκείνο που «πρέπει» να κάνουμε - το ηθικώς πράττειν - να μας είναι πιο δυσάρεστο; Ο Αριστοτέλης γράφει σχετικά (ΗΝ, 1117b 17-18) ότι: οὐ δὴ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται (= δεν είναι λοιπὸν δυνατόν να βρει κανείς σε όλες ανεξαιρέτως τις αρετές μια ενέργεια που συνεπάγεται ηδονή, παρά μόνο εφόσον αυτή επιτυγχάνει το σκοπό της). Ποια είναι η δική σας άποψη;
9. Να εντοπίσετε και να αναλύσετε το σημείο του κειμένου στο οποίο φαίνεται ότι η ηθική αρετή συνδέεται με την οργανωμένη πολιτική- κοινωνική ζωή.
10. Ποια είναι η αξία του συναισθήματος στον Αριστοτέλη όπως φαίνεται από την ενότητα;

Ενότητα 6η

1. Σε ποιο συμπέρασμα έχει καταλήξει ο Αριστοτέλης, όπως φαίνεται στην αρχή της ενότητας, και ποιο νέο ερώτημα θέτει σχετικά με τη φύση της αρετής;
2. Η αριστοτελική ἔξις είναι έννοια ουδέτερης ποιότητας : μπορεί να έχει θετικό περιεχόμενο ή να είναι ανάξια λόγου. α) Από τι εξαρτάται η ποιότητα των ἔξεων; β) Ποιο είδος ἔξεων νομίζετε ότι καλλιεργεί την αρετή και σε τι οδηγούν οι ἔξεις αντίθετης ποιότητας;
3. Ποιες είναι οι συνέπειες της αρετής στο υποκείμενό της και το έργο του; Να διασαφηνίσετε την απάντησή σας δίνοντας δικά σας παραδείγματα με ζώα ή πράγματα.
4. Να δικαιολογήσετε τη λειτουργικότητα της επανάληψης του επιρρήματος εὔ και του αντίστοιχου επιθέτου του στην ενότητα.
5. εἰ δὴ ... ἡ ἔξις: Ο δογματισμός και το αξιωματικό ύφος δεν έχουν καμία σχέση με τον επιστημονικό λόγο, γιατί αυτός επιδέχεται διάψευση. Με αφετηρία την αρχή αυτή να εξηγήσετε τη χρήση των εκφραστικών τρόπων του Αριστοτέλη στο σημείο αυτό· ειδικότερα τη σημασία που έχει το είδος της δευτερεύουσας πρότασης και η ἐγκλιση της ανεξάρτητης πρότασης. Με βάση τις παρατηρήσεις σας να χαρακτηρίσετε το ύφος του φιλοσόφου.
6. Ο Αριστοτέλης στη 2η ενότητα του βιβλίου σας υποστηρίζοντας τη βασική του θέση ότι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται έκανε διάκριση μεταξύ των χαρακτηριστικών που έχουμε φύσει και όσων αποκτούμε ἐξ ἔθους, λέγοντας ότι η επανάληψη - άσκηση δεν παίζει κανένα ρόλο σε ό,τι έχουμε φύσει, όπως η όραση: οὐ γάρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν Όταν λοιπὸν αναφέρεται στην αρετή του οφθαλμοῦ (ή τοῦ ὀφθαλμοῦ ... ἔργον αὐτοῦ), νομίζετε ότι αντιφάσκει; Να δικαιολογήσετε την άποψη σας.

7. Σε άλλο σημείο των Ηθικῶν Νικομαχείων ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το ἔργον κάθε «τεχνίτη» σε σχέση με το ἔργον του ανθρώπου που επιδιώκει την ευδαιμονία : ὡσπερ γὰρ αὐλητῆ καὶ ἀγαματοποιῶ καὶ παντὶ τεχνίτη, καὶ ὅλως ὧν ἔστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τάγαθόν εἶναι καὶ τὸ εὖ, οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἔστι τι ἔργον αὐτοῦ (1097 b 29-33). Στο ἴδιο θέμα αναφέρεται και ο Πλάτων στην Πολιτεία (352d – 353e) . (=«Γιατί ὅπως στον αὐλητῆ και στον γλύπτη και σε κάθε τεχνίτη, και γενικά σε ὅλους γενικά που ασκοῦν ἓνα ἔργο και μια πράξη, φαίνεται ἀγαθὸ κι η επιτυχία ἐγκείται στο ἔργο του, το ἴδιο μπορεί να σκέπτεται κανείς και για τον ἄνθρωπο, αν ὑπάρχει ἔργο που χαρακτηρίζει γενικά τον ἄνθρωπο». (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης). Συγκρίνοντας τα ἀποσπάσματα με το κείμενό σας, να δώσετε το περιεχόμενο των ἐνοιῶν ἀρετῆ και ἔργον, ὅταν ἀποδίδονται σε «τεχνίτες», ζῶα ἢ πράγματα. Τι συμπεραίνετε σχετικά με την ἐπίδραση του δασκάλου (Πλάτωνα) στον μαθητῆ (Αριστοτέλη);
8. Ο Αριστοτέλης στη Ρητορική του χρησιμοποιεῖ ἠθικές κατηγορίες για το γραπτό λόγο και μιλάει για «ἐνάρετο» και «πρέπον» ὕφος, για ἀρετῆ λέξεως και ἔργον λόγου (1404 b 1 κ.ε.). Ποιο νομίζετε ὅτι εἶναι το περιεχόμενο αὐτῶν των ὀρων; Να δικαιολογήσετε την ἀποψή σας με χωρία του κειμένου σας.
9. Προσέξτε ὅτι στο κείμενο το ζῶο ἢ το πράγμα που το διακρίνει η ἀρετῆ χαρακτηρίζεται ἀπὸ το φιλόσοφο σπουδαῖον. α) Πῶς καταλαβαίνετε το περιεχόμενο του χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ; β) Ποιο εἶναι το περιεχόμενο του χαρακτηρισμοῦ (σπουδαῖος), ὅταν αναφέρεται στον ἄνθρωπο; Να στηρίξετε την ἀπάντησή σας στο κείμενο της ἐνότητας και στο χωρίο των Ἡθικῶν Νικομαχείων 1098 a 6-20.
10. εὖ ἔχον: Με τη βοήθεια των πληροφοριῶν που παρέχει το κείμενο και λαμβάνοντας ὑπόψη σας το σημασιολογικό περιεχόμενο των λέξεων εὖ και ἔχον, να δείξετε ὅτι κάθε πρόσωπο, ζῶο ἢ πράγμα στο ὁποῖο ἀποδίδεται ο χαρακτηρισμὸς εὖ ἔχον εἶναι «ἐνάρετο».

Ενότητα 7η

1. Ο Αριστοτέλης στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την ἐννοια της ἠθικής ἀρετῆς θέτει ἐπιμέρους ἐρωτήματα και δίνει ἀπαντήσεις, προχωρώντας βαθμιαία μέχρι τον τελικό στόχο, τον ὀρισμὸ της ἐννοιας. Σε ποιο ἐρώτημα δίνει ἀπάντηση ο φιλόσοφος με ὅσα αναφέρει σ' αὐτὴν την ἐνότητα;
2. Να ἐπισημάνετε τα γνωρίσματα που θεωρεῖ ο Αριστοτέλης ἀπαραίτητα για ἓνα πράγμα, ὡστε να εἶναι δυνατόν να του ἀποδοθοῦν οι ἐννοιας τὸ πλεῖον, τὸ ἔλαττον και τὸ ἴσον.
3. Ο φιλόσοφος δομεῖ ἐδῶ τη σκέψη του γύρω ἀπὸ τις ἐννοιας της «μεσότητας» και των δύο «ἀκροτήτων». Αφού ἐντοπίσετε τις λέξεις ἢ φράσεις (ονοματικά και ρηματικά σύνολα) που ἀναφέρονται σε κάθε ἐννοια χωριστά, να διατυπώσετε με δικά σας λόγια τους ὀρισμούς που δίνει ο Αριστοτέλης.
4. Ποια κριτήρια χρησιμοποιεῖ ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει τα εἶδη της «μεσότητας» και ποιο εἶδος ἔχει ἀμεση σχέση με την ἠθική ἀρετῆ; Να στηρίξετε την ἀπάντησή σας στο κείμενο.
5. Τα πρώτα σπέρματα της θεωρίας της «μεσότητας», η ὁποία ἐδῶ ἐκτίθεται ἀναλυτικά, ἐντοπίζονται σε προηγούμενη ἐνότητα (4η), ὅταν ο Αριστοτέλης ἀναπτύσσει τη σημασία της ἠθικής πράξης για την ἀπόκτηση της ἠθικής ἀρετῆς. Αφού λάβετε ὑπόψη σας τον ἀναλυτικό προσδιορισμὸ της ἐννοιας, να γυρίσετε στην 4η ἐνότητα και να σχολιάσετε σ' ἓνα μικρὸ κείμενο τις μεσότητες και τις ἀκρότητες που ἀναφέρονται ἢ ὑπονοοῦνται ἐκεῖ. Στο τέλος να προσθέσετε

και δικά σας παραδείγματα. Στο σχολιασμό σας να λάβετε υπόψη σας και όσα λέει ο φιλόσοφος σε άλλο σημείο: ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλον περι τὰ φοβερά θρασὺς ... ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλον δειλός (HN 1115 b 33 - 40). («Εκείνος δε που σε περίπτωση φοβερών κινδύνων είναι θαρραλέος πάνω από το μέτρο είναι θρασὺς ... Αυτὸς που κατέχεται ἀπὸ υπερβολικό φόβο είναι δειλός»). (Μετάφραση: Β. Μοσκόβης).

6. Ο Αριστοτέλης για να διασαφηνίσει τα εἶδη της «μεσότητας» παίρνει ἓνα παράδειγμα ἀπὸ το χώρο του αθλητισμοῦ. Προσπαθήστε να κάνετε το ἴδιο, χρησιμοποιώντας ἓνα ἀνάλογο παράδειγμα ἀπὸ τη μαθητική ζωή. Στο κείμενό σας να κρατήσετε αὐτοῦσιους τους αριστοτελικούς ὀρους.
7. Γνωρίζουμε ἤδη ἀπὸ τα προηγούμενα ὅτι ἡ ἠθική ἀρετή εἶναι ἕξις κατὰ το γένος. α) Ποια καινούργια στοιχεία – πληροφορίες μας προσφέρει το κείμενο για να συμπληρώσουμε τον ὀρισμὸ της ἔννοιας; β) Ποια ἀπὸ αὐτὰ τα στοιχεία μποροῦν κατὰ τη γνώμη σας να στηρίξουν την ἀποψη που ο Αριστοτέλης θα υποστηρίξει ἀργότερα, ὅτι δηλαδή ἡ ἠθική ἀρετή εἶναι μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις (HN 1144 b 27); Να δικαιολογήσετε την ἀποψη σας με χωρία του κειμένου.
8. Λαμβάνοντας υπόψη σας τις σκέψεις που ο Αριστοτέλης εκφράζει ἐδῶ, τι θα συμβουλευάτε ἓνα δάσκαλο (ἢ γονιό) που στόχο ἔχει να «εθίσει» τους μαθητές του (ἢ τα παιδιά του) στην ἠθική ἀρετή;
9. Ο Αριστοτέλης, ὅπως εἶδαμε ἤδη (ενότητες 1, 2, 3) υποστήριξε ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται. Να δείξετε με επιχειρήματα ὅτι ὅσα λέγονται σ' αὐτήν την ἐνότητα υποστηρίζουν την παραπάνω βασική σκέψη του φιλοσόφου.
10. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων ... ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς υποστηρίζει ο Αριστοτέλης. Να δείξετε ὅτι ἀπαραίτητη προϋπόθεση αὐτοῦ εἶναι ἡ σωκρατική προτροπή γνῶθι σαυτὸν και γι' αὐτὸ ἡ κατάκτηση της ἠθικής ἀρετῆς γίνεται δύσκολο και ἐπίπονο ἔργο.
11. Διαφερόντως γὰρ δὴ και τὸδε ἔχομεν ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα και περι ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι· ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ και ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες και διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων (Θουκ. II, 40, 3), υποστηρίζει ο Περικλῆς παρουσιάζοντας τις ἀρετές του Αθηναίου πολίτη στον Ἐπιτάφιο. Να συσχετίσετε αὐτὸ το χωρίο με την ἀποψη του Αριστοτέλη πᾶς ἐπιστήμων ... ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. Στο συσχετισμὸ αὐτὸ να λάβετε υπόψη σας ἐπίσης την ἀποψη που συναντάμε στον πλατωνικό Λάχη: Ταύτην (= τὴν ἀνδρεία) ἔγωγε, ὦ Λάχης, τὴν τῶν δεινῶν και θαρραλέων ἐπιστήμην και ἐν πολέμῳ και ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν
(= «Τούτη λέγω, Λάχη (= ὅτι εἶναι ἡ ἀνδρεία): ἡ ἐπιστήμη των δεινῶν και θαρραλέων πραγμάτων και στον πόλεμο και σε ὅλα τα ἄλλα». (Μετάφραση: Β. Τατάκης). (Πλάτων, Λάχης, 194 e - 195 a).

Ενότητα 8η

1. Ο ὀρος ἐπιστήμη στον Αριστοτέλη ἄλλοτε ἰσοδυναμεί με τον ὀρο τέχνη, ἐνῶ ἄλλοτε χρησιμοποιεῖται με τη συνηθισμένη και σήμερα σημασία του (συστηματοποιημένη γνώση), ὀπότε και ἐντάσσεται ἀπὸ τον φιλόσοφο στις διανοητικές ἀρετές. Με ποιο

- περιεχόμενο χρησιμοποιείται ο όρος στην ενότητα; Ποιο είδος «μεσότητας» αντιστοιχεί σε κάθε σημασία του όρου;
2. Ο Αριστοτέλης σε προηγούμενη ενότητα (6η) αναφέρθηκε στην αρετή του οφθαλμού, του ίππου κτλ., σε σχέση με την ολοκλήρωση του έργου που η φύση έχει αναθέσει σε κάθε ζώο ή πράγμα. Με βάση αυτές τις απόψεις και με τη βοήθεια των πληροφοριών που περιέχονται στο κείμενό σας, να δείξετε πότε μία τέχνη είναι «ενάρτητη».
 3. Χρησιμοποιώντας όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας, να δώσετε τον ορισμό των άριστων έργων και να τον αιτιολογήσετε.
 4. Να δώσετε με δικά σας λόγια τη σχέση της ηθικής αρετής με την τέχνη και τη φύση. Ποιο κριτήριο χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης ως βάση σ' αυτόν τον συσχετισμό; Να αιτιολογήσετε την υπεροχή της φύσης και της ηθικής αρετής απέναντι στην τέχνη.
 5. Στην αριστοτελική (τυπική) Λογική έχουμε υποθετικούς συλλογισμούς των οποίων το συμπέρασμα εξάγεται από προκείμενες προτάσεις από τις οποίες η μία τουλάχιστον είναι υποθετική. α) Να επισημάνετε έναν τέτοιο συλλογισμό στο κείμενό σας και να τον καταγράψετε προτάσσοντας τις προκείμενες προτάσεις και καταλήγοντας στο συμπέρασμα. β) Νομίζετε ότι ένα τέτοιο είδος συλλογισμού ταιριάζει στο επιστημονικό ύφος;
 6. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ψυχή του ανθρώπου αληθεύει, ανακαλύπτει την αλήθεια, με τη βοήθεια των διανοητικών αρετών, όπως η φρόνησις, η σοφία και ο νοῦς (ΗΝ, 1139 b 15-20). Νομίζετε ότι όσα αναφέρονται στην ενότητα για τη «μεσότητα» μπορούν να ισχύουν για τις διανοητικές αρετές; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.
 7. πάθη: Σε άλλο χωρίο ο φιλόσοφος διευκρινίζει: Λέγω δὲ πάθη μὲν ἐπιθυμίαν ὀργὴν φόβον θάρσος φθόνον χαρὰν φιλίαν μῖσος πόθον ζῆλον ἔλεον, ὅλως οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη (ΗΝ, 1105 b 23-26). Λαμβάνοντας υπόψη σας αυτή τη διευκρίνιση και όσα εκτίθενται στις ενότητες 5η και 8η, να δώσετε τα κοινά σημεία των ηθικών αρετών με τα πάθη και τις πράξεις.
 8. Η «μεσότητα» αποτελεί κεντρική έννοια της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Να αντιπαραβάλετε τις θέσεις που διατυπώνει ο Σταγειρίτης στην ενότητα με όσα εκθέτει για το ίδιο θέμα στα Πολιτικά και να δείξετε πώς καταλήγει ότι η «μεσότητα» είναι αναγκαία για την πολιτεία.
 9. Καθώς η Αντιγόνη οδηγείται στην υπόγεια φυλακή της, στο τέταρτο επεισόδιο της ομώνυμης τραγωδίας του Σοφοκλή, απευθύνει τελευταίο χαιρετισμό στους συμπολίτες της (στ. 801-882), ψάλλοντας μαζί με τον Χορό ένα θρηνητικό τραγούδι (κομμός). Μέσα σ'αυτή την ατμόσφαιρα ο Κορυφαίος σε μια αποστροφή του προς την ηρωίδα λέει :
 ΧΟ. προβᾶσ' ἐπ' ἔσχατον θράσους
 ὑψηλὸν ἐς Δίκας βᾶθρον
 πολὺ προσέπεσας, ὦ τέκνον (στ. 853-855).
 («Σκαρφάλωσες στην κορυφή του θράσους
 και στον απρόσιτο της Δίκης θρόνο,
 παιδί μου, παραπάτησες». Μετάφραση: Κ. Χ. Μύρης).
 10. Να εντοπίσετε τα κοινά στοιχεία μεταξύ των απόψεων του Αριστοτέλη για τη «μεσότητα», την «έλλειψη» και την «υπερβολή», και της μομφής που επιρρίπτει ο Κορυφαίος στην κόρη του Οιδίποδα. Νομίζετε ότι ο Αριστοτέλης θα συμφωνούσε με την άποψη του Κορυφαίου του Χορού;

11. Η έννοια της «μεσότητας», κεντρική στην αριστοτελική φιλοσοφία, δεν είναι παρά επαναδιατύπωση μιας παλαιάς και μακράς παράδοσης περί μέτρου στην αρχαία ελληνική σκέψη. Ο ίδιος ο Αριστοτέλης αναφέρει στα Πολιτικά του (1295 b 35-37) το στίχο του γνωμικού ποιητή Φωκυλίδη πολλά μέσοισιν ἄριστα. Στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που έχετε διδαχθεί (π.χ. Ηρόδοτο, Ξενοφώντα, Θουκυδίδη, τραγικούς), έχετε συναντήσει συμπεριφορές, στάσεις, έργα στα οποία μπορούν να αποδοθούν οι έννοιες «μέσον» και «υπερβολή» ή «έλλειψη»;

Ενότητα 9η

1. Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης διευκρινίζει τις σκέψεις που διατύπωσε πιο πάνω, κυρίως στην τελευταία περίοδο της προηγούμενης ενότητας: λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ... καὶ τὸ μέσον.
α) Ποιον τρόπο ανάλυσης χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος για να δώσει τις διευκρινίσεις που θεωρεί αναγκαίες; (Προσέξτε τη λέξη με την οποία εισάγεται η ενότητα). β) Να αποδώσετε με δικά σας λόγια τις διευκρινίσεις αυτές.
2. Σε ποια πάθη αναφέρεται στην ενότητα ο Αριστοτέλης και ποιες γενικότερες συναισθηματικές καταστάσεις τα συνοδεύουν;
3. Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα (7η), η μεσότητα που έχει σχέση με την ηθική αρετή ορίζεται με κριτήριο το υποκείμενό της (πρὸς ἡμᾶς). Ποια κριτήρια προσθέτει εδώ ο φιλόσοφος, ώστε να οριστεί πληρέστερα η έννοια της «μεσότητας»;
4. Στην προηγούμενη ενότητα παρατηρήσαμε ότι ο φιλόσοφος διατύπωσε τη σκέψη του υποθετικά (εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη) και δυνητικά (ἢ δ' ἄρετή ... τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική). Στο τέλος της νέας ενότητας (9η) ο τρόπος παρουσίασης της ίδιας σκέψης αλλάζει: Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστικὴ γε οὔσα τοῦ μέσου. Πώς εξηγείται η διαφορά στη διατύπωση και τι συμπεράσματα συνάγει κανείς από αυτό για το επιστημονικό ήθος του Αριστοτέλη.
5. Ο Α. Lesky (σ. 782) γράφει για τα ἠθικά Νικομάχεια ότι «είναι μια ανάλυση του ηθικού, όπως αυτό εμφανίζεται κάτω από τις διάφορες συνθήκες της πραγματικότητας», και προσθέτει «ο Αριστοτέλης, σε πολύ ανώτερο βαθμό από τον Πλάτωνα, λαμβάνει υπόψη του την επικαιρικότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς». Να δείξετε την αλήθεια αυτών των απόψεων με τη βοήθεια χωρίων της ενότητας.
6. Να δείξετε με τη βοήθεια χωρίων του κειμένου ότι η πράξη του ψεύδεσθαι μπορεί να είναι αρετή και το πάθος του ἐλεῆσαι είναι δυνατόν να είναι κακία.

Ενότητα 10η

1. Να γράψετε σε δύο στήλες τα αντιθετικά ζεύγη των εννοιών που χαρακτηρίζουν το αγαθό/την ορθή πράξη και το κακό/την εσφαλμένη πράξη και να τα εξηγήσετε με δικά σας λόγια, χρησιμοποιώντας και παραδείγματα για καθεμία έννοια.
2. Να γράψετε τη συλλογιστική πορεία μέσα από την οποία ο Αριστοτέλης καταλήγει ότι η αρετή είναι μεσότης.
3. Ποιο είναι το νόημα του στίχου που παρεμβάλλει ο Αριστοτέλης και ποια σημασία έχει για την επιχειρηματολογία του;

4. Ποια σημασία έχει η προαίρεσις και ειδικά το γεγονός ότι η αρετή χαρακτηρίζεται ως ἕξις προαιρετική; Για να κατανοήσετε τη σημασία της σκεφθείτε αν θα μπορούσε να χαρακτηρίζεται από αντίθετες προς την προαίρεσιν έννοιες -γνωρίσματα.
5. Ποιο είναι το προσεχές γένος της αρετής και ποια η ειδοποιός της διαφορά όπως περιλαμβάνονται στον ορισμό της;
6. Να εξηγήσετε τι σημαίνει υποκειμενικός και αντικειμενικός χαρακτήρας της αρετής.
7. καὶ εὕρισκιν καὶ αἰρεῖσθαι: Εξηγήστε με δικά σας λόγια τη φράση, αφού τη συνδέσετε με ανάλογες διατυπώσεις στην ενότητα 7.
8. φρόνιμος, τοῦ δέοντος : Το περιεχόμενο των εννοιών αυτών δεν είναι πάντοτε, οριστικά και εφάπαξ καθορισμένο. Να εξηγήσετε, σύμφωνα και με όσα συζητήσατε στην προηγούμενη ενότητα, ποιος ορίζει το περιεχόμενό τους και ποια είναι τα όρια του υποκειμενικού και του αντικειμενικού σ' αυτές τις έννοιες;
9. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι Πυθαγόρειοι θεωρούσαν το κακό αδιαμόρφωτο και το καλό διαμορφωμένο;
10. Συμφωνείτε με τον Αριστοτέλη ότι το να κάνουμε λάθος μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ενώ το να κάνουμε το σωστό με ένα τρόπο;
11. Τι εννοούμε όταν λέμε «υπερβολή» και «ἔλλειψη» στα πάθη και τις πράξεις και τι «μεσότητα»; Να αναφέρετε παραδείγματα.
12. Στην 6η ενότητα ο Αριστοτέλης αφού είχε προσδιορίσει το προσεχές γένος της αρετής προχώρησε στην ειδοποιό διαφορά της. Ποιες έννοιες διευκρίνισε από την 7η έως και την 9η ενότητα και ποια γνωρίσματα πρόσθεσε στην έννοια της αρετής; Να τα αποδώσετε με σύντομες προτάσεις και να τα συνδέσετε με τον ορισμό της αρετής στη 10η ενότητα.

